

ULUSLARARASI EŞİTLİK POLİTİKASI DERGİSİ

ISSN: 2792-0895

Cilt/Volume: 2 – Sayı/Issue: 1

Haziran/June – 2021

(<https://www.esitlikvekapsayicilikagi.org/>)

*Uluslararası EŞitlik Politikaları dergisi “Küresel EŞitlik ve Kapsayıcılık Ağı Derneği”
tarafından yayınlanan akademik bir dergidir*

<https://www.esitlikvekapsayicilikagi.org/uluslararasi-esitlik-politikalari-dergisi/>

Baş Editörler

Ayşe KAŐIKIRIK

Güney Ferhat BATI

Editör Kurulu

- Aylin LÖLE
- Erdal BAYRAKTAR
- Ayhan KOÇ
- Hüseyin YELTİN

Yayın ve Danıőma Kurulu

- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Prof. Dr. Halim KAZAN – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Erol KUTLU – Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Veysel BOZKURT – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Himmet KARADAL – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Prof. Dr. Serkan DİLEK – Kastamonu Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Süha ATATÜRE – İstanbul Gedik Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasret ÇOMAK – İstanbul Kent Üniversitesi
- Prof. Dr. Cüneyt YÜKSEL – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŐ – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezir AKYEŐİLMEN – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aysel ERCİŐ – Erzurum Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Kamuran REÇBER – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet YÜCE – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA – Marmara Üniversitesi
- Prof. Dr. Muhittin ATAMAN – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AKDEMİR – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK – Anadolu Üniversitesi

- Prof. Dr. Sedat AYBAR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL – Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
- Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER – Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezaha MUSAOĞLU – İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Prof. Dr. Tarık OĞUZLU – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Bouaicha Boughoufala – Ammar Selici Üniversitesi
- Prof. Dr. Faik ÇELİK – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun YAKIŞIK - Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AYATA - Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
- Prof. Dr. Mohamed BELKHİRA - Hassiba Benbouali Üniversitesi
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER – Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Ramazan DURGUT – İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa
- Doç. Dr. Mehmet Emin ERENDOR – Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi
- Doç. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ – Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
- Doç. Dr. Cemile ŞAHİN – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Fatih KIRIŞIK – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Doç. Dr. Gökhan GÜNEYSU – Anadolu Üniversitesi
- Doç. Dr. Fahri ERENEL – İstanbul İstinye Üniversitesi
- Doç. Dr. Deniz TANSİ – İstanbul Yeditepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ – İstanbul Kent Üniversitesi
- Doç. Dr. Bora YILDIZ – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Ali HÜSEYİNOĞLU – Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Faruk KALAY – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Erdal ŞEN – Fenerbahçe Üniversitesi
- Doç. Dr. İsmail ŞAHİN – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Fethi DEMİR – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Yusuf ÇINAR – Bitlis Eren Üniversitesi
- Doç. Dr. Halit Burç AKA – Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
- Doç. Dr. Gökhan AYDIN – İstanbul Medipol Üniversitesi
- Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU – Gaziantep Üniversitesi

- Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Sevim BUDAK – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Nihan YILDIRIM – İstanbul Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Bahar YENİGÜL – Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Hüdayi SAYIN – İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Ali Burak DARICILI – Bursa Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Hanefi YAZICI – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Seda YURTCANLI DUYMAZ – İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Kağan SUSUZ – Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÖZMEN – İstanbul Rumeli Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Aylın LÖLE – Yeditepe Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ferhat UĞURLU – İskenderun Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Sina KISACIK -Kıbrıs İlim Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Samet YILMAZ – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Vedat SÖNMEZ – Şırnak Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL – Şırnak Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Barış ADIBELLİ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Dudu Banu ÇAKIR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip PİLATİN – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Altınbek COLDOŞOV – Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Tural VELİZADE – Batı Kaspi Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Anwar Sekiou – Belhadj Bouchaib Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Amina Mustafa Della – Chlif Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ece ERBUĞ - İstanbul Gedik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Nuran Halise BELET - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Dr. Ayhan KOÇ – İstanbul Üniversitesi

Sayının Hakemleri/Referee Board

- Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN
- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ
- Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER
- Doç. Dr. Fahri ERENEL
- Doç. Dr. Mehmet Emin ERENDOR
- Doç. Dr. Gökhan GÜNEYSU
- Doç. Dr. Hanefi YAZICI
- Dr. Öğr. Üyesi Barış ADIBELLİ
- Dr. Öğr. Üyesi Seda YURTCANLI DUYMAZ
- Dr. Öğr. Üyesi Sina KISACIK
- Dr. Öğr. Üyesi Ece ERBUĞ
- Dr. Ayhan KOÇ
- Araştırma Gör. Dr. Didem ÖZDEMİR
- Doktorant Hüseyin YELTİN
- Doktorant Erdem EREN

İçindekiler/Contents***Jenerik*****1-6**

Hüsamettin İNAÇ & Jeewash KOHISTANI

The Sociopolitical Occurrence of The Taliban and Its Impact on Afghan Policy**7-38**

Murat Bürkan SERBEST & Naira IRISKELDİEVA

Belarus Sovyet Cumhuriyeti İç Siyaseti ve Belarus'un Bağımsızlığı Süreci**39-54**

Zehra AYVAZ

Tarih ve Uluslararası İlişkiler Yazını Değerlendirmesi: Körfez Savaşı Örneği**55-68**

Gökçe AYTEKİN

Some Psychoanalytical and Psychological Approaches to The Armenian-Turkish Question: An Assessment**69-78**

Nuran Halise BELET

'Kadın' Tematik Başlığında Plan Gibi Bakmak: Türkiye Cumhuriyeti On Birinci Kalkınma Planı ve Kadın Özel İhtisas Komisyonu Raporunun Analizi**79-98**

Fatma HATAP & Hüseyin YELTİN

Göçün Güvenikleştirilmesi Bağlamında Avrupa Birliği'nin Belarus Göçmen Krizine Yaklaşımı**99-117**

Ayşe Nur BALCILAR

İklim Adaleti Bağlamında Sınırlar ve İklim Göçü**118-132**

THE SOCIOPOLITICAL OCCURRENCE OF THE TALIBAN AND ITS IMPACT ON AFGHAN POLICY

Hüsamettin İNAÇ*

Jeewash KOHISTANI**

Geliş Tarihi: 10/04/2022

Kabul Tarihi: 28/04/2022

Summary

From the day this land has handled the name of Afghanistan till now has persistently experienced, lively and dreadful days, however, the horrendousness and delicacy of this land are greater than the sparkle. During World War two the happening of the Cold War between two monster policies, the US imperialism, and the Soviet Union socialism are shadowing the political air of Afghanistan. The Soviet Union has attempted to extend the philosophy of socialism wherever against the US philosophy of imperialism, herewith the Soviet Union involved Afghanistan in 1979 and has committed the greatest error of its political career. The US had the fire of retribution inside its psyche due to the Vietnam war yet, attempted each conceivable route with its partners Pakistan, Iran, China, and Saudi Arabia to level the land for the nasties destruction of the Soviet Union in Afghanistan. Hence the US and its partners supported a gathering of extremists called Mujahideen to accomplish this work for them and following nine years of battling, the Soviet Union has tasted a gigantic checkmate and pulled out its soldiers from Afghanistan. In the end, in April 1992 Mujahideen handled the capital of Afghanistan, Kabul, and the Soviet Union's introduced, the last President Mohammad Najibullah surrendered, hence giving up the public authority of Afghanistan to Mujahideen. With the genuine guide of the US and Pakistan, a temporary Islamic Government occurred, and Sibghatullah Mojaddedi turned into the President, however, his administration didn't keep going long and gave over the public authority to Burhanuddin Rabbani. Hence Burhanuddin Rabbani turned into the President and Gulbuddin Hekmatyar began filling in as Prime Minister, meanwhile contrasts between the two got the serious shape and concluded with an enormous battle, during this fight Kabul had gotten a destroyed and crushed face. Gulbuddin Hekmatyar had the sponsorship of the US and Pakistan so the point was to get all of

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı, Prof. Dr., husamettin.inac@dpu.edu.tr, Orcid ID: [0000-0002-6922-2010](https://orcid.org/0000-0002-6922-2010)

** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, SBUİ Program, jeewash15923@gmail.com

Afghanistan to make it a leveled land for the ominous policies of the US and Pakistan. Hereby Afghanistan because of unpropitious approaches of the US and particularly Pakistan has experienced a capable massacre. The civil war in Afghanistan wasn't to help the egotistical strategies of the US and Pakistan, hence they have appeared a unique radical gathering called Taliban from Pashtuns ethnic. Taliban during the battle between Afghans and the Soviet Union, have battled for Afghanistan, with the fall of the Soviet Union they went to Pakistan to master extravagant religious lessons. In 1996 the Taliban captured Kabul, and Mujahideen fled the capital to the north, in this way the Islamic Emirate of Afghanistan was set up, and the Taliban opened their wings to administer Afghanistan. Whatever the US and generally Pakistan had their arrangements list towards Afghanistan was grasped by the Taliban unequivocally, thereupon, the Taliban have dubbed the Genghis Khan troops for their brutal actions.

Keywords: Afghanistan, Burhanuddin Rabbani, Government, Gulbuddin Hekmatyar, Soviet Union and Taliban

TALİBAN'IN SOSYOPOLİTİK OLUŞUMU VE AFGAN POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Özet

Bu topraklar, Afganistan adını taşıdığı günden bugüne kadar ısrarla, canlı ve korkunç günler yaşadı, ancak bu toprakların dehşeti ve inceliği ışıltısından daha büyük. İkinci Dünya Savaşı sırasında Soğuk Savaş'ın iki canavar politika, ABD emperyalizmi ve Sovyetler Birliği sosyalizmi arasında yaşanması, Afganistan'ın siyasi havasını gölgeliyor. Sovyetler Birliği, ABD'nin emperyalizm felsefesine karşı sosyalizm felsefesini her yerde genişletmeye çalıştı, bununla birlikte Sovyetler Birliği 1979'da Afganistan'ı da içine aldı ve siyasi kariyerinin en büyük hatasını yaptı. ABD, Vietnam savaşı nedeniyle henüz ruhunda intikam ateşi taşıyordu, ortakları Pakistan, İran, Çin ve Suudi Arabistan ile Afganistan'daki Sovyetler Birliği'nin kötü yıkımı için toprağı düzleştirmek için akla gelebilecek her yolu denedi. Bu nedenle ABD ve ortakları, bu işi kendileri için gerçekleştirmek üzere Mücahidler adlı aşırılık yanlılarının bir araya gelmesini desteklediler ve dokuz yıllık mücadelenin ardından Sovyetler Birliği devasa bir mat gördü ve askerlerini Afganistan'dan çekti. Sonunda, Nisan 1992'de Mücahidler Afganistan'ın başkenti Kabil'i ele almış ve Sovyetler Birliği'ni tanıtmış, son Devlet Başkanı Muhammed Necibullah teslim olmuş, dolayısıyla Afganistan'ın kamu otoritesini Mücahidlere

bırakmıştır. ABD ve Pakistan'ın hakiki rehberliği ile geçici bir İslami Hükümet ortaya çıktı ve Sibghatullah Mojadeddi Cumhurbaşkanı oldu, ancak yönetimi uzun sürmedi ve kamu otoritesini Burhaneddin Rabbani'ye devretti. Böylece Burhaneddin Rabbani Cumhurbaşkanı oldu ve Gulbuddin Hikmetyar Başbakan olarak yerini doldurmaya başladı, bu arada ikisi arasındaki zıtlıklar ciddi bir şekilde aldı ve büyük bir savaşla sonuçlandı, bu mücadele sırasında Kabil yıkılmış ve ezilmiş bir yüze kavuştu. ABD ve Pakistan, bu nedenle amaç, tüm Afganistan'ı ABD ve Pakistan'ın uğursuz politikaları için düz bir ülke haline getirmektir. Bu vesileyle Afganistan, ABD'nin ve özellikle Pakistan'ın uygunsuz yaklaşımları nedeniyle muktedir bir katliam yaşamıştır. Afganistan'daki iç savaş, ABD ve Pakistan'ın egoist stratejilerine yardımcı olmak için değildi, bu nedenle Peştun etnik kökenli Taliban adında benzersiz bir radikal toplanma ortaya çıktılar. Afganlar ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş sırasında Taliban, Afganistan için savaşmış, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte abartılı dini derslerde ustalaşmak için Pakistan'a gitmişler. 1996'da Taliban Kabil'i ele geçirdi ve Mücahidler başkenti kuzeye kaçtı, bu şekilde Afganistan İslam Emirliği kuruldu ve Taliban Afganistan'ı yönetmek için kanatlarını açtı. ABD ve genel olarak Pakistan'ın Afganistan'a yönelik düzenleme listesi ne olursa olsun, Taliban tarafından açık bir şekilde kavrandı, bunun üzerine Taliban, vahşi eylemleri için Cengiz Han birliklerini adlandırdı.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Burhaneddin Rabbani, Hükümet, Gulbuddin Hikmetyar, Sovyetler Birliği ve Taliban

Introduction

Afghanistan has been in crisis for a long time and insecurity is increasing day by day, so these insecurities have many factors including the lack of a self-sufficient economy, the lack of a spirit of national unity, weakness and corruption in the government, lack of law, unemployment, and lack of will to end this crisis. In the second step, Pakistan has been trying to stabilize itself from the crisis of Afghanistan since it emerged as a country. One of the most important problems between Pakistan and Afghanistan is the issue of Pashtunistan, according to Pakistan if Afghanistan became strong and has a regular and modern army, then the issue of Pashtunistan will practically lead to a conflict between the two countries that is why Pakistan is training and equipping the Taliban. On the other hand, Pakistan's problem with India over Kashmir and Pakistan's fear of close relations between India and Afghanistan so that India will use Afghanistan as a platform to torment Pakistan. In the aftermath of the 9/11 attacks, the US urged its political friend Pakistan to relinquish its support for the Taliban since

the Taliban has close ties with Osama bin Laden and Osama planned the 9/11 attacks from Afghanistan (İnaç, 2021a: 11-114). The US said Pakistan either cooperate with us in destroying Al-Qaeda and the Taliban bases, or you will be considered against the US policies which will have bad consequences for Pakistan's future. Pakistan did not want to open the door of enmity to the US, so it promised any assistance to the US. On the other hand, Pakistan was optimistic about the US entry into Afghanistan since the US presence will not allow Afghanistan to discuss the Pashtunistan issue nonetheless prevents India to have good relations with Afghanistan and use Afghanistan against Pakistan's interests. In the outcome of 9/11, the US invaded Afghanistan with the west to end Al-Qaeda and the Taliban. The US's only goal was to eliminate Al-Qaeda bases nonetheless overthrow the Taliban, so the US with the help of the West and Afghan northern groups succeeded in defeating the Taliban though, did not root out the Taliban and pursue them to distant provinces of Afghanistan, to disarm them. After the defeat, many Taliban leaders fled to Pakistan and some hid in Afghanistan's Pashtuns lived provinces. If the US goal of defeating the Taliban government came true so there was no excuse for the US to stay in Afghanistan. For this reason, they did not eliminate the Taliban at all, the existence of the Taliban in Afghanistan is a big pretext for the US to be in Afghanistan and show its loyalty to its political friend Pakistan that the government of Afghanistan will not discuss the Pashtunistan issue, on the other hand, if the new government of Afghanistan disobeys we can threaten them with the presence of the Taliban in Afghanistan (İnaç, 2021c: 99). In 2003 the Taliban resurfaced, thereupon, began threatening the Afghan government and foreign forces. The question is why the defeated Taliban re-emerged from their strongholds. Several issues need to be addressed in this regard.

- The US did not root out the Taliban to have an excuse for its presence in Afghanistan, and through Afghanistan, the US wanted to pressure the two superpowers Russia and China.
- The presence of the Taliban is necessary to shake the government of Afghanistan, therefore that Afghanistan can not become a strong government that resumes the issue of Pashtunistan seriously with Pakistan.
- The Taliban is a means for the US to set up military bases in Afghanistan to prevent Russian and Chinese interference in Afghan policies, which the US established.

Instead of diminishing the Taliban provocations despite foreign forces on the country, they have increased day by day, therewithal making life in Afghanistan more difficult for Afghans.

That is why the Afghan government is taking any action to make peace with the Taliban at the will of the people. After the successive defeats of Gulbuddin Hekmatyar, who failed to land the place for the US and Pakistan's demands in Afghanistan, forced Pakistan to launch its latest project the Taliban to the Afghanistan political arena, which it had spent years trying to train and equip them. There are many theories about the emergence of the Taliban phenomenon that political experts and writers have mentioned in their books. Most of them have imagined that there were a group of mullahs that rescue women that being raped by the gunmen of the Mujahedin government, thereupon, the mullahs hanged the gunmen and start their war against the Mujahedin government, it goes without saying that at the head of these mullahs who took the name of the Taliban was Mullah Omar, who was later given the title of Amir-al-Muminin by the Taliban, thusly, the wonder of the Taliban entered the scene, however, this theory is far from the truth.

The Taliban project was created with US support, Saudi money, and capital, and Pakistani military assistance and training (İnaç2021c: 100). The Taliban was led by Pakistani Interior Minister Nasrullah Babar in a Pakistani business convoy of 80 trucks of ISI-affiliated national support moving from Pakistan to Central Asia. The convoy was guided by a local ISI office, nonetheless, in 1994 it was reported that a trade convoy was moving from Pakistan to Central Asia in Kandahar, hence, the convoy was later looted on the way by the warlords, subsequently, Nasrullah Babar announced that a small Afghan group has suppressed the warlords and returned commercial property from the looters to the Pakistanis (Dixit, 1995: 4).

Herewith, no one knew this new group, though, people praised their good deed. On October 12, 1994, the Taliban crossed the Pakistani border, hence, attacked and captured Hezb-e-Islami checkpoints in Spin Boldak. The Taliban, who were advancing rapidly, captured Kandahar the next day, nonetheless, the people, who were annoyed by the injustice, instability, and jihadi rulers welcomed the Taliban and the Taliban's slogans were so appealing in the security situation at that time (Crews and Tarzi, 2008: 76).

It attracted everyone, slogans such as peace, the destruction of fraudulent rulers, the implementation of Islamic Sharia, and white flags of peace that won the heart of the people early on and embraced the Taliban. The Taliban disarmed and punished the arbitrary rulers, therewithal, summoned people to pray during pray time, and ordered shopkeepers to keep their shops open without guards during prayers, though, no one was seen daring to steal. Due to all these deeds, the common people called them the angel of salvation, yet they were

unaware of their origin and plans. As a result, we saw that the Pakistani trade caravans became an excuse for Pakistan and the US, nonetheless, the objected scenario who were the Mujahedin to went astray and not respected Pakistan's demands, so on the other hand, Gulbuddin's defeats which had squandered all of Pakistan's assets prompted Pakistan with the US support to send its pampered young men, who had been trained for years, into Afghanistan to pave the way for their goals.

1. Internal Causes

In the discussion of internal factors at the level of social analysis, I can mention the inability of jihadi leaders and Afghan groups to establish an inclusive government, political stability, internal security in the country, the stability of religious traditions, the spread of economic and cultural poverty.

1.1. Civil War

One of the important factors that led to the rise of the Taliban in Afghanistan was the inability of the leaders of the Afghan jihadist groups to establish an inclusive government and the desire of some of these groups to exercise more dominance over the Mujahedin government. Nonetheless, this was especially true of Pashtun groups such as GulbuddinHekmatyar's Islamic party, which according to the long tradition of power-building in Afghanistan from the 18th century onwards wanted the Pashtun people to control the government institutions. The realization of the principle that the Pashtuns considered themselves in power, therewithal, the placement of a Tajik at the head of the Afghan government by Pakistan to create division among the Afghans, herewith, was performed its policy, where Afghanistan became embroiled in the deadly civil war.

Thus, with the start of the civil war, not only was Kabul divided and destroyed by the warring factions but, each of the warring factions that dominated parts of the country sought to gain more territory. These conflicts have led to unrest insecurity and instability throughout Afghanistan, therewithal, the spread of insecurity and instability helped the Taliban to emerge under the pretext of establishing stability and security by eliminating jihadist factions. As a result of all these problems, the people of Afghanistan embraced the Taliban without any questioning (Van, 2018: 92; Siddique, 2014: 47-50).

1.2. Deactivation of Arms

The issue that worried the US and its policymaker Pakistan, more than the fundamentalist movements and the rise of the fundamentalists in Afghanistan was the availability of weapons to the Mujahedin. The fact was that during the Afghan war with the Soviets the fundamentalist mujahedin due to their radical spirit received enormous aid from the US and Pakistan to use in the war against the Soviets, while the countries achieved their goals of defeating the Soviets, they were worried that these weapons might be used against the interests of the US and Pakistan in the region.

Especially after the stance of the fundamentalists' parties in the Persian Gulf countries and the danger of its beginning in Central Asia, which was far from the expectations of the US, Saudi Arabia, and Pakistan, therewithal, could lead to coups against the US's puppet governments and endanger the oil, strategic, and economic interests of the US and its policy-makers, herewith, these coups will destroy all their policies which have undergone massive planning and spending. The rise of the Taliban with the slogan "disarmament for security" can be considered a plan by the US and Pakistan for this strong motivation. Nonetheless, the Taliban were so serious and pressured jihadi commanders that sometimes mujahedin were forced to buy weapons at exorbitant prices from arms dealers in Afghanistan that the amount of the weapons have been previously given to the Taliban by Pakistani intelligence, herewith, the Mujahedin thought that with buying more weapons they could free themselves from the Taliban (Emami, 1999: 81-82).

Whenever the Taliban entered any area, their first plan was to disarm the Mujahedin forces so that they could not pose a threat to the Taliban in the future. On the other hand, people who saw the existence of war, bloodshed, murder, and insecurity in the country as a direct result of the presence of weapons in the hands of the Mujahedin, cooperated most with the Taliban In this regard, even most warehouses and places were reported to the Taliban by people.

It should be mentioned that in safe areas of Afghanistan, such as the city of Herat which was far from the civil war, therewithal, the people of the city were disarmed and living in safety already, though, nevertheless, its leaders were killed and people were tortured by the Taliban. Gradually these actions were revealing the true face of the Taliban to the people. Thus, the Taliban collected most of the weapons and transported them to Pakistan overnight, herewith, keeping some of them for their own needs. The initial victories of the Taliban in Kandahar and Jalalabad were due to the weakness of the government which had left the people

completely disappointed with the situation, even infidels would have come to save the Afghans from this deadly situation and formed their government, they were well received by the people.

1.3. The Economic Catastrophe

Ten years of widespread Mujahedin warfare with the Soviet troops between 1979-1989, on the one hand, and the spread of instability and internal strife between Mujahedin groups on the other, shattered Afghanistan's economic foundations and caused general poverty in the country. The persistence of the general poverty on the one hand, and the lasting influence of religious traditions, on the other hand, are important factors In the emergence of the Taliban (Abbas, 2014: 78).

Therewithal, it is noteworthy that the majority of the Taliban and its cores were a group of young people from the poorer sections of Afghan society, especially Pashtuns, who attended Pakistani madrassas the year after the Soviet withdrawal with the little financial support that the religious leaders of these madrassas gave them during their education years, hence, they freed themselves from poverty (Marsden, 1998: 73-74, 120).

The economic crisis on the one hand and the continued influence of religious traditions with the willingness to attend religious madrassas were vital factors that enabled Pakistan with the US support and Saudi funding to use them to organize the Taliban as a religious-military force. Material needs and religious bigotry have been the two main pillars of the formation and expansion of the Taliban power in Afghanistan so the Taliban leaders not only paid exorbitant salaries to their fighters, though, even convinced them that fighting on the Taliban front and trying to establish the “Islamic Emirate of Afghanistan” was a form of jihad, along testing the faith and implementing the teachings of Pakistani religious madrassas (Coll, 2008: 1069-1075).

The documents obtained testify that in these madrassas only the love of jihad and the main purpose of life is jihad, were taught. Therewithal, it is also significant to know that these madrassas were funded by Saudi religious institutions, which were teaching them anti-Shiite policies, so the Taliban were so influenced by the anti-Shiite move, even the war in the north and south with the Shiites was a kind of jihad for the Taliban, nonetheless, it was considered that dying in this war meant buying heaven. This religious bigotry has attempted to establish political domination as a sacred duty for the Taliban followers, thereby, has been a significant

factor in the group's cohesion. To better understand the factors behind the Taliban's emergence, we need to further analyze these two “economic poverty and the persistence influence of religious bigotry” factors, which were the most vital in the emergence of the Taliban (Emami, 1999: 84-85).

- Material issue a factor for the rise of the Taliban: The impact of the economic factor was one of the main reasons for the growing turn of young people in Afghan society to religious madrassas and their desire for livelihood. Nemours groups of young Afghans not only met their basic material needs during their many years of study, though, also saw this type of education as a good means of livelihood in the years after graduation in Afghan society (Delanty, 2013: 114-115). Nonetheless, on the other hand, thousands of religious madrassas across Pakistan with funding from the Pakistani government and Saudi religious leaders were well-funded to attract more young people from Afghan society, therewithal, paying tuition to these young people, and meeting their material needs was also a good way to expand the power and social base of religious sects in Pakistan. The long-standing and traditional rivalry between the two Sunni sects, the “Deobandi” sect, and the “Barelvi” sect, each of which had an extensive network of religious Madrassas was a vital factor in attracting Afghan youth (Rubin, 2020: 117-119).
- With the help of Pakistani intelligence and Arab religious leaders, the two sects played a key role in military training and fanatical jihadist lessons, herewith, upon entering Afghanistan the Taliban practiced the lessons of these sects without knowing the social and state values. Thus, not only were these students in a better financial position than their counterparts in Afghanistan while studying in Pakistan, though, they also received high salaries for fighting in the Taliban queue. Besides, most of these students worked extensively with the Taliban government in hopes of gaining various political, social, and economic positions, subsequently, it should also be noted that after the Soviet withdrawal from Afghanistan, that former revolutionary motive no longer existed among the Mujahedin and their commanders, instead, was replaced by a tendency toward the position and the accumulation of financial concession.

Thus, material motivation was not only a decisive source for the Taliban, though, also the Taliban's opponents preferred to join the Taliban in the light of economic and financial motives. Nonetheless, the Taliban leaders also took full advantage of the situation and

recruited many local Mujahedin commanders, therefore, it can be said that one of the main factors in the significant progress of the Taliban throughout Afghanistan should be sought in their bribery policy, not in their military might or war strategy (Emami, 1999: 87).

Because in terms of war strategy, the Mujahedin were much more experienced than the Taliban, therewithal, this phenomenon of bribery policy, first occurred among local Pashtun commanders affiliated with Hekmatyar's Islamic Party and then among Pashtun allies of Ahmad Shah Massoud, who fled to the Taliban for financial promises, subsequently, this issue later spread to non-Pashtuns also. This policy of bribery, taught to the Taliban by the Pakistanis, was the main reason for the Taliban's rapid advance from Kandahar to the north, hence, the conquest of 14 Afghanistan's provinces before the conquest of Kabul without the slightest resistance (İnaç and RafiqSada, M.,2021b: 49-51). One of the factors that helped weaken Rabbani's government and force them to withdraw in 1996 was the flight of local commanders. Thus after the conquest of Kabul, the Taliban used the policy of bribery more, the main reason for the defeat of Mazar-e-Sharif was the opening of the gates of Mazar-e-Sharif by the Mujahedin commanders to the Taliban as a result of the bribery policy (Tomsen, 2011: 637-639).

- The impact of Madrassas: As noted, the Taliban movement is a highly religious fanatic movement, therewithal, due to the training its members received during their studies, consider participating in an armed operation to establish a religious system in Afghanistan a religious duty, nonetheless, they raised the type of activity to the level of jihad in the way of god. The anti-Shiite aspect of their teachings and the inclusion of Shiites as non-religious elements doubled their religious aspect and prejudice against military activity in the ranks (İnaç, 2021c: 107-108).

Herewith, Religious bigotry was the product of their education In religious madrassas in various parts of Pakistan. The 1979 Zakat Decree, which led to the formation of Zakat committees under the authority of religious authorities, expanded the financial, social, and political power of madrassa principals and enabled them to use large sums of money that come from Zakat collecting to create multiple madrassas. As we mentioned above, the conflict between the Deobandi and Barelvi sects, each of which sought to attract more religious students to expand its influence, accelerated the process. Therewithal, the number of these madrassas expanded after 1979, when approximately 354 madrassas belonged to the Deobandi sect and 267 to the Barelvi sect, thus, in 1996, there were 2512 religious madrassas

in Punjab state. Some of these madrassas, in particular, the Society of Islamic Sciences in Karachi which was run by Maulana Mohammad Yusuf, are world-renowned, nonetheless, young Muslims from various countries come to study at this Madrassa (Emami, 1999: 89-90).

Mullah Mohammad Omar, the former leader of the Taliban movement that founded the Islamic Emirate in Afghanistan was one of the students at this madrassa, interestingly, three members of the six-member Taliban religious leadership council in Kandahar, headed by Mullah Omar, graduated from the same madrassa (İnaç and Yacan, 2018: 324-325).

Herewith, many other key Taliban commanders also attended the same madrassa. Thereafter, in these madrassas in addition to religious lessons, students were also given political education to fight infidels and jihad against them, thus, fighting Soviet troops in Afghanistan, Indian soldiers in Kashmir, Mujahedin in Afghanistan, and afghan Shiites was considered jihad in the way of God (Berting, 2018: 44-45).

One of the salient features of the graduates of these madrassas was their intense hostility to the Shiites. Nonetheless, the Taliban were supported and strengthened by such religious sects, and its members were highly trained by these sects, therefore, they showed great cruelty to the Hazara Shiites during their attempts to seize various parts of Afghanistan. These points indicate that the influence of religious traditions and political beliefs based on the teachings of Pakistani religious madrassas, especially their anti-Shiite one, played a key role in unifying the Taliban under the leadership of one unit, compared to divisions among the Mujahedin, this feature was one of the main reasons for the Taliban's success in capturing most of Afghanistan (Tripathi, 2011: 140-141).

1.4. Ethnic Factor

Ethnic factors along with religious beliefs and financial motivation have been influential in the emergence and growth of the Taliban (Berting, 2014:77). The core and primary nuclei of the Taliban were Pashtun Afghans, nonetheless, given that Pashtuns have traditionally held power in Afghanistan since the 18th century so the Taliban saw themselves as the heirs of Pashtun power and worthy of it. Since most Afghan jihadi leaders were non-Pashtuns and Rabbani was Tajik, hence, the phenomenon of his government was unprecedented in Afghanistan's history (Shah, 2017: 16-17).

During the clashes between the Mujahedin and the Taliban, not only did most of the local commanders and Pashtun fighters on the Rabbani government side join the Taliban, though,

Pashtuns living in non-Pashtun areas also joined the Taliban in Afghanistan. The Taliban selection from Afghan Pashtuns, which trained in Pakistani religious madrassas by Pakistan has a simple philosophy, due to a large number of Afghan Pashtuns live in Pashtunistan who have been related by blood for many years, and on the other hand, they speak a common language, therewithal, have a common religion, beliefs, and habits, therefore, with the establishment of the Taliban government in Afghanistan, where the majority of the population is Pashtun, hence, there will be no disagreement among the people about the Taliban government (İnaç2021c: 96). Therewithal, the election of Pashtuns by Pakistan would be paved the way for a puppet government of Pakistan and the formation of the Pakistan-Afghanistan confederation.

2. External Causes

2.1. Pakistan

Pakistan's involvement in Afghanistan crisis depends on a historical-strategic approach to Afghanistan. from Pakistan's point of view, Afghanistan plays a key role in Pakistan's military strategy for several reasons, firstly, Pakistan suffers from a geographical weakness vis India, which it calls "lack of strategic depth", nonetheless, the establishment of a puppet government in Afghanistan, and indeed its informal occupation could help partially address this weakness. This weakness stems from the fact that Pakistan in addition to its weapons and humanitarian weaknesses against India, also has an inadequate geographical location, therewithal, faces so-called "territorial and border inconsistencies". A look at Pakistan's geographical location shows that it is not only extremely vulnerable to India as its biggest enemy in terms of water and sea borders, though, also suffers from a military unfavorable situation against India on its eastern borders, hence, facing a lack of strategic depth and territorial expansion (Saxena, 2019: 13-15).

From Pakistan's point of view, the informal occupation of Afghanistan and the establishment of a puppet government in Afghanistan could partially address this shortcoming, herewith, helping Pakistan reap the benefits of establishing a puppet government in the event of a possible war with India. In general, the formation of a protected government in Afghanistan, the strengthening of Pakistan's strategic depth vis India, and the resolution of the Pashtunistan issue were the country's three main political and security goals in the face of the Afghanistan crisis (Margolis, 2021: 98-99).

In 1947, when a separate country called Pakistan was formed and most of India's Muslims were replaced in this newly established country, nonetheless, the foundation of the dispute between India and Pakistan was laid at the national level. Since then, India and Pakistan have been at war with each other several times, consequently, in the current situation the common borders of India and Pakistan continue to witness the scattered daily military clashes between the forces of the two sides, nonetheless, India and Pakistan, on the other hand, have not ruled out any opportunity to weaken or overcome each other in this historic conflict. One of these opportunities is to reach allies at the regional level, that is why Afghanistan's position in this confrontation between India and Pakistan is very vital, therewithal, on the one hand, India has for many years have been tried to add to Pakistan's concerns by approaching the Afghan government and on the other, Pakistan has tried to neutralize India's policy by establishing protected or friendly government in Afghanistan, therewithal, use Afghanistan to support its regional policy (Paliwal, 2017: 27-29).

Experience has shown that Pakistan is not willing to tolerate and accept an independent government in Afghanistan, contrarily, the ideal government of Pakistan in Afghanistan is a government that is not only friendly though, also obedient to Pakistan. After the occupation of Afghanistan by the Soviet troops, India sought to expand its relations with the Afghanistan government, while the Pakistani government adopted a policy of supporting the Mujahedin to counter Soviet and Indian policies (İnaç2021c: 100). In this regard, the government of India became one of the major trading partners of the Communist government in Afghanistan, hence, undertook extensive military, political, and economic cooperation with Afghanistan, therewithal, the result of this cooperation was India's significant influence in Afghanistan, so much so Pakistan felt itself under siege by the Indian government and its allies in Afghanistan government. Although, the withdrawal of the Soviet troops from Afghanistan, subsequently, the occupation of Afghanistan by the Mujahedin this situation, henceforth, in the new situation, the Mujahedin took over the Afghanistan government, and this a great victory for Pakistan, which had supported them for many years. But Pakistan's miscalculation of Pashtuns' rule in Afghanistan and the formation of a Pakistani-backed government led by Pashtuns such as GulbuddinHekmatyar prompted Tajiks such as Rabbani and Ahmad Shah Massoud to work with Pakistani opposition in the region. Nonetheless, the process of change led Rabbani to cooperate with the Indian government, afterward, Hekmatyar's failure to overthrow the Tajik-led government in Afghanistan prompted Pakistan along with other

foreign stakeholders in the Afghanistan crisis to form the Taliban (Haqqani, 2013: 226-234, 256).

Therefore, in the view of Pakistani foreign policy decision-makers, the formation of a protected government in Afghanistan with full compliance with Pakistani policies at the regional level was necessary to ward off a threat from India in the region, on the other hand, by establishing a government under the protection of Pakistan to pave the way for a trade route from Pakistan to Central Asia that had to pass through Afghanistan. But as noted, Pakistan's diplomatic apparatus was not even willing to tolerate a friendly but independent government in Afghanistan, nonetheless, if Pakistan was willing to tolerate and accept such a government in Afghanistan, the conditions after the fall of the communist government would be fully prepared and suitable for its implementation (İnaç2021c: 101).

Thus, after the fall of the communist government, most of those in charge of the Afghanistan government was part of the Peshawar coalition, which resided in Peshawar from 1979 to 1992, friendship with Pakistan as the most important ally in their struggle against the communist in Afghanistan was essential and considered as the vital part of their foreign policy (Steele, 2011: 64-65).

Nevertheless, Pakistani foreign policy-makers believed that tackling the three problems of “lack of strategic depth and geographical location in the face of possible Indian military strikes” “the potential danger of the Soviets re-entering Pakistan's borders in the coming years” and “solving the problem of the Pashtunistan and Afghanistan’s historic claims to Pashtun areas” required a government in Afghanistan that was not only friendly though, obedient to Pakistan. Therefore, by dominating the Taliban in Afghanistan, Pakistan wanted to end this traditional relationship between Afghanistan and India, therewithal, change it to the relationship between Afghanistan and Pakistan, thus, use it as a weapon to weaken India’s regional position (Ansary, 2014: 163, 178, 198).

Afterward, it is to bear in mind that the Taliban are already being used as one of the Kashmiri allies by Pakistan in their struggle against the Indian government. Pakistan’s involvement in the changes of Afghanistan has about a 30-year history and experience, since the occupation of Afghanistan by the Soviet troops in 1979, Pakistan has been in constant and close contact with the internal developments in Afghanistan (İnaç2021c: 97). The relationship, established in the early 1980s with the support of the CIA, nonetheless, began with the aim of destroying the Soviet military machine in Afghanistan by a military figure such as General Zia-ul-Haq

the former president of Pakistan, thus, gradually a strong and Afghan-specific organization was formed within the Pakistan armed forces and a similar organization was also formed in Afghanistan. In this regard, the Pakistani army which also controlled the government began to exert influence on former Afghan politicians, leaders of the Mujahedin groups, thereupon to establish relations with tribal leaders and local commanders so throughout more than a decade Pakistan has been able to connect with a large part of Afghanistan's political elites and mobilize them to serve Pakistan's goals (Pattanaik, 2013: 17-18).

Nonetheless, after the fall of the communist government in Afghanistan, Pakistan sought to establish its closest political-military force in Afghanistan, which Gulbuddin Hekmatyar was chosen by Pakistan to make him the first power in the scene of developments in Afghanistan to achieve the above-mentioned strategic goals (İnaç2021c: 97). Subsequently, Hekmatyar under Pakistani protection, resisted the Rabbani government, though, Hekmatyar's numerous defeats left Pakistan frustrated with Hekmatyar, herewith, in mid-1993 the Pakistani intelligence turned its attention to several thousand students who had turned to religious madrassas in Pakistani cities. Meanwhile, the Pakistanis began trying to establish a new order by organizing Afghan students in various cities in Pakistan, the leaders of the Pakistani government sought to devise a scenario for the Taliban by taking full advantage of their organizational influence in Afghanistan, which mentioned above, thereafter the Pakistanis recruited many political and military elites of the communist government, especially Pashtun generals, hence, called on Pashtun tribal leaders and political parties to join the newly formed movement (Maley, 2020: 53-55).

Nevertheless, Pakistan by relying on the same organizational influence and many years of experience in the region managed to launch the Taliban with considerable military-political power to fully occupy Afghanistan. Thus, at the forefront of Pakistan's plans over the Taliban movement was Nasrullah Babur, a Pakistani think tank who began organizing the Taliban movement by contacting various religious madrassas throughout Pakistan, especially madrassas under the Deobandi sect. Nonetheless, the Pakistani intelligence service has been leading operations in Afghanistan since the late 1970s with full autonomy, subsequently, Nasrullah Babur, who took full power from Benazir Bhutto, played a key role in Afghanistan's operations. Therewithal, Pakistani Interior Minister Babur became the main decision-maker in the Taliban movement during the rule of Benazir Bhutto. The reason for his selection as the head of the Taliban movement was that Babur himself was a Pashtun who

could through his policies encourage the Pashtun people of Pakistan and Afghanistan to support the Taliban movement, hence, mobilize in the Taliban movement, on the other hand, Babur was well acquainted with the political geography of Afghanistan, especially the Pashtun areas in the south and east of the country, herewith, had good relations with local military commanders and tribal chiefs in the Pashtun areas (Kaplan, 2001: 199-201).

Therewithal, given all this, the question is why the Taliban were chosen for the goals of Pakistan and Pakistan-supporting countries? The answer is clear, Pakistan was well aware that Afghans were xenophobic, and Afghanistan's historical record shows that no occupier in Afghanistan has succeeded in establishing lasting domination, thus, Afghans in this regard for powers such as Britain and the Soviet were choked. Nonetheless, given these circumstances, Pakistan has chosen its strategy in Afghanistan based on the administration of Afghanistan by Afghans, namely the Taliban (İnaç, H. and Rafiq Sada, M., 2021b: 116-118).

With mentioning all of Pakistan's political and regional goals over establishing the Taliban in Afghanistan, here are a few economic goals that Pakistan wanted to pursue with the establishment of the Taliban. Afghanistan's economic growth and development have been continued to be significantly dependent on Afghanistan's relations with Pakistan and the use of its resources. Afghanistan is far from the open waters of the world, therewithal, its closest points to the open waters are through Pakistan. Subsequently, Pakistan following international law on "assistance landlocked countries" has provided Afghanistan with a transit corridor so that Afghanistan can trade by Pakistan market via the Arab Sea through global markets. Nonetheless, this is one of the strengths of Pakistan towards Afghanistan that Pakistan has been always used this weakness of Afghanistan to change Afghanistan's policies against Pakistan by closing the transit routes that Afghanistan is still facing this problem (Threlkeld and Easterly, 2021: 14-16).

Before the war with the Soviet Union, Afghanistan goods were legally exported through Pakistan, goods were transported by trucks to Peshawar Pakistan, from there they were transported by rail to Karachi and from Karachi via ship to various locations. After the expansion of the Soviet's economic, military, and political influence in Afghanistan, afterward, its occupation by the Soviet troops, as well as Pakistan's support for the Mujahedin, the Afghanistan government gradually shifted its imports and exports to the north, thereafter, Afghan goods went to other markets mostly through the North and the Soviet Union (İnaç, 2021a: 13).

Thus, after the fall of the communist government in Afghanistan, Pakistan's trade-routes became significant to Afghans again, hence, the newly formed Mujahedin's government and Afghan businessmen began to increase trade with Pakistan, though, with the rise of the Taliban, the Pakistani government interfered with the Burhanuddin Rabbani-led government in supporting the Taliban in the transit of goods through its routes, thereafter, cut it off completely. Following the Taliban's takeover of areas bordering Pakistan, the route was reopened in support of the Taliban by the Pakistani government (İnaç, 2021c: 97-99).

Nonetheless, after the fall of the Soviet Union and the independence of Central Asian countries, Pakistan has been always viewed Afghanistan as a viable corridor for Central Asian commerce. The deteriorating economic situation in Pakistan since the early 1990s, Pakistan's huge debts to international institutions such as the World Bank and the International monetary fund, thus, Pakistan's inability to repay loans have put the country in a difficult economic situation. Therefore, using Afghanistan as a gateway for trade with the Central Asian republics was Pakistan's most vital economic goal over Afghanistan (İnaç, H. and Rafiq Sada, M., 2021b: 128-133).

Therewithal, the relationship between the two countries can be analyzed at the level of export and import, hence, at the level of exports, the achievement of two goals was considered by the Pakistani leaders, first, the export of the Pakistani goods to the Central Asian republics and the exploitation of the multi-million markets of these regions, second, to assist other countries in exporting to the Central Asian republics via the Arab Sea and transiting it through Afghanistan to these republics to exploiting its benefits. Thus, from 1992 onwards, Pakistan made several attempts to penetrate the economic markets of Central Asian countries, nonetheless, Pakistan's goal was to monopolize trade in raw materials, especially Central Asian cotton, and leather products, subsequently, help them to expand their textile industry. Pakistanis, on the other hand, sought to provide them with service training in banking, insurance, stock markets, and business management (İnaç, H. and Rafiq Sada, M., 2021d: 11-13).

Therefore, the realization of Pakistan's economic goals in Central Asian countries depended on its relations with Afghanistan. In terms of imports, Pakistan, on the one hand, intended to supply part of its oil and gas needs from these republics, especially Turkmenistan through Afghanistan. The passage of Central Asian oil and gas pipelines through Afghanistan to the Port of Karachi was very vital and generated huge revenues for Pakistan, moreover, the

Pakistanis could easily and cheaply consume their gas and oil. Thus, the closure of Afghanistan's transit trade would not only deprive Pakistan of the huge revenue, though, also increase economic inflation in Pakistan enormously. Therefore, Pakistan has always called on the Taliban to keep the trade route open at all times by exercising strict military control, infiltration of the undisputed markets of Central Asia, in particular, the constructions of gas and oil pipelines from Turkmenistan to Karachi via Afghanistan was at the forefront of Pakistan's economic needs in bringing the Taliban to power (İnaç, H. and Rafiq Sada, M., 2021b:66-68).

2.2. Saudi-Arab Emirates

Pakistan not only relied on the US to save itself economically, to provide military resources for its country and the Taliban, though, also to the best of its ability to exploit US sanctions by promising them a share of Afghanistan's resources, namely Saudi. Nonetheless, for a variety of reasons, including the spread of Wahhabism in the region, especially in Central Asia, the weakening of Iran's Islamic Republic, the Saudis played a major role after the US in financial assistance to Pakistan that its history dates back to the Soviet occupation of Afghanistan with their assistance to the Mujahedin groups (Hiro, 2018: 139-43).

Therewithal, if we consider Pakistan as the mastermind in organizing and training the Taliban, though, the sources of financial support for the Taliban movement were Saudi and, secondarily, the UAE, herewith, Saudi was not only the main provider of the financial needs of various religious madrassas in Pakistan, especially madrassas such as the Islamic Science Society, though, also played an important role in establishing the Taliban movement. Thereupon, Saudi had increased its financial support for the Taliban after the start of the Taliban operation in landing many areas, thereupon, the Taliban needed large sums of money to continue their activities and operations, which was spent on buying more weapons to carry the continuation of the war in Afghanistan. Thus, Saudi had two main motives in supporting the Taliban, first, Saudi considered itself as the "Umm-al-Qura" of the Islamic world and helping the Muslims as its duty. Indeed, Saudi through its huge annual financial donations to mosques and religious madrassas around the world and local religious leaders sought to establish itself as the main supporter of Muslims, thereafter, the leader of the Islamic world (Commins, 2006: 202).

Saudi's second motive in supporting the Taliban was to compete with the influence of Iran in Afghanistan, herewith, to isolate the Islamic Republic of Iran in Afghanistan and Central

Asia. Nonetheless, Afghanistan under the Taliban control could be a very good way of communication between Saudi and Central Asian countries, so that Saudi's rivalry with Iran over influence was not limited to Afghanistan, though, after the Islamic Revolution, spread throughout the Islamic world. Therewithal, spreading Wahhabi propaganda and inciting anti-Shiite sentiments, herewith, divisions between Shiites and Sunnis was one of Saudi's goals in Pakistan and Afghanistan, which can be called the "Islamic Cold War" between Iran and Saudi that has been lasted till now (İnaç H. and F. Ünal, 2013: 227-229).

After Saudi, the UAE was also a major financial backer of the Taliban, as said, the UAE was the third country after Pakistan, and Saudi to recognize the Taliban as the legitimate government of Afghanistan, providing huge financial assistance to the Taliban. On the other hand, it should be said that the currency of the Taliban government was widely printed in the UAE, subsequently, should be noted that after Pakistan and Saudi, the UAE was the largest contributor to the Taliban movement (İnaç, 2003: 344-345).

Given that the international community had completely rejected the Taliban movement since their heinous crimes against humanity, which I will analyze in the following pages, though, the reason for the UAE's support for the Taliban was the global disregard for the UAE's claims to the three Iranian islands, sowith the widespread strengthening of the Taliban in Afghanistan, the UAE wanted to put pressure on Iran to seize the islands (İnaç, H. and Yacan, İ., 2018: 319-321).

2.3. Russia

After the fall of the communist government and the rise of the Mujahedin government, the general atmosphere in Afghanistan tended to be strongly opposed to Russia. This issue, in addition to the Russians' desire to expand relations with the West, prevented Russia as the successor to the Soviet Union, from investing heavily in Afghanistan, herewith, another issue that exacerbated the trend was the public opinion of the Russian in early 1990s, thus, the Russian people, who saw the actions of their former leaders in invading Afghanistan as a strategic mistake, believed that the Kremlin had misappropriated the lives of thousands of the Soviet soldiers and billions of dollars in wealth from the Russian people. For this reason, the Russian people were not only opposed to their country's possible intervention in post-communist Afghanistan but were also concerned about the deaths of other Russian soldiers in Afghanistan (Cordovez and Harrison, 1995: 357-358).

Therewithal, as a result, Russian officials sought to defend themselves in areas where the Western government had made less political, military, and economic progress, to strengthen their defense and security positions. In this context, new security agreements were signed with Central Asian countries, thus, the Russians moved the first line of their security borders to the common borders of these republics with Afghanistan. On the other hand, the outbreak of the civil war in Afghanistan and the struggle between Afghan groups for power helped Russia to be more active inside Afghanistan, Meanwhile, some Afghan groups have turned to Russia for more cooperation to overcome their rivals. For example, in the conflict between Gulbuddin and Rabbani, the Russians preferred to help Rabbani so Rabbani was also pleased with this cooperation (Kalinovsky, 2011: 229-32).

After the formation of the Taliban movement by the US and Pakistan, the Russians felt the need for a more active presence in Afghanistan, since they felt that the Taliban movement was created to push the Western and Russian border conflicts to the borders of Afghanistan and Central Asia (İnaç2021a: 80). Therewithal, another issue that helped the Russians to become more actively involved in the Afghanistan crisis was the shift in Russian public opinion, so the change for public opinion includes, reviving the spirit of confrontation with the West in the Russian people and defending Russia's national and security resources in the surrounding areas without sending troops, which the Russian people faced with the security and economic invasion of the West in their borders, subsequently, on the other hand, the people of Russia believed that Russia should regain its former power. With having said all this, we must analyze Russian's intentions towards Afghanistan, which are as follows:

- Preventing the infiltration of the Taliban's petrified ideas into Central Asian countries
- Preventing the Western world from advancing towards Russia's security borders
- Confronting the united action of the US and some other regions in the equations of the region
- Restoration of influence in the periphery of Russia
- Preventing the domination of non-regional countries over the reserves and economic resources of Central Asia. Having mentioned Russia's goals in Afghanistan, therewithal, I must throw some light on some of the things that show Russia's strengths and capabilities concerning the crisis in Afghanistan and the Taliban movement (İnaç, 2007: 23-25).

Nonetheless, few countries can be found that know as much as Russia about the Afghanistan crisis and the environment in which this crisis is lasting. Decades of continuous communication between Russia and Afghanistan have made it possible for Russian foreign policy decision-makers to have more information and data needed from the internal environment of the Afghan crisis than their counterparts in other countries, so they have used this information and data in their decision-making platform. Subsequently, the Russians were the main designers of transportation routes, important relations, and strategy in Afghanistan, so Afghanistan's resources and mines were carefully studied by the Russians and Russia was more aware of Afghanistan's mineral resources than any other country. On the other hand, all the forces that were fighting each other in the Afghanistan civil war used mainly Russian weapons, therewithal, at the same time, the Russians were one of the most knowledgeable countries in understanding the tribal system and structure of political power in Afghanistan (İnaç 2004: 36-39). Thereupon, from 1955 until the fall of the communist regime in 1992, the Russians trained Afghanistan's political and military elites, though, in the Afghan crisis, the political and military elites were removed from the Afghanistan leadership scene. nevertheless, the Russian had learned a lot from their years of confrontation with the Mujahedin leaders so the Russians were well aware of the Mujahedin's morale and policies.

Apart from these, another strength of Russia was the existence of powerful and influential allies, which in the sensitive and geopolitical region of the world is always a valuable privilege for an international player who wants to move in the particular region. Thereafter, one of the advantages and possibilities that enjoyed in the face of the Afghan crisis was the existence of suitable allies with effective power in the region where the Afghan crisis had continued, therewithal, the three republics, Turkmenistan, Tajikistan, and Uzbekistan have long-standing ties with Russia since their years of membership in the Soviet Union, thus, all three countries due to their strong ties with Russia, decided to follow Russia's policy of confronting the Taliban in the face of the Afghan crisis (İnaç H. and Yaman, M., 2015: 19-21). Herewith, Tajikistan meanwhile has become more influential, so many experts have even attributed that the signing of the Tajikistan peace treaty in Moscow was Russia's strong influence on Tajikistan's foreign and domestic policy, hence, the experts also believed that Russia was working to build greater cohesion among Central Asian countries to fight the Taliban besides had facilitated the process of achieving peace in Tajikistan. Nevertheless, the Russians had sought to establish the necessary coordination between the three countries and other Central Asian countries with Russia in adopting a common approach to the Afghan

crisis in both political and military terms and to some extent had been implemented (Rashid, 2000: 192-197).

Therewithal, in this regard, the Russian former Defense Minister has met with his counterparts in Central Asian countries and discussed the need for joint defense against the possible dangers of the Taliban (İnaç 2016: 58-60) politically, the former Russian Foreign Minister also met several times with his counterparts In the Central Asian republics, hence, in these meetings in addition to emphasizing the common defense and security approach to the Afghan crisis, the non-recognition of the self-proclaimed Taliban government in Afghanistan and the continued support of Burhanuddin Rabbani's government as the legitimate government of Afghanistan had also been discussed (İnaç, 2017: 118-120).

Nonetheless, the failure of the Pakistani Foreign Minister GoharAyub Khan on his trip to the Central Asian republics to win the support of these countries for Islamabad's plan to hold a peace conference on the Afghan crisis and get them to recognize the Taliban as the legitimate government confirmed that Russia could influence the foreign policy of the Central Asian countries, especially in Afghan crisis (İnaç, H. and Yacan, İ., 2018: 329-330).

In addition to Central Asian countries, there is no doubt that Iran was one of Russia's most important partners in the region. Iran which itself had many opportunities and strength to implement its policies in Afghanistan, therewithal, not only did not feel many conflicts between its policies and Russia's policies in face of the Afghanistan crisis, also assumed that Russia's policies were largely in the same way with Iran's. Nevertheless, Tehran and Moscow were once considered two opposing sides in the Afghanistan crisis, though, during the civil war and the Taliban movement behaved in the same way and this was a winning card for the Russians, before the Afghanistan civil war and the Taliban movement, at the time of the Soviet occupation of Afghanistan, Iran, and the Soviet Union had pursued conflicting policies so Iran supported the Mujahidin and in contrast, the Soviet Union supported the communist government, though, in the wake of the Taliban's crisis in Afghanistan the situation had changed so much that Iran and Russia were increasing their presence in the face the Taliban crisis (İnaç, H. and Yacan, İ., 2018: 321).

Although, Russia and Iran have cooperated at the micro-level of their foreign policy so this cooperation in addition to the issue of Afghanistan was in some cases like the legal problem of the Caspian Sea and countering the US hegemony in global equations, nonetheless, it is

undoubtedly worth considering that the crisis of the Taliban movement was a key element of bilateral cooperation between Russia and Iran (İnaç, H. and Yacan, İ., 2018: 320).

Thereafter, the last thing that can be mentioned as Russia's strength is Russia's permanent membership in the UN council and its veto power. Thus, there is ample evidence that the collapse of the Soviet Union and the decline of its superpower position in the global equation, although leading to a decline in Russian power, though, Russia was still not so weak in Central Asia and the Caucasus that a regional crisis could be easily resolved regardless of its views. Hereby, Russia was not only possessed nuclear power, but it is still slowly making enormous efforts to gain the former foothold of the Soviet Union in the world so at the time of the ongoing Afghan crisis the conditions of Russia's political and international power, especially in the UN security council were such that any international or regional solution to the Afghan crisis could not escape Russia's view. For example, if the Taliban sought any approval for their self-proclaimed government in the international community they would have to somehow neutralize Russian forces to establish a legitimate government with the cooperation of the US and Pakistan, which was difficult and even impossible (İnaç, H. and Rafiq Sada, M.,2021b: 72-73).

Subsequently, it can be said that Russia had valuable experiences with the dimensions and critical environment of Afghanistan, though, the occurred problems since the collapse of the Soviet Union and its aftermath created significant and vital problems for the new Russian foreign policy. Therewithal, Russia with the support of international coalitions was able to act regionally against the Taliban and its backers to prevent them from advancing toward Russia's security borders but in connection with the Afghan crisis, they could not play a key role to provide the necessary support to the Rabbani government to keep Afghanistan away from the terror of the Taliban.

2.4. United State

Before the Soviet invasion of Afghanistan and its occupation in 1979, Afghanistan had no priority in US foreign policy, although during the Daud Khan administration, the US provided little economic assistance to Afghanistan through Iran and Pakistan. But with the Soviet intervention to save the communist regime in Afghanistan and Moscow's long-term goals, the US policy faced a new transformation, namely the protection of the US interests in the Persian Gulf, and the Indian subcontinent by supporting Pakistan and overthrowing the pro-Soviet regime by strengthening the Mujahedin. With the signing of the 1994 Geneva agreement

between Kabul-Islamabad and the withdrawal of the Soviet troops, the US pledged to the Soviet Union to abandon its long-standing policy and abandon Afghan militant groups(Bowker, 2007: 41-45).

Therewithal, with the collapse of the Soviet Union which we mentioned above, a widespread political-economic crisis swept through Russia, in return, the US not only failed to meet its commitments, though also devised a comprehensive long-term strategy for Afghanistan and the surrounding areas to serve the interests of the US and its allies for years to come (İnaç2021a: 76-78). It should be noted that in addition to controlling the Persian Gulf as the most important center of oil and gas energy production, the US considered Asia as the most vital geopolitical center in the rivalry of powers, in this context, the Indian subcontinent was of great importance as the main bridge connecting the important countries of the former Soviet Union with Asia. Before the victory of the Islamic revolution, the US did not hesitate to protect its interests with a secure presence in Iran and Pakistan, but the fall of Shah's rule in Iran caused the US to lose one of its most important allies in the region, which could have supported its vital interests in the Persian Gulf (İnaç, H., 2021c: 109-110).

On the other hand, India and Russia shortly after the collapse of the Soviet Union, revived their former relations and reshaped their long-standing alliance, at the time, the US felt that Russia despite its internal problems was still pursuing a strategic policy of looking to Asia and India's warm Waters so that there was no reason for the US to ally with India, hereby, Pakistan's situation could not meet the strategic needs of the US. Thus, the temporary disregard of the US to Pakistan for a decade due to the US's desire for proximity to India partly led to a power vacuum in Pakistani, so Pakistan saw its life in maintaining its military position to compete with India, nonetheless took advantage of China's enmity with India in the region and completed its unfinished nuclear project with the help of China (Hilali, 2017: 250-52).

This situation raised further concerns in the US to prevent complete isolation on the Indian subcontinent, so with this concern, the US government saw a more effective presence in Afghanistan through Saudi Arabia as a strategic ally and this prompted Pakistan to be one of the main axes of intervention in Afghanistan to revitalize with the US and prevent isolation in the region. Subsequently, for the US the domination of Afghanistan has always been a strategic need nothing else. The US goals in Afghanistan at a critical juncture and at all times have been so diverse so it can be said that its regional goals go far beyond the benefits of

Afghanistan itself. Given the issues, we have outlined above, the geographical and historical situation of Afghanistan despite its ethnicity, ancient divisions, bloody conflict, and unstable governments in recent years has made Afghanistan valuable in the regional policy. Nonetheless, the strategic position of oppressed Afghanistan in the past and the present crisis has forced the US to dominate this sensitive area at any cost.

3. Conclusion

Thereafter, the US has been pursued several key objectives in Afghanistan that we have reasonably analyzed.

- Pressurization on Russia: Afghanistan was geographically the closest country to the borders of the Soviet Union, through which the US could control Russia's developments. Nonetheless, not should overlook the fact that despite the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War, the global conflict between Russia and the US has not diminished and continues to this day. Moving away from its hasty dash to the West in the early 1990s, Russia sought to restore the lost global prestige after the collapse of the Soviet Union to counter the expansionism of the US and some other Western countries near its security border. Therewithal, the US and the West, with realizing that Russia as the successor to the former Soviet Union might once again move toward reviving a multinational empire, sought to move closer to Russia's security borders to inspect its regional and international movements (Cooley, 1999: 180-83).

In this regard, Eastern European countries were accepted as members of Western transnational institutions such as NATO and the European Union to deprive Russia of access to these regions as breathing space and the creation of a strong union. Thus, the same experience can be seen in Central Asia where Afghanistan was as a cover for Russia's security had become the scene of the US and its regional allies efforts, hereby, the US policies are now being pursued in the same way in Afghanistan (İnaç2021a: 82). Nevertheless, the next stage of US policy was the digestion of the former Soviet republics in the Western world as the closest areas to Russia's geographical borders, so if the Afghan crisis had proceeded in a manner contrary to Russia's wishes, Russia's enemies including the US would have been able to reach Russia's security borders in Central Asia. Although it was difficult for the Western transnational institutions such as NATO and the European Union to digest the Central Asian republics and other remnants of the Soviet Union in Russia's neighborhood at

the time, though, the US and its allies have spared no effort to limit Russia's security borders and push back these borders to the geographical borders of Russia. With stating all these, one of the US goals in supporting the Taliban through Pakistan was to narrow the space for Russia's objectives, that the US was not wanting Russia to form again a strong alliance with Central Asian countries to prevent the US policies towards Russia and access to Central Asian oil and gas reserves(Rashid, 2008: 213-216).

- Central Asia's economic reserves: In addition to its proximity to Russia's security borders, access to Central Asia's economic resources has been a separate and important principle in the US foreign policy toward this sensitive and geopolitical region of the world. Herewith, the Americans have been realized that the economic factor would be one of the most vital determinants of the national power of the world in the coming centuries. Therefore paid special attention to the economic resources of the republics leftover from the Soviet Union. Nevertheless, the discovery of huge gas and oil reserves in the Caspian Sea, Russia's potential for oil and gas production, the existence of enormous natural gas reserves in Turkmenistan, and crude oil in Kazakhstan, have made this region one of the alternatives in the Persian Gulf. The US, by relying on the high power of exploration and extraction technology and having big financial capital to invest in the region's oil and gas industry, has sought a reliable solution to dominate and transfer these resources to the global market (İnaç,2021a:174-175).

In this regard, the US sought to dominate the two important areas of resources, namely the Caspian Sea and the Gulf, so according to this rule, the US took steps to strengthen its supremacy in the Persian Gulf to grab more of the resources and reserves of the Caspian Sea, herewith the Azerbaijani government had allowed the American companies and other Western companies to exploit the oil and gas resources of the region. The US, based on a policy pursued several years ago under the pretext of protecting the environment, though, essentially was preserving its domestic oil resources for future generations, afterward, concluded that investing in foreign oil resources, given the US influence in international oil pricing was far cheaper than to extract and produce US's oil at the wages of American workers. Hence, the US oil companies began planning to renew their reserves by investing in Central Asian countries. Therewithal, the Central Asian countries were more attractive to American

companies than The Middle Eastern, because in the extraction of oil resources there were no anti-foreign ideological differences like Middle Eastern (Qadir, 2013: 70-74).

Consequently, this move to Central Asian countries required the construction of oil pipelines in which regional stability was playing a key role, so peace and stability in Afghanistan was a prerequisite for the construction of oil pipelines. Among the American companies, the most bankable was UNOCAL, which planned to build an 8 billion dollars oil pipeline through Afghanistan, herewith, the Clinton administration openly welcomed the UNOCAL project. Thereafter, UNOCAL needed a stable Afghanistan to carry out its project that the Taliban was the only option to land the platform for the dreams of the UNOCAL company, thus, UNOCAL through Pakistan made extensive efforts to achieve its goals with the Taliban government in Afghanistan by providing big assistance to the Taliban movement (Levine, 2007: 340-344).

Nevertheless, in Afghanistan, the situation was awful and the people of Afghanistan who cried out in fear of the tyranny of the Taliban movement did not receive any sympathy from the great powers, though, on the contrary for their own economic and geopolitical interests they were increasingly straining their ties with the animal movement of the Taliban, thereby, encouraging them to take any inhuman action instead of cursing them to pave the way for the sinister goals the US and its regional ally Pakistan.

Thus, after the occupation of Kabul by the Taliban in September 1996, UNOCAL executives expressed their happiness, namely, Richard Deckler the company's chief operating officer in Pakistan, said he hopes that the Taliban would come to power to prepare the ground of Afghanistan for our economic goals from Central Asia through Afghanistan. On the other hand, the US cautiously welcomed the creation of a government that would safeguard the US and Pakistan's interests in the region, besides having believed that the Taliban would end the civil war in Afghanistan. But, the joy of UNOCAL officials and the US government will not be incoming, because the Afghan people's resistance front was a major obstacle to the dominance of the foreign-sponsored movement, namely the Taliban. Therefore, any attempt to persuade American companies to build an oil pipeline in the Taliban territory was unsuccessful, as the US government wanted the Taliban with the enormous financial and military assistance they received through Pakistan to defeat the resistance front that had Ahmad Shah Massoud at the helm of it, so there would have been no obstacle to the

construction of the oil pipeline from Central Asia through Afghanistan (Raghavan, 2018: 328-29).

Therewithal, when the Taliban arrived in Kabul early on, they had no idea of ruling Afghanistan, contrarily they were formed to carry out the US and Pakistan's goals in the region, though, the fierce resistance of Ahmad Shah Massoud and his troops to the north, which thwarted any attempt of the Taliban, dashed the hopes of the American companies.

Eventually, the continuing war in Afghanistan, with the ambiguity of the Taliban's future and its legitimacy went hand in hand, so in mid-1998, it ousted US-based UNOCAL from investing in Central Asia's oil through Afghanistan. Undoubtedly, until a complete ceasefire was reached in Afghanistan and a strong central government would have not taken the government of Afghanistan to take an effective step to seize arms from the Taliban opposition groups, it was difficult to implement any pipeline crossings through Afghanistan. The presence of large armed groups in Afghanistan, which each had part of Afghanistan and its routes, was an important deterrent to operations such as pipelines to transport gas from Central Asia through Afghanistan. Thus, it would have been impossible for American companies to take any action that would jeopardize their vast capital and technical strength until peace was established in Afghanistan. As a result of the Taliban's numerous defeats against the Northern resistance front, American companies have stopped investing in Central Asia's economic reserves (Durani, 2002: 27-28).

- Proximity to Iran's national interests: After the Islamic revolution, the Islamic Republic of Iran has become one of the great opponents of the US in the world. Nevertheless, after the Cold War, Iran's specific was to make neighboring countries part of its Shiite creed, though, Saudi was one of Iran's main opponents and Iran's Shiite policy in the region. In opposite Saudi, with its massive financial support of the Taliban in Afghanistan, sought to create the Wahhabi ideology and at the same wanted to cut all the ties of Shiite people in Afghanistan who had close ties with the Iranian government. consequently, on the other hand, the US which had long-standing relations with its ally Saudi did not want Iran's policy in the region to become popular and pose a serious threat to the US's interests in the Persian Gulf in the future. Thus, the current crisis at that time had allowed the US to enter the regional equation with the support of one of the parties to the conflict in the crisis closest to the borders of Iran. Nevertheless, the general support of the US for Pakistan in equipping and

training the Taliban to take over the government of Afghanistan, indicated that the US and Pakistan with killing Shiites by the Taliban in Afghanistan, on the one wanted to please their longtime ally Saudi, on the other punish Iran since its action over the Persian Gulf (Dreyfuss, 2005: 335-337).

On top of all this, the city of Herat which was considered a safe and disarmed city during the civil war, and the Taliban did not need to kill people due to disarming the area, though, the US and Pakistan wanted to create insecurity on the Iranian borders, herewith, the border city of Iran, Herat was occupied by the Taliban. Subsequently, the US believed that the policy of Herat occupation was designed to create insecurity on Iran's security borders, so in this way, a big part of Iran's power and energy will be spent on dealing with the negative effects of the crisis, herewith, it will deprive Iran's necessary power and leisure to oppose the Middle East peace process and Afghanistan's crisis. Afterward, based on the US policy the presence of the Taliban in the city of Herat had endangered Iran's border security for a long time.

References

- Abbas, H. (2014). *The Taliban Revival*. "Violence and Extremism on the Pakistan-Afghanistan Frontier. Yale University Press.
- Ansary, T. (2014). *Games Without Rules: The Often-Interrupted History of Afghanistan*. Public Affairs.
- Berting, J. (2014). *Siyasi Kriz Çağında Yaşamak*. (H. İnaç, Çev.). İstanbul: Ka Kitap.
- Berting, J. (2018). *Kimlik Siyaseti*. (H. İnaç, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Coll, S. (2008). *The Bin Ladens "An Arabian Family in The American Century"*. The Penguin Press. USA
- Commins, D. (2006). *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia* (London and New York: IB Tauris).
- Cordovez, D., Harrison, S. S., & Harrison, S. S. (1995). *Out of Afghanistan: The Inside Story of The Soviet Withdrawal*. Oxford University Press on Demand.
- Crews, R. D., & Tarzi, A. (Eds.). (2009). *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*. Harvard University Press.

- Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın İcadı*. (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Dixit, A. (1995). The Afghan Civil War: Emergence of the Taliban as Power Broker. *South Asian Survey*, 2(1), 111-118.
- Dreyfuss, R. (2005). *Devil's Game: How the United States Helped Unleash Fundamentalist Islam*. Owl Books "Henry Holt and Company, LLC", Macmillan.
- Durani, M. U. & Khan, A. (2002). Pakistan-Afghan Relations: Historic Mirror. *The Dialogue*, 4(1), 25-61.
- Emami, H. (1999). *Afghanistan and Appearance of the Taliban* "افغانستان و ظهور طالبان". Tehran. Shahab Foundation.
- Haqqani, H. (2013). *Magnificent Delusions "Pakistan, the United States, and an Epic History of Misunderstanding"*. PublicAffairs. U.S.
- Hilali, A. Z. (2017). *US-Pakistan Relationship: Soviet Invasion of Afghanistan*. Taylor & Francis.
- Hiro, D. (2018). *Cold War in the Islamic World "Saudi Arabia, Iran, and the Struggle for Supremacy"*. Oxford University Press. NY.
- İnaç H. and F. Ünal (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(11), 223-232.
- İnaç H. and Yaman, M. (2015). Ulus İnşa Stratejileri Bağlamında Avrupa Milli Marşlarının Sosyo-Politik Mukayesesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 17-34.
- İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, 341-351.
- İnaç, H. (2004). Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62.
- İnaç, H. (2007). Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç, H. (2016). *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları

- İnaç, H. (2017). *Faşizmin ve Sosyalizmin Sosyo-politik Kökenleri*. 2. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları
- İnaç, H. (2021a). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. (2021c). Taliban'ı İktidara Taşıyan Sosyopolitik Saikler. *Türkiye Günlüğü*. 148, 95-111.
- İnaç, H. and Rafiq Sada, M. (2021b). *Taliban'ın Afganistan'ı: Devlet, Toplum, Siyaset*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. and Rafiq Sada, M. (2021d). Ulus İnşası ve Uluslaşma. *Uluslararası Eşitlik Politikaları Dergisi*. 1(1).
- İnaç, H. and Yacan, İ. (2018). Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 1(3), 317-331.
- Kalinovsky, A. (2011). *Long Goodbye "The Soviet Withdrawal From Afghanistan"*. Harvard University Press.
- Kaplan, R. D. (2001). *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*. Vintage.
- Levine, S. (2007). *The Oil and the Glory*. Random House, Inc. U.S.
- Maley, W. (2020). *The Afghanistan Wars*. Bloomsbury Publishing, Red Globe Press.
- Margolis, E. (2021). *War at the Top of The World: The Struggle For Afghanistan, Kashmir and Tibet*. Routledge.
- Marsden, P. (1998). *The Taliban: War, Religion and the New Order in Afghanistan*. Palgrave Macmillan.
- Paliwal, A. (2017). *My Enemy's Enemy "India in Afghanistan From the Soviet Invasion to the US withdrawal"*. Oxford University Press. NY.
- Pattanaik, S. S. (2013). *Afghanistan and Its Neighborhood "In search of a Stable Future"*. PRIO. India.
- Raghavan, S. (2018). *Fierce Enigmas "A Story of the United States in South Asia"*. Basic Books. NY.
- Rashid, A. (1999). *The Taliban Exporting Extremism*. Council on Foreign Relations.

- Rashid, A. (2008). *Descent into Chaos “the United States and the Failure of Nation Building in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia”*. Penguin Group. NY.
- Rubin, B. R. (2020). The Political Economy of War And Peace in Afghanistan. *World development*, 28(10), 1789-1803.
- Shah, K. M. (2017). The Pashtuns, the Taliban, and America’s Longest War. *Asian Survey*, 57(6), 981-1007.
- Saxena, C. (2019). A Case for Coherence as Analytical Tool: ISI’s Use of Taliban and Pakistan’s Foreign Policy. *Jadavpur Journal of International Relations*, 23(2), 121-141.
- Siddique, A. (2014). *The Pashtun question: The unresolved key to the future of Pakistan and Afghanistan*. Hurst & Company Limited.
- Steele, J. (2011). *Ghosts of Afghanistan: The Haunted Battleground*. Portobello Books.
- Threlkeld, E. & Easterly, G. (2021). *Peaceworks “Afghanistan-Pakistan Ties and the Future Stability in Afghanistan”*. United States Institute of Peace Press. Washington.
- Tripathi, D. (2011). *Breeding Ground: Afghanistan and The Origins of Islamist Terrorism*. Potomac Books, Inc..
- Tomsen, P. (2011). *The Wars of Afghanistan: Messianic Terrorism, Tribal Conflicts, And The Failures of Great Powers*. Hachette UK.
- Van Linschoten, A. S.& Kuehn, F. (2012). *An enemy we created: The myth of the Taliban-al Qaeda merger in Afghanistan*. Oxford University Press, USA.

BELARUS SOVYET CUMHURİYETİ İÇ SİYASETİ VE BELARUS'UN BAĞIMSIZLIĞI SÜRECİ

Murat Bürkan SERBEST*

Naira IRISKELDİEVA**

Geliş Tarihi: 13/04/2022

Kabul Tarihi: 12/05/2022

Özet

Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin kurucu devletlerinden biridir. Belarus, kurucu komünist liderler tarafından Sovyetler Birliği ve Polonya arasında bir tampon bölge olarak düşünülmekteydi. Bununla birlikte Belarus kimliği, ulusal kimlikten ziyade kültürel bir kimlik olarak gelişmiştir. Sovyetler Birliği döneminde de Belarus kimliği değişim göstermiştir. Kuruluş dönemlerinde Sovyet merkezi iktidarı, Belarus ulusal kimliğinin oluşturulup güçlenmesini amaçlayan politikaları hayata geçirmiştir. Fakat 1930'dan sonra merkezi iktidar "Halkların Dostluğu" politikası çerçevesinde Belarus kimliğini, sosyalist yönü ağır basan ve Rus kimliğine yakın biçimde takdim etmeye başlamıştır. Zaman içerisinde Rus yönelimli bir *Sovyet Belarus* kimliği ortaya çıkmıştır. Buna karşın, 1980'lere gelindiğinde ülkede ulusçu muhalif hareketler ortaya çıkarak ülkenin iç politikasını etkilemeye başlamıştır. Çalışmada, Belarus ulusal kimliğinin farklı dönemlerdeki gelişimi ve dönüşümü, Sovyetler Birliği'nin çöküş döneminde ortaya çıkan muhalefetin ulusçu yaklaşımları ve Belarus iç politikasına etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sovyetler Birliği, Belarus Ulusal Kimliği, Belarus İç Politikası, Muhalif Hareketler, Belarus Halk Cephesi

DOMESTIC POLITICS OF THE BELARUS SOVIET REPUBLIC AND INDEPENDENCE PROCESS OF BELARUS

Abstract

The Belarusian Soviet Socialist Republic is one of the founding states of the Soviet Union. Belarus was established by communist leaders as a buffer zone between the Soviet Union and

*Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Yrd.Doç.Dr. Öğretim Üyesi, burkanserbtest@gmail.com, murat.burkan@manas.edu.kg, Orcid ID: 0000-0003-2961-6549.

**Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, naira.yrskeldieva@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-6798-7899.

Poland. Along with that, the Belarusian identity has emerged as a cultural identity rather than a national one. During the Soviet Union, the Belarusian identity has undergone changes. During establishment, the Soviet central government implemented policies that aimed creating and strengthening the Belarusian national identity. However, after 1930's, the central government, through its policy of "Friendship of Peoples" began to present the "Belarusian Identity" as a socialist and close to the Russian identity. Over time, a Russian-oriented Soviet Belarusian identity emerged. Nevertheless, by the 1980's, nationalist opposition movements emerged in the country and began to affect the domestic politics. This article examines the development and transformation of the Belarussian national identity in different periods, the nationalist approaches of the opposition that emerged during the collapse of the Soviet Union and their impact on Belarusian domestic politics.

Keywords: Soviet Union, Belarusian National Identity, Belarusian Domestic Politics, Opposition Movements, Belarusian Popular Front.

Giriş

1920 yılında kurulan Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (BSSC), 1922 yılında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC), Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte Sovyetler Birliği'ni oluşturmuştur. Rus Çarlığı döneminde çok fazla öne çıkmayan Belarus kimliği, ulusal bir kimlikten ziyade kültürel bir kimlik olarak kendini göstermekteydi. 20.Yüzyılın başlarında Belarus coğrafyasında da yayılmaya başlayan Marksizm ideolojisiyle birlikte, aynı zamanda ayrı bir Belarus aydın sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte çoğu köylü ve tarımla uğraşan bir toplum olan Belarussuların gelişkin bir ulusal kimlik çabası olmadığı gibi, bağımsızlık gibi bir beklentisi de bulunmamaktaydı. Bağımsız bir ulus devletinin kurulması gibi bir hedefleri olmamasına rağmen, Rusya Çarlığı'nın yıkılıp yerine Sovyetler Birliği oluşturulurken federe düzeyde ayrı bir Belarus devleti ortaya çıktı. Sovyetler Birliği içinde ayrı bir federe cumhuriyet olarak kurulan BSSC kurulduğu sıralarda bir Belarus ulusal kimliğinden net biçimde söz etmek mümkün değildir. Belarus kimliği, bu dönemde Moskova'daki merkezi yönetimce Sovyet yönelimli olarak inşa edilmiştir. Dolayısıyla, pek çok Sovyet cumhuriyetinde görüldüğü gibi Sovyet kimliğinden bağımsız bir ulusal bakış açısı ortaya çıkmamıştır. Sovyetler Birliği'nin sonlarına doğru pek çok cumhuriyette ortaya çıkan muhalif toplumsal hareketler Belarus'ta farklı yöne evrilmiştir. Sovyet Komünist Partisi'ne

karşı çıkan muhalif hareketlerin belirmesi geç bir tarihte, ancak 1988’de izlenmeye başlamıştır.

Belarus’taki muhalif hareketler geç ortaya çıkmasına rağmen hem Belarus iç siyasetine hem de belirli ölçüde Sovyetler Birliği’nin çöküş döneminde özel bir etki göstermiştir. Belarus’ta Komünist Parti’ye muhalif tutumu olan, 1991’de Yüksek Sovyet liderliğine seçilen Stanislav Şuşkeviç yeni siyasi düzen kurmaya çalışırken, Rusya Devlet Başkanlığı görevine gelen RSFSR Yüksek Sovyet Başkanı Boris Yeltsin de Rusya’nın komünizm ideolojisini terk etmesini istemekteydi. 1991 yılında ise Şuşkeviç ve Yeltsin, Ukrayna Yüksek Sovyeti Başkanı Leonid Kravçuk ile birlikte Sovyetler Birliği’ni sona erdiren Belovej Sözleşmelerini¹ imzalamışlardı. Dolayısıyla, Belarus’taki değişim de Sovyetlerin çözülmesini hızlandıran etmenler arasında yer almıştır. Bununla birlikte, Gorbaçov döneminde Belarus’ta ortaya çıkan muhalefetin ulusçu yaklaşımları, diğer Sovyet cumhuriyetleri ile kıyaslandığında, çok daha zayıf kalmıştır. “Glasnost” ve “Perestroyka” politikalarının getirdiği değişiklikler neticesinde ortaya çıkan muhalefet, ulusçuluğu değil, Sovyet rejimine karşı muhalefeti önceleyen bir görünüm sergilemiştir. Bununla birlikte, diğer cumhuriyetlere göre zayıf kalsa da Sovyetler Birliği’nde yer alan ulusçu uyanış rüzgârından o da nasibini almıştır. Bu görüş çalışmanın ana savını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Belarus ulusal kimliğinin gelişimi, Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecindeki ulusçu muhalif hareketler ve Belarus iç politikasının şekil almasında rol oynayan faktörler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Sovyetler Birliği’nde Belarus ulusal kimliğini oluşturma ve değiştirme politikaları, ikinci bölümde ise Sovyetler Birliği’nin çöküş döneminde Belarus iç politikası, ortaya çıkan muhalif hareketler ve onların ana gündemleri ele alınmıştır.

1. Sovyetler Birliği’nin Kuruluş Döneminde Belarus Kimliği

BSSC ilk olarak 1920 yılında kurulmuştur. Ülke 1922’de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ni (SSCB) kuran dört devletten biri olmuştur. Belarus’un ayrı bir Sovyet Cumhuriyeti olarak kurulması, özellikle kurucu lider Vladimir İlyiç Lenin’in inisiyatifi ile gerçekleşmiştir. BSSC, Polonya ile Sovyetler Birliği arasında bir tampon bölge olarak değerlendirilmekteydi. Belarus ulusal kimliği o günler için oldukça zayıf bir kimlik teşkil etmekteydi. Bu nedenle Belarus toplumu

¹Belovej Sözleşmeleri, 8 Aralık 1991 tarihinde Belarus’ta bulunan “Viskuli” adlı bir devlet sanatoryumunda imzalanan Sovyetler Birliği’nin varlığının sona ermesine ve Bağımsız Devletler Topluluğu’nun kurulmasına ilişkin bir belge toplamıdır (Eggert, 2021).

içinde ayrı bir cumhuriyetin kurulmasına karşı olanlar da vardı (Bekus, 2010:70-72). Halkın o dönem için herhangi bir ulusal kimliğe baskın biçimde aidiyet hissinin olduğunu söylemek zordur. Bununla birlikte, BSSC'nin kuruluş döneminde kendini Belaruslu olarak tanıtan kişi sayısı oldukça kısıtlıydı. Ulusal kimlik inşa etme çabaları ancak ülke kurulduktan sonra Sovyet entelijansiyası² tarafından hızlandırılmıştır (Bekus, 2010:72).

1922-1928 yılları arasında Belarus ulusal kimliğinin inşa süreci devam etmiştir. Bu süreçte dil, kültür gibi farklı araçlar kullanılmıştır. En önemli araçların başında dil politikaları gelmiştir. İlk olarak Belarusça, cumhuriyette resmi dil olarak ilan edilmiştir. Ancak ülkede Belarusçanın yaygınlaşmasını amaçlayan politikalar gerçekleştirilmemekteydi. Dolayısıyla, dilin yaygınlaşması zor gözükmekteydi. Bu dönemde ülkenin sosyolojik yapısı göz önünde bulundurularak 1927 yılında Belarus Anayasası'nda Belarusça ile birlikte Rusça, Lehçe ve Yidişçenin yasal statüsü olduğu belirtilmiştir. Ülke içinde resmi evraklarda bu dört dil kullanılabilmekteydi (Ratkeviç, 2018:340). Farklı etnik gruplara kendi dillerini kullanma hakkı tanınmıştı. Bununla birlikte Belarusçanın statüsü ayrıca özel olarak belirtilmiştir. Belarusça, “devlet ve kamu kurumları ve kuruluşları arasındaki iletişim için tercih edilen bir dil” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca diğer etnik grupların temsilcileri mahkemelerde, yönetimde ve kamusal yaşamda kendi dillerini özgürce kullanma hakkına sahipti (Ratkeviç, 2018:340). Yoğun çabalara rağmen ülkede Belarusçayı kullanan kişi sayısı beklenen artışı göstermiyordu. Durumu Belarusça lehine geliştirmek için dil kursları da bu dönemde açılmıştır. 1926'da çeşitli kurumlarda Belarusça konuşabilen çalışanların oranı %26,9 iken, bu oran 1928 yılına gelindiğinde %80'e kadar çıkmıştır (Bekus, 2010:73). Basın ve eğitim alanında da Belarus diline geçme çalışmaları yoğun olarak sürmüştür. 1930 yılında ülke içindeki bir gazete dışında bütün basın Belarusça yayın yapmaktaydı. 1929-1939 yılları arasında okullarda Belarusça eğitim oranı %93,8'lere ulaşmış durumundaydı. Devlet Üniversitesi, Devlet Yayın Kurumu, Milli Tiyatro, Tarım Akademisi, Tıp Okulu ve Veterinerlik Enstitüsü gibi Belarusçayı kullanan eğitim ve kültür kurumları olarak ortaya çıkmıştır. 1928-1930 yılları arasında Belarus kimliği inşası büyük oranda tamamlanmış gözükmüyordu. Belarus ulusal kimliğinin inşası sürecinde, Sovyet merkezi hükümeti, başlıca etkin iradeydi (Bekus, 2010:74). Bununla birlikte, 1930'dan sonra kimlik inşası süreci önce yavaşlamaya ve sonra da sönmeye yüz tuttu.

²Entelijansiya, bir ülkedeydinların tümüne verilen addır. Rusya'da, özellikle 19. yüzyılda ayrı bir sınıf veya sosyal tabaka olarak aydınlar topluluğunu tanımlamakta kullanılmıştır.

1930'dan sonra Sovyetler Birliği merkezi iktidarı tarafından tamamen farklı bir politika uygulanmaya başlamıştır. Yeni politikanın ana konularından biri “Halkların Dostluğu” idi. “Halkların Dostluğu” politikasının en önemli özelliği Rus kültürünün Sovyetler Birliği'nin en önemli ve bağlayıcı yanı olduğu iddiasıydı. Yeni politikaya göre Belarus ulusal kimliği yeniden yorumlanarak, sürdürülmekte olan politika değiştirilmeye başlandı (Bekus, 2010:75). Yeni kimlik inşası politikalarında Belarus kimliği, özünde sosyalist yönlü ve daha çok Rus kimliğine bitişik olarak görülüyordu.

Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerinde ön planda olan Belarus aydınlarından çoğu kişi Josef Stalin döneminde tasfiyeye maruz kalmıştır. Komsomol³ liderleri, fabrika yöneticileri, akademisyenler ve pek çok Belaruslu yazar Stalin rejiminde tasfiye edildi (Leshchenko, 2006:142). Belarus'un ilk önderlerinin yerine, Sovyet iktidarının yeni değerlerini benimseyen insanlar önemli mevkilere yerleştirilmeye başlandı. 1930'ların başından itibaren gelişmesinden kaygılanılmaya başlanan Belaru sulusal hareketine karşı bir önlem olarak kilit hükümet pozisyonlarına yerli olmayan kişiler getirildi. 1951'de BSSC hükümeti, %24 oranında Belaruslu müteşekkildi. 1953'te cumhuriyette Komünist Parti'nin yalnızca %2'siyerli Belarusluydu (Leshchenko, 2016:153). Böylece, Sovyet rejimi, Belarus'ta komünist ideolojiye alternatif olabilecek Belarus ulusal kimliğini öne sürebilecek kişilerin önünü kesmiş olmaktadır.

1930'lardan itibaren yeni baskıcı politikalarla tutuklananlar ilk başlarda “burjuva ulusçuluğu” ile suçlanmıştır. “Yabancı güçlerin ajanları”, “dünya kapitalizmi ajanları” olarak tanımlanmışlardır. Haklarında yürütülen mahkeme süreçleri ise gizlilik altında gerçekleştirilmiştir (Vakar, 1956:147). Bunun dışında Sovyet merkezi iktidarı daha kapsamlı tutuklamalar gerçekleştirmiştir. Hatta iktidarın uyguladığı yöntemlerden biri de yabancı ülkelere kaçan siyasi sürgündeki Belarus elitlerini ülkeye davet edip sonrasında tutuklamaktır. Geri dönen eski elitler ya şüpheli kazalarda hayatını kaybetmiş ya da gizli bir şekilde ortadan kaybolmuşlardır. Bütün bunlar, merkezi iktidarın, ulusçu hareketlerin komşu ülkelerde yer alan ulusal canlanmalardan etkilenerek hız kazanmasına karşı yapılmaktaydı (Vakar, 1956:145-147). Belarusça yayın yapan “*Sovetskaya Belarus*” (Sovyet Belarusu), “*Vesna*” (Bahar), “*Maladnyak*” (Gençlik) gibi gazeteler bu dönemde kapatılmıştır. Aynı zamanda kütüphanelerde, eğitim merkezlerinde, ulusal arşivlerde çalışan rejim karşıtları ayıklanmıştır.

³Komsomol, Genç Komünistler Birliği'nin kısaltmasıdır. Sovyetler Birliği'nde en etkili siyasi gençlik örgütüdür.

Sosyalizme aykırı olarak kabul edilen kitaplar, raporlar vb. de yok edilmiştir. Tarih kitapları yeni anlayışla tekrar yazılmıştır (Vakar, 1956:148).

Sovyet merkezi rejimi ilk başlardan farklı olarak Belarus ulusal kimliğini kendine göre yeniden inşa etmek için farklı stratejileri devreye sokmuştur. Stratejilerden birini Sovyet ideolojisini ve komünizmi önceleyen sanat ve literatür alanlarını öne çıkarmak oluşturuyordu. Bu dönemde sosyalizm ideolojisini ön plana alan eserler yayınlanmış ve tercüme edilmiştir. Sosyalizmin avantajlarını en iyi şekilde anlatan eserlerin toplu baskı sayısı 1.433.000'e ulaşmıştır. Sosyalist ideolojiye bağlı olan sanatçılar ve yazarlar desteklenmiştir. Sovyetler Birliği öncesindeki Belarus ulusal kimliği, tarihi ve benzeri konuları ele alan Vasiliy Bıkov, Ales Adamoviç veya Vladimir Karatkeviç gibi yazarlar ise aşırı ulusçuluk ile suçlanmış ve çalışmaları yasaklanmıştır. Edebiyat ve sanat, yeni Sovyet Belarus kimliği inşasının en önemli araçlarından biri olmuştur (Vakar, 1956:150).

Sovyet merkezi hükümeti, Belarus'ta aşamalı biçimde okullarda ve basında Rusça'nın artarak kullanılmasına yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Ayrıca, ülkenin sanayileşme sürecinde uzmanların ağırlıklı olarak Rusya'dan gelmesi, Rusça'nın etkisini artırmıştır. Böylece, 1953 yılına gelindiğinde Minsk'teki 46 ilkokul, ortaokul ve lise arasından sadece 9 tanesi Belarusça eğitim vermekteydi. Batı Belarus'taki bazı şehirlerde ise hemen hemen bütün okullar Rusça eğitim vermekteydi. 1984 yılında ise artık dergi ve gazetelerin sadece %5'i Belarusça yayın yapmaktaydı (Marples, 2012:89). Ayrıca, Rusça halk arasında daha üstün ve daha avantajlı bir dil olarak kabul edilmekteydi (Marples, 2012:151-152). 1980'li yılların ortalarında Belarus toplumunun sadece %10'u günlük hayatında Belarusça konuşuyordu. %90'ı ise Rusçayı tercih ediyordu. Rusça, başarının ve yüksek kültürün dili olarak kabul edilirken, Belarusça gelişmemiş tarımsal toplumu çağrıştırmaktaydı. 1984 yılında herhangi bir cumhuriyette o ülkenin dilinde konuşan kişi sayısına bakıldığında; bütün Sovyetler Birliği cumhuriyetleri arasında Belarus en düşük orana sahipti (Marples, 2012:90). Ulusal bir kimliğin oluşturulmasında dilin önemli bir faktör olduğu göz önünde tutulduğunda, Sovyetler Birliği'nde Belarus kimliğinin gelişmesi ve güçlenmesi bu yönüyle olası gözüküyordu. Belarus'ta güçlenen ancak Sovyet kimliği idi.

Belarus tarihsel olarak bir tarım ülkesidir. Ancak, Sovyet döneminde ülkede sektörel değişimler başlamış ve sanayi sektöründe gelişme sağlanmıştır. Yüksek derecedeki sanayileşme, kentleşmeyi artıran bir faktör olmuştur (Lucan, 2020:18). 1959-1986 yılları arasında kentleşme %250 oranında artmıştır. Sanayileşme, kentleşmeyi artırırken bunun

dışında eğitim kalitesinin iyileşmesini ve meslek çeşitliliğinin artmasını da beraberinde getirmiştir. Modernleşme hamlelerinin Sovyet merkezi iktidarı tarafından gerçekleştirilmesi, Sovyetlere karşı olumlu bir bakış açısını geliştirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında büyük zararlar gören Belarus halkı, ülkede yaşam şartlarının iyileştirilmesi nedeniyle Sovyet merkezi hükümetinin politikalarına karşı bir sempati de geliştirmiştir (Leshchenko, 2006:143-146).

1980-1990 yılları arasındaki dönemde Sovyetler Birliği, Belarus'ta sağlam bir Rus yanlısı "Sovyet Belarus" kimliğini ortaya çıkarmayı başarabilmiştir. Ortaya çıkan Belarus kimliği, ülkenin siyasi hayatında etkili olmuştur. Ülkede komünist yönetime karşı bir muhalefetin oluşması mümkün olmamıştır. O dönemde alternatif yönelimli kişi sayısı oldukça azdır. Sanat, edebiyat, bilim vb. alanlarda kısıtlı sayıda muhalif kişi bulunsa dahi sayıları yetersizdi. Mevcut durumun değişmeye başlaması ancak 1980'li yılların sonuna doğru ortaya çıkmıştır.

2. 1980-1990 Döneminde Belarus'ta Gelişen Muhalif Hareketler

1980'lerin başlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin yönetiminde 1964'ten beri Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevinde bulunan Leonid Brejnev vardı. 1970'lerin sonundan itibaren sağlık sorunları yaşamaya başlayan Brejnev, 1980'lerin başından itibaren kamuoyu önünde görünmemeye başlamıştır. Ülke yönetiminde o yıllarda Savunma Bakanı Dmitry Ustinov, KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti/ Devlet Güvenlik Komitesi) Başkanı Yuriy Andropov ve Dışişleri Bakanı Andrey Gromiko etkin duruma gelmiştir. Sağlık sorunları yaşayan Brejnev'in 1982 yılında ölümünden sonra Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevini Andropov üstlenmiştir. O da ancak, 1984 yılında ölümüne kadar çok kısa bir süre görevde kalabilmiştir. Onu takiben, parti genel sekreteri olan Konstantin Çernenko da bir yıl sonra 1985'te ölmüştür (Zenkoviç, 2002:39). Çernenko'dan sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne reformcu görüşleri olan Mihail Gorbaçov getirilmiştir. Gorbaçov, ekonomik, yönetsel ve toplumsal düzen başta olmak üzere ülkede köklü yenilikler yapılması taraftarıydı.

Gorbaçov, göreve geldikten sonra ülkede "Glasnost" ve "Perestroyka"⁴ politikalarının uygulanacağını ilan etmiştir. Yeni izlenecek politikalara göre siyasi ve ekonomik sistemlerde reformlar yapılacaktı. Ayrıca fikir ve ifade özgürlüklerine imkan verilecekti. Yeni politikalar, Sovyetler Birliği siyasi hayatını kısa sürede derinden etkilemeye başladı. Belarus da bu durumdan payını almış oldu. Ülkede izlenmeye başlanan "Glasnost" ve "Perestroyka"

⁴ Glasnost ("Açıklık") ve Perestroyka ("Yeniden Yapılandırma"), Sovyetler Birliği'nin son döneminde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde ülkede gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi reformların bütünüdür.

politikaları sayesinde muhalif kuruluşlar ve hareketler ortaya çıkmış, bu hareketler siyasi hayatta da etkisini göstermeye başlamıştı.

1986 yılının Aralık ayında 28 Belarus aydını Gorbaçov'a Belarus halkının kültür alanındaki temel şikâyetleri ile ilgili toplu bir dilekçe göndermişlerdir. Dilekçe, Belarus halkı üzerindeki baskıyı kaldırmaya dönük istekleri ve ulusal farkındalığın ve Belarus kimliğine aidiyet hissinin artırılmasına ilişkin talepleri içermektedir (Silitski ve Zaprudnik, 2010:70). Bunun için bir takım yeni politikalar önerilmiştir. Öneriler arasında, Belarusçanın, Komünist Partisi'nde, devlet ve yerel yönetim organlarında, eğitim kurumlarında, basında ağırlıklı olarak kullanılması isteği vardı. Bu dönemde "*Glasnost*" ve "*Perestroyka*" politikaları sayesinde yeni ortaya çıkan muhalif hareketlere katılan gençler, Belarus'ta ulusçuluğu canlandırmak için harekete geçmişlerdi. Muhalif hareketlerin biri olan "Belarus Gençlik Konfederasyonu Organizasyon Komitesi" 1988 yılının Temmuz ayında Belarus'un kökten yeniden yapılandırılmasına destek olmaları için tüm siyasilere ve gençlere çağrıda bulundu (Silitski ve Zaprudnik, 2010:71). Bu hareketlerin yanı sıra Belarus'ta muhalif grupları canlandıran iki büyük olay olmuştur. Birincisi, Belarus'a özellikle ciddi şekilde zarar veren 26 Nisan 1986 Çernobil felaketidir.⁵ Çernobil felaketinin gerçek hasarı ve detayları üç sene boyunca gizli tutulmuştur. Gerçeklerin açığa çıkması toplum arasında merkezi iktidara karşı olumsuz düşünceleri daha da artırmıştır. İkinci olay, Minsk yakınlarındaki Kuropatı'da Stalin kurbanlarının toplu mezarlarının bulunması olmuştur. Mezarlar, 1988 yılında Minsk şehrinin kuzeydoğusunda bulunan Kuropatı isimli ormanda bulunmuştu. Mezarlarda bulunan cesetlerin 1937-1940 yılları arasında Stalin yönetimi dönemindeki güvenlik güçleri tarafından öldürülen insanlara ait olduğu tespit edilmiştir (Silitski ve Zaprudnik, 2010:70).

Belarus'ta, Belarus Halk Cephesi (BHC), komünist olmayan ilk siyasi kuruluş olarak 1988 yılında kurulmuştur. BHC'nin tam adı "*Adradjenne* Belarus Halk Cephesi"⁶ idi. Kuruluşun ana amaçları, Belarus dilini, tarihini, kültürünü ve eski kimliğini canlandırmaktı (Feduta ve diğerleri, 2003:13). BHC üyeleri ülkede mevcut olan Belarus kimliğinin yapay bir yapıya büründürüldüğünü söylemekteydi. Onlara göre, oluşturulan Belarus kimliği tümüyle Sovyet yönelimli bir kimlikten ibaretti. Gerçek Belarus kimliğinin ise unutulduğunu savunmaktaydılar. BHC'ye göre gerçek Belarus kimliği eskiden Litvanya Büyük Dukalığı

⁵Çernobil Felaketi, 26 Nisan 1986 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki Pripyat şehrinin yakınlıklarına bulunan Çernobil Nükleer Santrali'nin dördüncü reaktöründe yapılan koruyucu bakım çalışmaları zamanında gerçekleşen nükleer kazadır (Kerem, 2020).

⁶"Adradjenne", yeniden doğuş, diriliş, canlanma anlamına gelen Belarusça kelimedir(V slovarike).

topraklarında yaşayan Belarusluların kimliğine dayanan “Litvanyacılık”⁷ kimliğine daha yakındı. BHC, böylece, ilk kez Sovyet kimliğine bir alternatif sunmuş olmaktadır.

BHC’nin kuruluşu “*Martirolog Belarusi*” (Belarus Şehitliği)⁸ isimli kurumun ortaya çıkması ile eş zamanlı olarak başlamıştır. “*Martirolog Belarusi*” Stalin dönemi baskıları ve ideolojik temizlikleri hakkında veri ve evrak toplamayı amaçlayan toplumsal bir hareketti. Hareketi ilk başlatan kişi bir arkeolog olan Zenon Poznyakadlı yazardı. 19 Ekim 1988 tarihinde “*Martirolog Belarusi*”nin, olağan bir toplantısında Poznyak liderliği altında Belarus Halk Cephesi adlı bir kurumun oluşumuna karar verilmiştir ve Belarus Halk Cephesi’nin komitesi oluşturulmuştur (Partiya BNF, 2010). BHC, 30 Ekim 1988 tarihinde Stalin kurbanlarının anısına “Dzyadı-88”⁹ adlı bir gösteriyi organize etmiştir. Gösteri, cop ve göz yaşartıcı gaz kullanılmak suretiyle güvenlik güçleri tarafından dağıtılmıştır. Bu olay, ülkede Sovyet karşıtı bir duruşun başlamasına neden olmuştur (Partiya BNF, 2010). Ortaya çıkan durum BHC’nin güçlenmesine neden olmuştur. 1990 yılına gelindiğinde BHC toplumdaki desteğini artırarak güçlenmiştir. Hareket, 1993 yılında siyasi partiye dönüşmüştür. Bu dönemde BHC, Belarus Komünist Partisine açık bir şekilde alternatif olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Marples, 2012:87).

BHC’nin kurulması Minsk’teki komünist liderleri kaygılandırmıştır. Komünistler, BHC’yi belirli bir programı olmamakla eleştirmişlerdir. Ayrıca, Nazilere benzer ulusalcılığa yakın bir ideolojiye sahip olmakla suçlamışlardır. Ancak, Gorbaçov döneminde komünist rejimi uygulamalarının yumuşamasıyla, komünist yönetimin o dönem için yapabildiği yalnızca halk nezdinde hareketi aşığılamakla sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte BHC, ortaya koyduğu çalışmalarla toplumda taraftarlar sayısını çoğaltmayı başarabilmişti. Bu süreçte, lideri Poznyakön plana çıkan bir isim olmuştu (Marples, 2012:88).

Belarus’ta Sovyet karşıtı düşüncelerin artmasına neden olan en önemli faaliyetlerden biri Poznyak’ın *Kuropati* adlı toplu mezarların bulunduğu yeri keşfetmesiydi. Poznyak, 1930-

⁷Litvanyacılık, Belarus milliyetçileri tarafından geliştirilen ve Belarus’u Litvanya Büyük Dükalığı ile bağlayan bir kavramdır. Başlıca tezi, Belarusluların Rus halkına yabancı, ancak Litvanyalılar ve Polonyalılarla akraba olan bir etnik grup olduğu iddiasıdır. İdeoloji 19. yüzyılın ikinci yarısında Rus İmparatorluğu’nun batı eyaletlerinde Polonya kökenli aydınlar tarafından ayrılıkçı duyguları yaymak amacıyla ortaya çıkarılmıştır, ancak yerel halk için anlaşılmaz olduğundan dolayı yayılmamıştır (NatsionalnayaEntsiklopedičeskayaSlujbaRossii).

⁸“Martirolog” kelimesi hristiyanlıkta, Hristiyan şehitlerle ilgili resmi kayıtlarını içeren çalışma ve araştırmalar anlamına gelmektedir. “MartirologBelarusi” adlı kurumun yaptığı çalışmalar, Stalin’in Belarus’taki kurbanlarının listesini ortaya koymuştur (Kartaslov.ru).

⁹Dzyadı, Belarusluların, dinsel takviminde “büyük dedeleri” anma günleridir. Anma yılda birkaç kez yapılır. İnançlara göre bu günlerde ölümler (dedeler, ruhlar, ebeveynler) anma yemeği için evlerine gelirler(Slovariki).

1940 yılları arasında Stalin döneminde İçişleri Halk Komiserliği¹⁰ tarafından yaklaşık iki milyona yakın insanın katledildiğini iddia ederek Kuropatı’da, o kişilerin gömüldüğü toplu mezarların mevcut olduğunu öne sürüyordu. Bu iddialarla yola çıkarak 3 Haziran 1988 tarihinde Poznyakve kurduğu ekip, *Belarus* gazetesinde “Kuropatı-Ölüm Yolu” adıyla bir yazı yayınlamışlardır. Yazıda, Stalin dönemindeki katliamların kurbanlarının mezarlarının bulunduğu yerlerle ilgili iddialar söz konusuydu. Yazıda belirtilen iddialar, Poznyak ve ekibinin 1970’li yıllarda *Zeleny Lug* adlı köyündeki kişilerden duydukları öykülere istinaden ortaya atılmıştır. Köylüler, yaklaşık 30 yıl kadar önce bazı kişilerden çok sayıda insanın köye yakın ormanda öldürüldüğünü duyduklarını ifade ediyorlardı (Kuznetsov, 2008).Yayından sonra, Belarus savcılığı soruşturma başlatmış ve sonrasında dava açılmıştı. Yazarlar, halk sanatçıları, Adalet Bakanlığı ve BSSC İçişleri Bakanlığı liderleri, kamu kuruluşları üyeleri ve bilim adamlarının yer aldığı bir hükümet komisyonu kurularak araştırma çalışmaları başlatılmıştır. Komisyona BSSC Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı başkanlık etmiştir. Çalışmalar sırasında komisyon, *Zeleny Lug* köyünün sakinleri, Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği’nin eski çalışanları, şoförler ve gardiyanlar ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler toplu mezarların gerçekten var olma olasılığı ile ilgili şüpheleri artmıştır. Görüşmeler sonucunda komisyon, verilen ifadeler ve toplanan deliller doğrultusunda ormanda belirli yerlerin kazılmasına karar vermiştir. Kazılar esnasında 8 tane mezar ve yaklaşık üç yüz ceset bulunmuş ve incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre mezarda bulunan cesetlerin 1937-1941 yılları arasındaki dönemde Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği tarafından öldürülen kişilere ait olduğu sonucuna varılmıştır. Toplu mezar alanında toplam kurban sayısının otuz bine yakın olduğu anlaşılmıştır. Araştırma sonuçları komünist yönetimce ısrarla reddedilmiştir. Ancak, yöneticiler tatmin edici bir açıklama da yapamamışlardır (Kuznetsov, 2008). Stalin kurbanları üzerindeki çalışmalar, ulusal bir farkındalık da yaratmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği’nin son dönemlerinde Belarus’ta alternatif bir kimlik inşası çalışmalarına bu farkındalık da katkıda bulunmuştur. BHC, ülkede Avrupa tipi bir ulusal kimliğin oluşmasını arzu etmekteydi (Radov, 2006).

1991 yılı itibariyle Belarus Yüksek Sovyet Başkanı olan Şuşkeviç1971-1989 yılları arasında Belarus Devlet Üniversitesi’nin (BDÜ) Nükleer Fizik Bölümü’nde bölüm başkanı olarak

¹⁰ Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği, 1934-1946 yılları arasında suçla mücadele ve kamu düzenini koruma için merkezi organdı. Komiserlik, kamu düzeninin korunması, devlet güvenliğinin sağlanması, kamu hizmetleri, ülke ekonomisi ve sosyal istikrarın sağlanması alanlarında devlet işlevlerini yerine getirmekte olan bir organdı. Bunun dışında, 1930’ların kitlesel siyasi baskılarını uygulayan ana organdı (BolşayaRossiyskayaEntsiklopediya).

çalışmıştır. 1986-1990 yılları arasında bölüm başkanlığının yanı sıra aynı zamanda BDÜ'nün bilimsel çalışmalarından sorumlu rektör yardımcılığı görevini de üstlenmekteydi. Şuşkeviç, Çernobil felaketi olduğunda bunun sonuçlarını incelemek için kurulan özel komisyonun üyeleri arasında yer almıştır. Merkezi iktidar, komisyonun, felaketin gerçek sonuçlarını gizlemesini istemekteydi. Ancak, Şuşkeviç, Çernobil felaketinin gerçek verilerini ortaya sermekte ısrarcı olmuştu. Bu yüzden komisyondan çıkarılmıştır. Muhalif bir kimlik olarak beliren Şuşkeviç, Belarus Yüksek Sovyet seçimlerine katılmaya karar vermiştir. Yüksek Sovyet'e üye olarak seçildikten sonra Şuşkeviç, Belarus'un parlamentosu niteliğinde olan Yüksek Sovyet'in başkanlığına da seçilmiştir (Draçev). Böylece, Belarus'ta muhalif kişiler ve ülkede filizlenen muhalif hareketler, ülke iç siyasetini doğrudan etkilemeye başlamıştır. Ülkede destekçi sayısı çoğalan Belarus Halk Cephesi'nin 27 üyesi Belarus'un yasama organı olan Yüksek Sovyet'e 1990'da seçilmiştir. Poznyak da Yüksek Sovyet'te BHC'nin liderliğini üstlenmiştir. BHC'nin Yüksek Sovyet'te yer alması BSSC için önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1990'da Belarus'un egemenliği konusundaki oylamada, egemenlik kararının alınmasında Yüksek Sovyet'teki Belarus Halk Cephesi'nin 27 milletvekili belirleyici olmuştur. Karar sonucunda 27 Temmuz 1990 tarihinde Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin, "Devlet Egemenliği Bildirgesi" kabul edilmiştir. Ağustos 1991'de de Yüksek Sovyet, Belarus'un bağımsızlığını ilan etmiştir (Konstantinov, 2009).

Belarus, bağımsızlığını ilan ettikten sonra, BHC, parlamentoda, ülkede hala yönetimi gerçek anlamda sürdüren Komünist Partisi'ne muhalif bir parti hüviyetine bürünmüştür. Ancak, toplumun belirli bir kısmında var olan popülerliğine rağmen, BHC destekçilerinin sayısı büyük oranlara varmamıştır. Zamanında Sovyet merkezi hükümeti tarafından inşa edilen Sovyet yanlısı kimlik, Belarus'ta hala baskın konumda bulunmaktaydı.

Devleti yeniden oluşturma ve ulusal bilinci canlandırma hamleleri sırasında, Belarus toplumunun büyük çoğunluğu sürece ilgisiz kalmıştır. Bu bakımdan, örneğin, bu süreçte yaşananlar komşu Baltık ülkelerinden oldukça farklıydı. Ülkede geniş halk desteğine dayalı radikal bir siyasi değişim talebi yoktu. Buna kanıt olarak Sovyetler Birliği genelinde yapılan referandum sonuçları bir gösterge sayılabilir. 1991 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği *de facto* olarak dağılma emareleri göstermeye başlamıştı. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti başta olmak üzere hemen hemen bütün Sovyet cumhuriyetlerde Sovyet merkezi hükümeti artık etkisiz hale gelmiş ve her birinin yerel siyasi liderleri güç kazanmaya

başlamıştı. Bu duruma engel olmak için desteği halktan almayı amaçlayan Sovyet merkezi hükümeti, Sovyetler Birliği'nin devamıyla ilgili birlik genelinde referandum düzenlemeye karar vermiştir. Referandum 17 Mart 1991'de yapılmıştır. Ancak referandum bütün Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde gerçekleştirilememiştir. Bazı cumhuriyetler tamamen referandum yapılmasına karşı çıkmış, diğerleri de Sovyetler Birliği'nin devamıyla ilgili değil kendi bağımsızlığının kazanılması ile ilgili referandum düzenlemeye karar vermişlerdir. Böylece, Sovyetler Birliği'nin devamıyla ilgili yapılan referandum Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde gerçekleşmiştir. Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Letonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde ise referandum yapılmamıştır (Yurçak, 2017:144-146). Referandum yapılan cumhuriyetlerin tamamında halkın Sovyetler Birliği'nin devamından yana olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.¹¹ Belaruslu seçmenlerin de %82'si de Sovyetler Birliği'nin devamından yana oy kullanmışlardı (Silitski ve Zaprudnik, 2010:70-71).

Ağustos 1991 itibariyle Sovyet cumhuriyetleri, bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Belarus da onlardan biri olmuştur. Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile Sovyetler Birliği'nin varlığı *de facto* olarak sona ermiştir. 8 Aralık 1991 tarihinde ise Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti liderleri Belarus'ta bir araya gelerek Belovej Sözleşmelerini imzalamışlardır. Sözleşme ile Sovyetler Birliği, uluslararası hukukun bir süjesi ve jeopolitik gerçeklik olarak sona ermiştir (Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Antlaşması, 1991). Böylece, 1991 yılının Ağustos'unda *de facto* dağılan Sovyetler Birliği, Aralık ayında *de jure* olarak dağılmış ve Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti de tarih sahnesinden çekilmiştir.

Sonuç

¹¹Referanduma katılım sağlayan kişilerin Rusya'da %71,3'ü, Belarus'ta %82,7'si, Ukrayna'da %70,2'si, Azerbaycan'da %93,3'ü, Kazakistan'da %94,1'i, Kırgızistan'da %94,6'sı, Türkmenistan'da %97,9'u, Özbekistan'da %93,7'si, Tacikistan'da %92,6'sı Sovyetler Birliği'nin devam etmesine olumlu oy vermişlerdir (Yurçak, 2017:147).

Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasının nedeni Polonya ile Sovyetler Birliği arasında bir tampon devletin oluşturulmasıydı. Ancak, bu sadece resmi olarak bir devletin kurulması ile kalmamıştır. Aynı zamanda ülkede Belarus zayıf kimliğinin güçlenmesini amaçlayan politikalar da yoğun bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Bu politikalar 1930 yılına kadar devam etmiştir. Bu döneme gelindiğinde, ülkede Belarus ulusal kimliği güçlenmiştir. 1930 yılının başlarından itibaren ise Sovyetler Birliği, bütün cumhuriyetlerde ortak Sovyet kimliği oluşturma çabalarına başlamıştır. Kimlik politikaları "Halkların Dostluğu" adıyla uygulamaya konulmuştur. Yeni politikalar, Belarus'ta ayrı bir etnik kimlik talebi olmamasından dolayı, daha etkili olmuş ve Sovyet kimliği kolaylıkla benimsenmiştir. Yeni "Sovyet Kimliği" oluşturma politikalarında çeşitli araçlardan faydalanılmıştır. Özellikle Rusça, yeni Sovyet kimliğinin oluşturulmasında bir "linguafranca" konumuyla önemli işlev üstlenmiştir. Sovyetler Birliği'nin kuruluş dönemlerinin tersine, Belarusçanın kullanım alanı daraltılmış ve resmî kurumlarda Rusça ön planda tutulmaya başlamıştır. Sanat ve edebiyat alanında temizlik yapılarak, tarih kitapları yeniden yazılmıştır. Pek çok yazarın kitabı adeta bir sansür etâbi tutulmuş ve Sovyet karşıtı düşüncelere sahip olanlar baskılara maruz kalmıştır. Önemli siyasi ve bürokratik pozisyonlara Rus kökenli yöneticiler atanmıştır. Ayrıca, Sovyet merkezi iktidarı tarafından gerçekleştirilen hızlı kentleşme süreçlerine dönük politikalar, Belarus kimliğini değişikliğe uğratmıştır. Sonuçta, Sovyet merkezi iktidarının yoğun kimlik inşası çalışmaları meyvelerini vermiş ve Belarus ulusal kimliği Sovyet yönelimli bir kimlik haline gelmiştir. Aynı politikalar diğer Sovyet cumhuriyetlerinde devam etse de Belarus'taki gibi başarılı olmamıştır. Belarus ulusal kimliğinin Sovyet yönelimli olması ülkenin iç siyasetinde muhalif düşüncelere sahip olanların sayısının artmasını engelleyen unsurlardan biri olmuştur. 1985 yılından itibaren "Glasnost" ve "Perestroyka" politikaları ise durumu değiştirmeye başlamıştır. Bunun dışında, Çernobil faciası ve Kuropatı adlı toplu mezarların bulunması bu bağlamda önemli etkiler yaratmıştır. Devam eden süreçte Belarus'ta muhalif hareketler canlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, BHC adlı ilk muhalif hareket diğer cumhuriyetlerin aksine geç sayılabilecek bir tarih olan 1988'de ortaya çıkabilmiştir. BHC üyelerinin bir kısmı devlet parlamentosu olan Yüksek Sovyet üyesi olarak seçilmeyi başarmışlardır. BHC'li parlamenterler ve Parlamento başkanı Stanislav Şuşkeviç'in çabaları, Belarus'un bağımsızlığını kazanmasında ve Sovyetler Birliği'nin çözülüşünde etkili olmuştur.

Belarus ulusal kimliği, ağırlıklı olarak Sovyetler Birliği döneminde geliştirilmiştir. Ancak güçlenme şansını bulamadan değişikliğe uğratılıp, Sovyet yönelimli bir kimlik olarak inşasına

devam edilmiştir. Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle uygulanan "Glasnost" ve "Perestroyka" politikaları neticesinde ortaya çıkan muhalefet de kendi politikalarını Belarus ulusal kimliği üzerinden yürütmeye çalışmıştır. Ancak ulusal kimlik zayıflığından dolayı önemli bir başarı elde edememiştir. Bununla birlikte, muhalefet uyguladığı politikalarla Sovyet rejimine karşıtlığını ön planda tutmuştur. O dönemde Sovyetler Birliği genelinde ulusçu uyanış hareketlerinin aktifliği Belarus muhalefetini de etkilemiş ve ülkenin iç politikasında kısıtlı ölçüde de olsa rol oynamıştır.

Kaynakça

Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Antlaşması. (1991).

<https://doc.histrf.ru/20/soglashenie-o-sozdanii-sodruzhestva-nezavisimyykh-gosudarstv/>,

Erişim tarihi: 4.04.2022

Bekus, Nelly. (2010). *Struggle Over Identity. The Official and the Alternative "Belarussianess"*. Budapest: Central European University Press.

Bolşaya Rossiyskaya Ensiklopediya. *Narodnyy Komissariat Vnutrennih Del.*

https://bigenc.ru/military_science/text/2249863, Erişim tarihi: 21.03.2022.

Draçev, Viktor. Shushkevich Stanislav Stanislavovich. TASS.

<https://tass.ru/encyclopedia/person/shushkevich-stanislav-stanislavovich>, Erişim tarihi: 20.01.2022.

Eggert, Konstantin. (2021, 7 Aralık). Kommentarii: Belovejskaya Godovşina I Predçuvstviye Novoy Voynı. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/ru/kommentarij-belovezhskaja-godovshhina-i-predchuvstvie-novoj-vojny/a-60038559>, Erişim tarihi: 25.03.2022.

Feduta, Aleksandr, Oleg Bogutskiy ve Viktor Martinoviç. (2003). *Politiçeskiye Partii Belarusi-Neobhodimaya Çast' Grajdanskogo Obşestva*. Minsk: Friedrich Ebert Foundation.

Kartaslov.ru. *Znaçeniye Slova "Martirolog"*. <https://kartaslov.ru/значение-слова/мартиролог>, Erişim tarihi: 15.11.2021.

Kerem, Sonat. (2020, 26 Nisan). Çernobil Nükleer Felaketi: 35 Yıl Önce Neler Yaşandı, Riskler Sürüyor mu? *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52426424>, Erişim tarihi: 26.02. 2022.

- Konstantinov, Gennadiy. (2009, 7 Eylül).BNF: İstoriya Pobed I Porajeniy.*DeutscheWelle*.
<https://www.dw.com/ru/бнф-история-побед-и-поражений/a-4645239>, Erişim tarihi:
16.11.2021.
- Kuznetsov, İgor. (2008, 21 Haziran). Kuropatskoye Delo: 20 Let Spustya. *Tut. By*.
<http://web.archive.org/web/20180802223654/https://news.tut.by/society/111490.html?crnd=62785>, Erişim tarihi: 16.11.2021.
- Leshchenko, Natalia. (2006). The National Foundations of Postcommunist Transitions. Doktora Tezi, London School of Economics and Political Science London.
- Marples, David R. (2012). *Belarus: A Denationalized Nation*. New York: Routledge.
- Natsionalnaya Entsiklopedičeskaya Slujba Rossii. *Litvinstvo*.
<https://politike.ru/termin/litvinstvo.html>, Erişim tarihi: 21.03.2022.
- Partiya BNF. (2010, 6 Ocak). *Gistoriya Partii BNF*.
<https://web.archive.org/web/20111011123720/http://narodny.org/bnf/partyja/historyja.shtml>,
Erişim tarihi: 17.11.2021.
- Radov, Nikolay. (2016, 6 Mayıs). Kak Konstruirovalas Belorusskaya İdentiçnost. *Regnum*.
<https://regnum.ru/news/polit/2129031.html>, Erişim tarihi: 16.11.2021.
- Ratkeviç, Marina. (2018). Natsionalno-yazıkovaya Politika v BSSR (1920-ye-naçalo 1930-h gg.) Vliyaniyena Status Polskogo Yazıka, *İnstitut Pograniçnoy Slujbi Respubliki Belarus*,63(3), 338-347.
- Silitski, Vitali ve Jan Zaprudnik. (2010). *The A to Z of Belarus*. Maryland: The Scarecrow Press, Inc.
- Slovariki. *Dzyadi*. <http://slovariki.org/enciklopedia-mifologii/1890>, Erişim tarihi: 14.12.2021.
- Vslovarike. *Adradjenne-çtooznaçayet? Opredeleniye, znaçeniye, primerupotrbeleniya*.
<https://vslovarike.ru/значение-слова/адраджэнне>, Erişim tarihi: 13.12.2021.
- Vakar, Nicholas. (1956). *Belorussia: The Making of a Nation: A Case Study*, Cambridge: Harvard University Press.
- Way, Lucan Ahmad. (2020). Belarus Uprising: How a Dictator Became Vulnerable, *Journal of Democracy*,31(4), 17-27.

Yurçak, Denis. (2017). Referendum 17 Marta 1991 Goda v SSSR v Usloviyah Protivostoyaniya Tsentra i Respublik, *Aktualniye Problemi Mejdunarodnih Otnoşeniy i Globalnogo Razvitiya*,5, 135-153.

Zenkoviç, Nikolay. (2002). *Samiye Zakrıtiye Lyudi. Ot Lenina do Gorbaçova: Entsiklopediya Biografiy*, Moskova: Olma Press.

TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAZINI DEĞERLENDİRMESİ; KÖRFEZ SAVAŞI ÖRNEĞİ

Zehra AYVAZ*

GT: 07/05/2022

KT: 21/05/2022

Özet

Uluslararası ilişkiler, disiplin olarak ortaya çıktıktan sonra incelediği konular bakımından tarih bilimi ile kıyaslanmıştır. Bu kıyaslama, disiplinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla artmıştır. Özellikle bilimsellik ve kuram tartışmaları, tarih ve uluslararası ilişkiler yazınında önemli yer tutmuştur. Bununla beraber, uluslararası ilişkiler disiplini yaygınlaştıkça yaşanan kuram tartışmaları, bu alanda belirli ekollerin doğmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, tarih ve uluslararası ilişkiler yazını örnek olay olarak “Körfez Savaşı” perspektifinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, farklı tarihlerde yayımlanmış olan ve farklı kişilere ait makaleler ışığında tarih ve uluslararası ilişkiler yazını değerlendirilmeye ve aradaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler Disiplini, Uluslararası İlişkiler Ekolleri, Kuram, Körfez Krizi, Tarih Yazımı

THE EVALUATION OF HISTORICAL AND INTERNATIONAL RELATIONS LITERATURE; THE CASE OF GULF WAR

Abstract

After international relations emerged as a discipline, it was compared with the science of history in terms of the subjects it examined. This comparison has increased with the development and spread of the discipline. Particularly, scientific and theory discussions have taken an important place in the literature of history and international relations. However, as the discipline of international relations became widespread, the theory debates led to the emergence of certain schools in this field. In this study, the literature of history and international relations is discussed in the perspective of "Gulf War" as a case study. In this context, in the light of the articles published on different dates and belonging to different

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Doktorant, zehraayvaz61@hotmail.com, Orcid ID: 000-0001-7096-6140

people, the literature on history and international relations has been evaluated and the differences between them have been tried to be revealed.

Keywords: International Relations Discipline, International Relations Schools, Theory, Gulf Crisis, Historiography

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplini ilk olarak tarih biliminin incelediği konuları ele almıştır. Daha doğru bir ifade ile tarih ile Uİ konularının ortak olduğu düşünülmüştür. Ancak zaman içinde hem bu disiplinin kabul görmesi hem de süreç içinde gelişmesi aradaki farkı ortaya koymuştur. Bununla birlikte literatürde yaşanan bilimsellik ve kuram tartışmaları Uİ ve tarih yazını arasındaki farkı da derinleştirmiştir. Temel olarak her ikisinin de hala tarihi bir olayı konu alma gibi ortak noktaları olsa dayazın olarak ele alma biçimleri farklılık göstermiştir. Bu farklılıklar; çalışmaların hazırlanma yılına, yazarına bağlı olarak değişmektedir. Yakın tarihe ait bir olayın konu alınması, çalışmayı hazırlayanın olaya hangi çerçeveden baktığı gibi temel argümanlar Uİ ve tarih arasındaki ayrımı da ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada da Uİ ve tarih yazını ile ilgili değerlendirme, Körfez Savaşı örneği ile ele alınmaktadır. İki ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, Uİ ile tarih yazını arasındaki farka değinilirken ikinci kısımda bu fark makalelerde aranmaktadır. Bu bağlamda konu ile ilgili farklı tarihlerde ve farklı kişilere ait makaleler analiz edilmektedir. Toplamda 4 makale örneğinin olduğu çalışmada, ele alınan ilk örnek çalışma Nasuh Uslu'nun 1999 yılına ait "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları" isimli çalışmasıdır. İkincisi, Tekin Önal ve Abdullah Özdağ'ın 2016 yılına ait "Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri"dir. Üçüncü çalışma, Fred Halliday'in 1994 yılına ait "The Gulf War 1990-1991 And The Study of International Relations" adlı çalışmasıdır. Dördüncü ve son çalışma ise, Shak Bernard Hanish'in 2013 yılına ait, "The 1990 Gulf Crisis: Political Realism Applied" isimli çalışmasıdır.

Tarih bilimi ve Uİ yazını değerlendirmesinden oluşan bu çalışmada sözü edilen dört eser, öncelikle birbirlerinden bağımsız olarak tarih ve Uİ disiplini açısından ele alınmaktadır. Daha sonra eserlerin tümü karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek bazı çıkarımlar sonucunda tarih ve Uİ yazını dünyasında ait oldukları yere ulaşılmaya çalışılmaktadır.

1. Tarih ve Uluslararası İlişkiler Yazını

Tarih ve uluslararası ilişkiler birbiri ile alakalı ancak birbirinden bir o kadar farklı alanlardır. Kimilerine göre birçok noktada birbirini tamamlayıcı nitelikte olsalarda aralarında derin farklar bulunmaktadır. Tarih ve tarihçi, uluslararası ilişkiler disiplini ve siyaset bilimi sürekli birbirleriyle kıyaslanan alanlardır. Bu noktada aralarındaki ince çizgi önemlidir. Özellikle tarih ve uluslararası ilişkiler yazını incelendiğinde aralarında yer alan bu derin farklar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle tarih ve tarihçiyi inceleyecek olursak, çalışmada ele alınacak konu bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

Tarihin konusu ele alındığında başlıca birkaç maddeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu maddeler; tarihin geçmişten yaşadığımız ana kadar olan süreyi içermesi, insan etkisiyle meydana gelen olaylar olması ve bu olayların gerçekleşme sürecindeki durumlar ve olguları incelemesinden oluşmaktadır (Karaca & Özdal, 2018, s. 4). Bununla beraber tarihçilerin geçmişe dair açıklama yapabildikleri ancak gelecek üzerine yorum yapma, bir başka ifade ile “öngörme” yap(a)madıkları kanısı yaygındır. Tarihçiler inceledikleri olaylar arasında benzerlikler olduğunu ifade edebilirler ancak bunların özdeşleştirilmeyeceğini vurgularlar. Çünkü tarihçiler için ele aldıkları her olay ve ayrıntısı kendine özgüdür (Kurubaş, 2008, ss. 125-159). Tarihin konusunu olaylar ve olgular oluşturmaktadır. Bu bağlamda herşey bir “olay” olarak kabul edilir ve bu olaylararasından neyi ya da hangisini incelemesi gerektiği ise tarihçiye bırakılmıştır. Kısaca bunun tercihini yapacak olan tarihçinin kendisidir. Olgular ise daha genel çerçevede, olayın neden ve sonuçlarının tarihçi tarafından anlamlandırılması ile oluşmaktadır. Leopold Von Ranke (Alman Tarihçi) tarih bilimini olgulara dayalı olarak, pozitivist bir anlayışla ele alır ve tarihçinin asıl görevinin olduğu gibi göstermek (nasılsa öyle göstermek) olduğunu ileri sürer (Karaca & Özdal, 2018, s. 5). E.H. Carr bu durumu “Tarih Nedir?” isimli eserinde, “19. yüzyılın olgular fetişizminin belgeler fetişizmi ile tamamlanması” şeklinde ifade etmiştir. Belgelerin, adeta olgular tapınağında yer alan kutsal bir sandıkta saklandıklarını söylemiştir. Bu nedenle tarihçinin onlara saygı ile yaklaştığını ve mükemmel bir ifade ile dile getirdiğini belirtir. Fakat devamında bu belgelerin (hükümet raporları, resmi yazışmalar vb.), insan yorumuna dayalı olacak düşünme kısmından yoksun olduklarını ve belgeleri düzenleyenin fikirlerini aktarmadığını ifade etmiştir (Carr, 2018, s. 67). Bu nedenle sadece belgelere dayalı olarak açıklanmaya çalışılan olaylar ve olguların yeterli olmadığı kanısı yazın dünyasında oldukça yaygınlaşmıştır.

İnceleme yapılırken olguları açıklamaya yarayan genellemelere ulaşmak gerekmektedir. Bu, bilimin esas amacını oluşturmaktadır. Bu genellemeler, bireyi kurama götürmektedir. Daha

genel bir tanımla kuram; bir olguya dair kendine has kavramsal bütünlüğü bulunan, mantıklı olan ve tasvirin yer aldığı, neden-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya ve çözümlemeye dayalı önermelerdir (Kurubaş, 2008, ss. 125-159). Bu nedenle tarih ve uluslararası ilişkiler yazınında ele alınan konuları inceleme düzeyleri önemlidir.

Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkması kuşkusuz 20. yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda gerçekleşmiştir. Bu döneme kadar disiplinin inceleme alanlarını, ele aldığı konuları farklı bölümler (uluslararası hukuk, tarih, vb.) incelemekteydi (Ateş, 2009, ss. 11-25). Bu nedenle tarihin ve uluslararası ilişkilerin konuları, uluslararası disiplininin doğduğu dönemdebüyük oranda aynıydı. Her ikisi de öncelikli olarak devletlerin savaş ve barış durumları ile ilgilenmekteydi. Fakat bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra biraz değişmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin kendini geliştirmesiyle tarih ile arasına mesafe girmiştir. Bu mesafenin oluşmasında o dönem yaşanan bilimsellik/bilimselcilik tartışmaları etkili olmuştur (Büyükbaş, 2013, ss. 107-120). Yaşanan bu tartışmalarla beraber uluslararası ilişkiler disiplininde, alana yön veren ekollerin doğması gerçekleşmiştir. Her ülkenin tarihine ve akademik geleneğine göre ekoller oluşup bu ekoller akademikçevrelerce şekillendirilmiştir. Uluslararası ilişkiler yazınının önemli ekolleri arasında İngiliz Ekolü, Fransız Ekolü ve Amerikan Ekolü'nün yer aldığını söylemek mümkündür. Uluslararası ilişkiler disiplininde bu şekilde çeşitli ekollerin doğmasında tarih ile olan ilişkisi, bilimsellik tartışmaları, teori ve kuram oluşturma çabalarının etkili olduğu akademik dünyada kabul gören bir gerçekliktir. Özellikle kuram oluşturma çabaları uluslararası ilişkiler disiplininde önemli yer tutmaktadır.

Kuram oluşturma, elde bulunan verilerin kullanımı açısından önemlidir. Çünkü buna kaynaklık eden yığınla veriden hangisinin kullanılması gerektiğine yine kuramlar ışık tutmaktadır. Bununla birlikte kuram oluşturmada önce, nesnelere ve olaylar arasındaki kuvvetli bağ hakkında bilgi sahibi olunması gereklidir. Buradan çıkarılacak sonuç, bilginin kuramdan önce olduğu gibi kuramdan sonra da ortaya çıkabileceğidir. Platon'un "herşeyi bilmeden önce hiçbirşeyi bilemeyiz" vurgusu bunu açıklamak için yerinde bir örnektir (Waltz vd., 1982, s. 12). Platon'un "mağara duvarı" örneğinde olduğu gibi önümüzde duran gerçeğin ötesine geçmek ve tam anlamıyla bilgisine ulaşmak önemlidir. Bunu başarmak ve olguları anlatabilmek için doğru model ya da ideal tipleri bulmamız gerekmektedir. Algıladığımız dünyanın gerçek olmadığını bildiğimizde ve farkında olduğumuzda, gerçeğe ulaşmak için "önyargı ve kalıplardan" uzaklaşmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile mağaradan çıkmamız ve dış dünyanın bilgisine ulaşmamız gereklidir (Berting, 2013, s. 19). Bu nedenle kuram inşa

etme çabaları disiplinin olduğu dönemlerde güncel tartışmalardan biri olmuştur. Çünkü kuram oluşturma, gerçeğin bilgisine ulaşmada önemli bir araç olarak düşünülmüştür.

Uluslararası ilişkiler disiplini ortaya çıktığı tarihten itibaren “Anglo–Sakson” ülkelerdeki disiplininin kurucuları hukuk ve tarih biliminin etkisinde kalmıştır. Özellikle E.H Carr ve Charles K. Webster gibi alana öncülük eden isimlerin mesleklerine tarihçi olarak başlamaları ve daha sonra uluslararası ilişkiler disiplininde yer almaları, tarih ve uluslararası ilişkiler disiplini arasındaki bağı kanıtlar niteliktedir. Bu çerçevede, alana öncülük eden isimlerin geçmişi ve tarihe olan yakınlıkları nedeni ile İngiliz Ekolü’nde tarih önemli yer tutmuştur. Fakat daha sonra yaşanan metodolojik tartışmalarla beraber tarih ve Uİ disiplini arasındaki bu kuvvetli bağ zedelenmiştir (Büyükbaş, 2013, ss. 107-120).

Uİ yazınında, İngiliz Ekolü’nde, kuşkusuz İngiliz Okulu’nun yeri oldukça önemlidir. İngiliz Okulu, genel olarak 1960’lı yıllarda bazı İngiliz yazarlar tarafından “uluslararası toplum”un temel analiz birimi alınmasıyla başlanan akım olarak ifade edilebilir (Arı, 2021, s. 423). İngiliz Ekolü’nde yer alan E.H. Carr, C.A.W. Manning gibi Uİ kuramcılarını bünyesinde barındırmamasına rağmen İngiliz Okulu’nun güçlü bir kuramsal kaynak oluşturduğu söylenebilir. Kuruluş yıllarında realizm ve neo-realizm (gerçekçi ve yeni-gerçekçi) akımlarının etkisinde kalan İngiliz Okulu, ortaya koyduğu “uluslararası toplum” ve “dünya toplumu” kavramları ile Uİ disiplinine ve yazınına büyük bir soluk getirmiş ve aynı zamanda bunların açıklanabilmesi açısından önemli fark oluşturmuştur (Devlen & Özdamar, 2010, ss. 43-68). Ancak tarihle olan ilişkisi, neo-realizm ekseninde oldukça zayıf kalmıştır.

Uİ disiplininde ekol olarak ABD’ye baktığımızda, ekolün tarih ile ilişkilerinin kopuk olduğunu görmekteyiz. Bu durumun, ABD’nin kendi tarihinin kurcalanmamasına yönelik bir düşünce çerçevesinde geliştiğini savunanlarda mevcuttur. Neo-realizm ekseninde tarih üstünde bir bilim anlayışı kazanılabileceği düşüncesi ise tarihten kopuklukta önemli yer tutmaktadır (Büyükbaş, 2013, ss. 107-120). Netice itibari ile ABD’de Uİ disiplinine yön verebilecek düzeyde etkili bir ekol ve kuramın yer almadığını söylemek mümkündür.

Kıta Avrupası’na baktığımızda, Uİ disiplini açısından bir başka önemli ekolün Fransız Ekolü olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Pierre Renouvin’in çabalarıyla gelişen ekol, Uİ disiplini açısından önemlidir. Öyle ki, tarihçi Rene Girault’e göre bu ekol, tarih yazımında “Annales Okulu” kadar önemlidir (A. Uslu, 2015, ss. 25-49). Annales Okulu, temsilcileri Marc Bloch ve Lucien Febvre olan ve tarihin diğer sosyal bilimlerle (coğrafya, iktisat sosyoloji vb.) birlikte hareket etmesi gerektiğini söyleyen tarih yazımı anlayışıdır

(Karaca & Özdal, 2018, s. 23). Annales Okulu'nun önemli özelliklerinden biri, "tarih incelemelerinin içine bireyi, yapıyı, toplumsal düşünme kavramları ve çevreyi dâhil etmiş ve "anlama" yerine "açıklamayı" öncelik haline getirmiş olmasıdır (Yeğen, 2016, s. 26). Bu okul, Fransız Ekolü içinde önemli yer tutmaktadır.

Pierre Renouvinde Annales Okulu'nun savunduğu gibi tarihin diğer bilimlerle ilişkide olması gerektiğini savunarak, tarihi dışa dönük hale getirmeye çalışmıştır. Sadece belgeye dayalı tarih anlayışının, gerçeği açıklamada yeterli olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda "dipteki kuvvetler" kavramı ile tarihi açıklamada yardımcı olacak faktörleri isimlendirmiştir. Renouvin; bu ifade ile coğrafi etkenler, nüfus, iktisadi etkenler vb. gibi başlıkları incelemiştir. Pierre Renouvin tarihten ve tarihi belgelerden tamamen uzak kalmamış ancak bunların olayları açıklamada yetersiz olacağını ve toplumunda mutlaka ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle, "Dipteki Kuvvetler" bu açıklamayı gerçekleştirmede büyük paya sahiptir. Bunun dışında Renouvinde tarihçiyi, tek bir olayla ilgilenen ve bu olaylar arasındaki eşsiz ilişkiyi inceleyen kişi olarak ifade etmiştir. Ancak ona göre siyaset bilimi ile uğraşan kimseler ise kıyaslamalar yapan, bu kıyaslamalar ile genellemelere ulaşan ve bir adım öteye taşıyarak kuram oluşturmaya çabalayan kimselerdir (A. Uslu, 2015, ss. 25-49). Bu çerçevede, Renouvin ile Fransız Ekolü'nün güçlenip gelişme gösterdiğini söylemek mümkündür. İngiliz Ekolü kadar popülerite yakalayamaması Uİ disiplini ve yazını için oldukça önemli olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'ye Uİ ekolü açısından baktığımızda henüz özgün bir ekolün olmadığı görülmektedir. Köklü bir tarihe ve geleneğe sahip olan ülkemizde Uİ disiplinine kazandırılan bir ekol olmadığı gibi bu alanda yabancı ekollerin etkisinde kalınmıştır. Ancak köklü bir geçmişe ve tarihi arka plana sahip Türkiye'de özgün bir teorinin inşası ile bu alanda Batı'ya olan bağımlılık da sonlanacaktır (Büyükbaş, 2013, ss. 107-120). Bu perspektifte ülkemizde son dönemlerde yapılan çalışmalar sayesinde Uİ yazınının ve bu bağlamda disiplinin geliştiği söylenebilir.

2. Körfez Savaşı'nın Tarih ve Uİ Yazını Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Körfez Savaşı (1990-1991 Irak'ın Kuveyt'i İşgali) farklı kişilerin, farklı tarihlerde yazmış olduğu makaleler ekseninde değerlendirilerek konuyu ele alma biçimleri incelenmektedir. Fakat önce konu ile ilgili kısa bir bilgilendirme yapılacak olunursa: Körfez Savaşı, Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan ilk sıcak çatışma olarak nitelendirilebilir. 1990-91 tarihlerinde yaşanan bu çatışma 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile

başlamıştır (Best vd., 2015, s. 524). Irak'ın bu işgalinin arka planında birçok sebep olsa da görünürdeki en temel sebep, Kuveyt topraklarının Irak'a ait olduğu düşüncesidir. Bu bağlamda Irak lideri Saddam Hüseyin, 28 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'in, Irak'ın on dokuzuncu ili olduğu açıklamasını yapmıştır (Arı, 2017, s. 345).

Çalışmanın bu bölümünde aynı olayın farklı kişiler ve farklı tarihlerde nasıl ele alındığı incelenerek çalışmaların karşılaştırmasına yer verilmektedir. Bu dört farklı çalışmanın ikisi Türkçe yazına ait olurken diğer ikisi yabancı yazına aittir. Bu çalışmaların bir diğer özelliği ise her bir çalışma arasında en az on yıllık bir zaman farkı olmasıdır. Yani bir başka deyişle, Türkçe çalışmalar arasında yaklaşık on yıllık bir zaman farkı bulunurken yabancı çalışmalar arasında da hemen hemen bu şekilde bir zaman farkı mevcuttur. Farklı makaleler üzerinden yapılacak değerlendirmede, çalışmanın birinci bölümünde yer verilen tarih ve Uİ yazınında dikkat edilen noktalar, bu makalelerde incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamdaki analizde, öncelikle Türkçe çalışmalara yer verilirken, ardından yabancı çalışmalar ele alınmıştır. Bahsedilen Türkçe çalışmalar; Nasuh Uslu'nun 1999 yılına ait "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları" isimli çalışması ve Tekin Önal ve Abdullah Özdağ'ın 2016 yılına ait "Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri" isimli çalışmalarıdır. İncelenecek yabancı çalışmalar ise, Fred Halliday'in 1994 yılına ait "The Gulf War 1990-1991 And The Study of International Relations" adlı çalışması ile Shak Bernard Hanish'in 2013 yılına ait, "The 1990 Gulf Crisis: Political Realism Applied" isimli çalışmasıdır.

2.1 Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları (Nasuh Uslu/1999)

Körfez Savaşı'nın merkezde olduğu bu çalışma, başlığından da anlaşılacağı üzere ABD'nin politikalarını bu olay penceresinde incelemektedir. Olaydan 9 yıl sonra kaleme alınan çalışmada olaydan önce uluslararası konjonktür, olaya giden süreç, Irak'ın o dönemki dış politikası ve İran ile daha önce yaşamış olduğu savaş (1980), Kuveyt'in İşgali ve sonrasındaki süreç ele alınmıştır. Burada, ABD'nin işgal öncesi ve işgal sonrasındaki tutumu ise geniş yer tutmaktadır. Körfez Krizi etrafında ele alınan bu anlatılar, tarih ve Uİ disiplini açısından incelenmektedir.

Öncelikle yazar, çalışmasına işgale giden süreci ele alarak başlamıştır. O dönem uluslararası konjonktüre hâkim olan ortamın bilgisinide yansıtmaktadır. Bunun yanında, ABD'nin dış politikasına değindiği bu çalışmada, olaya daha iyi bir açıklama yapacağı düşüncesiyle süreci 1980'den başlayarak ele almaktadır. Süreci buradan başlatması ise ABD'nin bölgedeki çıkarlarına dayandırılarak, Irak-İran Savaşı'ndan (1980) itibaren açıklanmaya başlanmaktadır.

Bu süreçte gerçekleşen Irak- ABD ilişkilerine de değinilmektedir (N. Uslu, 1999, ss. 165-199). Böylece arka planda verilen bilgiler, tarih incelemesinin mihenk taşı oluşturduğu neden-sonuç ilişkisini yansıtmaktadır. Bu süre zarfıyla ilgili olarak (1980-1990 arası dönemde) yazarın aktarmış olduğu bilgiler olayın neden gerçekleştiği sorusunun cevabını yakalamaya yöneliktir. Aktarılan bu sebeplerle birlikte yazar, olayı ve bu olayın sonuçlarını yansıtmaktadır.

Irak'ın, Kuveyt'i işgali sonrasında ABD'nin tutumu ve bu süreçte gerçekleşen olaylar yine çalışmada yer almaktadır. ABD'nin, Kuveyt'ten geri çekilmek istemeyen Irak'a karşı bir güç oluşturması (Çekiç Güç) ve Irak'a saldırması yine anlatılan başka bir ayrıntıdır (N. Uslu, 1999, ss. 165-199). Bir bakıma merkezde yer alan olay neticesinde meydana gelen başka bir durumdan daha söz edilmektedir. Bu durum da yukarıda bahsedilen neden-sonuç ilişkisinin bir getirisi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın devam eden bölümlerinde, olayın ABD tarafından bir değerlendirmesi yapılmaktadır. ABD'nin bu olay neticesinde bölgede neler kazandığına dair alt metinler çalışmada yer edinmektedir. Bununla beraber, Arap-İsrail Savaşları, bölgede yer alan Kürt Sorunu ve savaşın Türkiye'ye yansımaları alt başlıklar ile ana konu olan Kuveyt'in İşgali ile ilişkilendirilerek aktarılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, çalışmanın tarih yazımının dikkat ettiği "tek ve biricik" olayı ele almamış olmasıdır. Çalışma, bir olayın beraberinde başka olayları da ele almaktadır. Burada tarih ve Uİ yazımı farkı görüldüğü söylenebilir. Çünkü Uİ disiplini olayları daha kapsamlı ve geniş pencereden ele almaktadır. Bu farkın görüldüğü bir başka nokta ise çalışmanın geleceğe yönelik çıkarımlar yapmasıdır. Tarih yazımında yer almayan ve "öngörme" dediğimiz bu durumun Uİ yazımının önemli bir özelliği olduğu söylenebilir.

Çalışmada yer alan geleceğe dair çıkarım, ABD'nin bölgeye yerleşmesine yöneliktir. ABD'nin bu olay ile birlikte "Vietnam Sendromu"nu yendiğini, hem ABD halkının hem de yöneticilerinin güven duygularının arttığını belirtmektedir (N. Uslu, 1999, ss. 165-199). Bu ifade aslında ABD'nin uluslararası alanda, Vietnam ile oluşturduğu kötü imajı değiştirdiğinin ve sonraki süreçte yapacaklarının, hız kesmeden Ortadoğu'ya yayılmak istediği sinyalinin bir açıklaması olarak düşünülebilir. Bir başka deyişle bu duruma "öngörmenin kanıtı" da denilebilir. Çalışmanın tarihine ve günümüz Ortadoğu'suna bakıldığında bu öngörünün yerinde olduğunu söylemek mümkündür. Uslu'nun o dönemki öngörüsünün, özellikle 2003 yılından sonra büyük oranda gerçekleştiği ifade edilebilir.

2.2 Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri (Tekin Önal-Abdullah Özdağ/2016)

Bu çalışma, Körfez Savaşı'ndan 26 yıl sonra kaleme alınmıştır. Yine merkezde Körfez Savaşı'nın olduğu ve bu olayın yarattığı bir başka durum incelenmektedir. Türkiye'nin sınır komşusu Irak'ın gerçekleştirdiği bu işgal üzerinden şekillenen dönemin Türk Dış Politikası (TDP) analiz edilmektedir.

Çalışmada Körfez Savaşı doğrudan ele alınmayıp bir önceki makalede olduğu gibi öncelikle bu krize giden süreç de incelenmektedir. Bu bağlamda, neden-sonuç ilişkisinin sağlanması için aktarılan bilgiler önemlidir. Öncelikle arka planda gerçekleşen olayların aktarılması, uluslararası konjoktüre ışık tutan bilgiler verilmesi ve Körfez Savaşı'nın gerçekleşme durumunun aktarılması, olaylara kronolojik bir bütünlük sağlamaktadır. Bunun yanında, Türkiye'nin bu süre zarfında, savaş sırasında izlediği politika da bu çerçevede ele alınmaktadır (Önal, 2016, ss. 53-70). Bu bilgiler ekseninde, çalışmanın tarih yazımından farklı ve tam anlamıyla Uİ disiplinine göre bir çalışma olduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise çalışmada yer alan olayların belgelere dayandırılması metodudur. Çalışmada anlatılan fikirler dönemin gazetelerinden, meclis tutanaklarından alınan resmi yazılar ile temellendirilmektedir. Bu tarz ise Fransız Ekolü'ne yön veren Pierre Renouvin'i hatırlatmaktadır.

Uİ disiplini içinde Pierre Renouvin'in öncülük ettiği ekole göre, Ranke'nin belgeci anlayışı bir noktada önemlidir. Geleneksel yöntem, yenilikçi bir bakış açısıyla yaklaşan Pierre Renouvin, belgelerin öneminden vazgeçmemiştir. Öyle ki, günlük gazetelerin bile bu noktada bir işlevi olduğunu, belgelerin yeterli olmadığı yerde "kamu ruhu"nu yansıtan belge niteliğini taşıdıklarını vurgulamaktadır. Ancak genel çerçevede, belgelerin birebir açıklama için yeterli olmadığı kanısını taşımaktadır (A. Uslu, 2015, ss. 25-49).

Tekin Önal ve Abdullah Özdağ'ın kaleme aldığı bu makalede, Renouvin'in bahsi geçen anlayışının görüldüğü söylenebilir. Bunun yanında çalışmada, Körfez Savaşı doğrudan ve tek taraflı olarak ele alınmamaktadır. Çok boyutlu olarak ele alınıp konu üzerinden genellemelere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Burada tekrar tarih ve Uİ yazını arasındaki fark ortaya çıktığı söylenebilir. Türkiye'nin hem savaş boyunca hemde savaş sonrası dönemde izlediği dış politika analiz edilmektedir. Ancak makalenin yazım tarihine ve içinde yer alan bölümlere bakıldığında açıkça bir öngörmeden söz etmek mümkün değildir. Fakat Körfez Savaşı, öncesi

ve sonrası gelişmeleri, uluslararası konjonktür ve bu şartlar çerçevesinde TDP'nin şekillenmesi bütünlük içinde aktarıldığı görülmektedir.

2.3 The Gulf War 1990-1991 and the International Relations (Fred Halliday/1994)

Fred Halliday tarafından 1994 yılında hazırlanan ve yine merkezinde Körfez Savaşı'nın yer aldığı bu çalışma, daha çok Uİ disiplinine önem atfeden bir çalışma niteliğindedir. Halliday, çalışmanın giriş bölümünde, bu olayın devletlerarası çatışmanın önemli bir örneği olduğunu ve bu sebeple, olayı sadece tarihin belli yönleriyle incelemek istemediğini dile getirerek, çalışmanın salt bir tarih incelemesi olmadığı bir nevi beyan etmektedir. Bu nedenle çalışmayı, Uİ ile ilgili olarak konuya daha geniş bir perspektiften bakma arzusu ile ele almaktadır. Bunu yaparken iki bakış açısı olduğunu ifade etmektedir. Bunların ilki, Körfez Savaşı'na geriye dönük olarak bakılıp yapılan değerlendirme hakkında soru sorarak cevap bulmaya çalışmaktır. İkincisi ise bu olayı Uİ'in akademik bir disiplin olarak incelenmesine olan etkileri üzerinde durmaktır (Halliday, 1994, ss. 109-130). Halliday'in bu açıklayıcı tutumu aslında çalışmanın Uİ disiplini açısından değerini ortaya koymakta ve tarih yazınından çok farklı bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da Uİ disiplini ön plana çıkmaktadır.

Çalışmaya bakıldığında Halliday'in özellikle ilk bölümlerde genel olarak Körfez Savaşı ile ilgili çıkarımlarda bulunduğu görülmektedir. Bu çıkarımlar göz önüne alındığında ise yine sadece belirli bir tarih incelemesi değil de birçok yönden Uİ yazınına ait olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Halliday olay ile ilgili tarihsel bilgilerden yola çıkarak, genellemelerde ve öngörülerde bulunmaktadır. Çalışmaya Uİ yazını özelliği katan kısımlarından biri bu önemli çıkarımlardır. Örneğin bu olaydan yola çıkılarak "Orta Doğu tarihinde bir dönüm noktası olduğu" çıkarımında bulunmaktadır. (Halliday, 1994, ss. 109-130). Halliday'ın 1994 yılına ait bu çalışmasında yer alan öngörüsünün, yine günümüz Orta Doğu'su göz önüne alındığında yerinde olduğu söylenebilir.

Halliday, çalışmasının ilerleyen bölümünde "Uİ Analizi" başlığı altında, Körfez Savaşı'nın disipline getirilerini ve olayın bu çerçevede incelenmesini gerçekleştirmektedir. Bu kısımda, Uİ yazınında olması gerektiği gibi analitik düşünceye yönlendiren konulara değinmekte ve açıklık getirmeye çalışmaktadır. Bu başlık altında ele aldığı konular; savaşın nedenleri, uluslararası sistemdeki savaş fonksiyonları, iç ve dış politika arasındaki ilişkiler, askeri ve ekonomik hususlar arasındaki ilişki, diplomasinin rolleri, yanlış algılama, karar verme biçimleri, devletlerarası ittifak, iç koalisyonların inşası, yaptırımların rolleri, büyük güçler,

uluslararası kurumlar, ideoloji ve medyanın rolüdür (Halliday, 1994, ss. 109-130). Çalışmada ele alınan bu başlıkların, olayı başlı başına bir tarih anlatısı olmaktan kurtardığı söylenebilir. Böylece, tarih ve Uİ yazını farkı çalışmada kendini gözle görülür derecede hissettirmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Halliday, Körfez Savaşı'nın Uİ disiplinine ait bir konu olduğunu belirterek "Uİ alanında eğitim veren ve araştıran bizlere bir işimiz, birkaç işimiz olduğunu gösterdi" söyleminde bulunmaktadır (Halliday, 1994, ss. 109-130). Bu ifade ise çalışmanın yazın alanının rahatlıkla görülebilmesini sağlamaktadır.

2.4 The 1990 Gulf Crisis: Political Realism Applied (Shak Bernard Hanish/2013)

Shak Bernard Hanish'in 2013 yılında hazırladığı bu çalışmada yine merkezde Körfez Savaşı yer almaktadır. Ancak bu çalışmanın incelenen diğer çalışmalara nazaran daha teori merkezli olduğu görülmektedir. Yazar, olayı çalışmanın giriş bölümünde de belirttiği üzere bir teori çerçevesinde ele almaktadır. Her disiplinde, dünyayı ve gerçekleri açıklamak ve yorumlamak için teorilerin temel olduğunu belirten Shak Bernard Hanish, bu çalışmada Körfez Savaşı'nı realizm temelinde açıklamanın uygun olacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle çalışmada, öncelikle realizmin temel varsayımlarını ele almaktadır. Bunların ilkinin, devletlerin ulusal çıkarlarını ön planda tutan güç unsuru, ikincisini ise devletlerin dış politikasını iç faktörlerden ziyade dış faktörlerin belirlemesi, üçüncüsünü devletlerin karar vericilerin davranışlarını açıklayan rasyonalite oluşturmaktadır (Hanish, 2013, ss. 1-16). Hanish, çalışmasında öncelikle bu üç varsayımı açıklamaktadır. Bu açıklamadan sonra ise Irak'ın Kuveyt'i işgalini bu varsayımlar ekseninde temellendirmektedir. Bu üç varsayımı alt başlıklar ile sunarak Irak'ın bu işgali gerçekleştirmesini açıklamaya çalışmaktadır. Burada önemli bir ayrıntı dikkati çekmektedir. Normal şartlar çerçevesinde bakıldığı zaman tarihi bir olay olarak görünen Körfez Savaşı, soyut hale getirilerek teoriye uyarlandığı görülmektedir. Ancak olaya bir başka yönden baktığımızda ise soyut olan teori gerçek bir olay üzerine oturtulup somutluk kazandırılmıştır. Bu durumda yine Uİ disiplinine özgü özelliklerden biri olarak açıklanabilir. Bu nedenle çalışmanın tarihi verilerden –ki bunlar herkesçe kabul gören gerçeklikler- yararlanarak hazırlanan bir Uİ çalışması olduğu görülebilmektedir. Bununla beraber yine belirli bir teori üzerine inşa edilmiş olması da bu özelliğini güçlendirmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise konu, teori çerçevesinde toparlanılıp bu çerçevede belirli çıkarımlarda bulunulmuştur. Hanish, realizm çerçevesinde birçok şeyin açıklanabildiğini ve buna rağmen Körfez Savaşı ile ilgili olarak hala açıklanamayan yönlerin olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmada budurumunda Saddam Hüseyin'in bireysel tutumu ile alakalı

olduğunu belirtilmiştir. Yani tüm dış ve iç şartlar eşit olduğunda eğer Irak'ın lideri farklı biri olsaydı bu olayın yaşanmayacağı tarzında bir çıkarımda bulunulmuştur (Hanish, 2013, ss. 1-16). Bu kıyaslama ve çıkarımın, çalışmaya yoğun tarihsel bilgiden uzaklaştırarak, Uİ disiplinine ait hale getirmekte olduğu belirtilebilir.

3. Genel Değerlendirme

Tarih ve Uİ yazınının incelendiği bu çalışma için örnek olay olarak Körfez Savaşı belirlenmiştir. Bu bağlamda elimizde incelememiz gereken tek bir olayın olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Bu olay 1990-91 tarihinde gerçekleşen Irak'ın Kuveyt'i işgalidir. Ancak bu çalışmada ele alınan ve olayı incelememizi sağlayan dört farklı çalışma, Körfez Savaşı'nın farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Merkezinde Körfez Savaşı'nın yer aldığı bu dört çalışmada yer alan farklılıklar, tarih ve Uİ yazınındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Hazırlanan bu çalışmada ise farklı tarihlerde, farklı kişilerce yazılmış olan makaleler değerlendirmeye tabi tutularak bazı veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu verileri kısaca maddeler etrafında toplamak gerekirse;

- Çalışmalar, öncelikle yerli ve yabancı yazar bazında ele alındığında göze çarpan farkı belirtmek gerekir. Bu fark, Türk yazarların çalışmalarının daha fazla tarihi bilgi içermesidir. Bu durumun, Türkiye'de Uİ yazınının gelişme düzeyinin göstergesi olduğu söylenebilir. Bunun yanında, Türkiye'de henüz tam anlamıyla orijinal ve bağımsız bir Uİ disiplininin mevcut olmamasından kaynaklanmakta olduğu da ifade edilebilir. Ancak yinede incelenen çalışmaların salt tarihi bilgi içeren birer metin olmadığı ve Uİ disiplinine ait olduklarını söylemek mümkündür. Yabancı yazarların çalışmalarına bakıldığında çalışmaların daha kuramsal ve teorik, bu bağlamda daha soyut oldukları görülmektedir.
- Ele alınan çalışmalardan, olayın tarihine yakın (daha eski) olarak hazırlananların ise daha doyurucu bilgilere sahip oldukları ve daha kronolojik olduklarını söylemek mümkündür.
- Çalışmalarda, yine hazırlanma tarihi eski olanların, yani olaydan henüz birkaç yıl sonra hazırlananlardageleceğe yönelik "öngörüde bulunma" durumundan söz etmek mümkündür. Hem yabancı hemde Türkçe çalışmalar bahsedilen bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak çalışmalar olayın tarihinden uzaklaştıkça öngörülerden genellemeye doğru bir dönüşüm olduğu söylenebilir.

- İncelenen dört çalışmada tarih yazımının verilerinden beslendiği ancak özgün birer Uİ çalışması olduğu açıkça söylenebilir.

Sonuç

Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla beraber, tarih bilimi ile aralarında konu benzerliği, aynı konuların inceleme alanlarına kaynaklık etmesi, oldukça tartışılmıştır. Bu durum bir bakıma disiplinin ilk dönemlerinde yoğun gibi görünse de hem disiplinin gelişmesi hemde literatürde yaşanan bilimsellik ve kuram tartışmaları her ikisinin de farklı yazın dünyasına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki, Uİ disiplinin gelişme göstermesiyle hemen her ülkede tarih bilimiyle fark oluşturarak Uİ ekollerinin doğmasına yol açmıştır. Uİ ve tarih, konu incelemesi bakımından birbirinden bağımsız ilerlemiştir. Ancak Uİ disiplinin kaynak olarak birçok noktada yine tarihten beslendiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Uİ disiplini ve tarih yazını arasında oluşan bu farkı “Körfez Savaşı” örneği ile incelediğimizde de görmek mümkün olmuştur. Çalışmada ele alınan, farklı tarihlere ve kişilere ait makaleler kendi dönemlerindeki Uİ disiplinine ışık tutmuştur. Bununla beraber, makaleler analiz edildiğinde her ne kadar merkezde tarihte gerçekleşen bir olay yer alsaydı günün bilgi içerikli bir metin olmaktan öteye geçmişlerdir. İncelenen çalışmalarda, sadece Körfez Savaşı anlatılmamış, olay çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Tabii bu anlatılarda yine tarih biliminin getirilerinden yararlanılmıştır. Bu nedenle, tarih ve Uİ yazımının beslendiği kaynaklar her ne kadar benzerlik gösterse de sonuç itibarıyla günümüz dünyasında ikisi de birbirinden farklı ve bağımsız ilerlemektedir.

Kaynakça

- Arı, T. (2017). *Orta Doğu II* (C. 1-2). Alfa Akademi Yayınevi.
- Arı, T. (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (10. bs). Aktüel Yayınları.
- Ateş, D. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm / Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 11-25.
- Berting, J. (2013). *Mağara Duvarından Yansımalar* (H. İnaç, Çev.). Mkm (Marmara Kitap Merkezi Yayınları).

- Best, A., Hanhımakı, J. M., Maiolo, J. A., & Schulze, K. E. (2015). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi* (T. U. Belge, Çev.; 2. bs). Siyasal Kitabevi.
- Büyükbaş, H. (2013). Tarih ve Uluslararası İlişkiler: Yapıcı Bir Diyalog Çağrısı. *History Studies*, 5(2), 107-120.
- Carr, E. H. (2018). *Tarih Nedir?* (G. Gürtürk, Çev.; 21. bs). İletişim Yayınları.
- Devlen, B., & Özdamar, Ö. (2010). Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 43-68.
- Halliday, F. (1994). The Gulf War 1990–1991 and the study of international relations. *Review of International Studies*, 20(2), 109-130. <https://doi.org/10.1017/S026021050011784X>
- Hanish, S. B. (2013). The 1990 Gulf Crisis: Political Realism Applied. *Journal of International Relations and Foreign Policy*, 1-16.
- Karaca, R. K., & Özdal, B. (2018). *Diplomasi Tarihi I* (3. bs). Dora Yayınları.
- Kurubaş, E. (2008). Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel Olguculuk ile Disiplinlerarasıcılığın Analitik Yaklaşma Etkisi ve Türkiye Uygulaması. *Uluslararası İlişkiler*, 5(17), 129-159.
- Önal, T. (2016). Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri. *Journal of Turkish Studies*, 11(Volume 11 Issue 16), 53-53. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9950>
- Uslu, A. (2015). Diplomasi Tarihinin Ötesi: Uluslararası İlişkiler Tarih Yazımında Fransız Ekolü. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 25-49.
- Uslu, N. (1999). Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(3), 165-199. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/44874>
- Waltz, K., Quester, G. H., & Onulduran, E. (çeviren). (1982). *Uluslararası ilişkiler kuramı ve dünya siyasal sistemi*. Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/12408>
- Yeğen, C. (2016). Annales Okulu, Marc Bloch ve “Tarih Savunusu: Veya Tarihçilik Mesleği” Yapıtı Üzerinden Bloch’un Tarih Anlayışı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 25-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader/issue/28202/299470>

SOME PSYCHOANALYTICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO THE ARMENIAN-TURKISH QUESTION: AN ASSESSMENT

Gökçe AYTEKİN*

Geliş Tarihi: 09/05/2022

Kabul Tarihi: 03/06/2022

Summary

The Armenian-Turkish question has a multidimensional content and its psychological dimension is only one among a few. After mentioning that the interaction among those dimensions shapes the future of the question, this article focuses on the psychological dimension using a psychoanalytical approach by Vamik Volkan and then an approach from social psychology. Thanks to these two approaches, it then tries to assess two other articles on the subject. Those two articles exemplify many others written by Turkish psychologists and psychiatrists on the psychological dimension. They are based on themes such as the guilt felt by Western societies after World War II, the abuse by the Armenian diaspora of developments on the subject of human rights, non-Turk Armenians' "psychology of having excuses", and identity crisis. According to Volkan's approach, Armenian claims of genocide can be regarded as an "entitlement ideology" because we can find reasons for a sense of loss and humiliation on the part of Armenians in the Ottoman history. For example, they had not been regarded by the state as equal to Muslim Ottomans in some important respects before Tanzimat Edict of 1839. Moreover, they had suffered Hamidian massacres in 1890s, when more than two thousand Armenians were killed. Thus we can assume the formation of a chosen trauma on the part of Ottoman Armenians, a trauma already tied to Armenian identity before WWI. The alternative social psychological approach helps us focus on the decision of forced emigration made by the Ottoman rulers. In other words, we can analyze that decision using the alternative, which can be called "person x environment". This article assesses that the two exemplary articles lack a model or theoretical framework such as "person x environment" to be used while studying some of the psychological traits of the Armenian diaspora as well as of Armenians living in Armenia.

* İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Görevlisi, gokceaytekin@aydin.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-5565-340X

Keywords: Forced Migration, Armenian Qestion, Ottoman Armenians, Diaspora

ERMENİ MESELESİNE PSİKANALİTİK VE PSİKOLOJİK BAZI YAKLAŞIMLAR: BİR DEĞERLENDİRME

Özet

Ermeni meselesi çok boyutlu bir içeriğe sahiptir ve onun psikolojik boyutu birçok boyuttan yalnızca biridir. Bu makale, bu boyutların etkileşiminin sorunu şekillendirdiğine değindikten sonra, Vamık Volkan'ın psikanalitik yaklaşımından ve daha sonra sosyal psikolojik bir yaklaşımdan yararlanarak psikolojik boyuta odaklanır. Daha sonra bu iki yaklaşım sayesinde, konuyla ilgili başka iki makaleyi değerlendirir. Bu iki makale Türk psikologlar ve psikiyatristler tarafından psikolojik boyut üzerine yazılmış birçok makaleye örnek oluşturur. Makalelerin temelinde; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı toplumlar tarafından hissedilen suçluluk duygusu, insan hakları konusundaki gelişmelerin Ermeni diasporası tarafından istismar edilmesi, Türk olmayan Ermenilerin “mağduriyet psikolojisi”, ve kimlik bunalımı gibi konular bulunur. Volkan'ın yaklaşımına göre, Ermenilerin soykırım iddiaları bir tür “hak görme ideolojisi” gibi görülebilir çünkü Osmanlı tarihinde Ermenilerin kayıp ve aşağılanma hissetmelerine neden olabilecek olaylar bulunabilir. Örneğin 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'ndan önce Osmanlı Devleti tarafından, Müslüman Osmanlı uyruklarıyla önemli bazı açılardan eşit görülmemişler. Dahası 1890'larda iki binden fazla kişinin ölümüne neden olan bazı katliamlara maruz kalmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı Ermenilerinde seçilmiş bir travmanın oluşumunu varsayabilir, bu travmanın Ermeni kimliğine henüz Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bağlandığını düşünebiliriz. Alternatif sosyal psikolojik yaklaşım ise Osmanlı Devleti yöneticilerinin zorunlu göç kararını vermelerine odaklanmamıza yardımcı olur. Diğer bir deyişle bu kararı “kişi x çevre” yaklaşımıyla analiz edebiliriz. Bu makale, örnek iki makalenin “kişi x çevre” benzeri bir model ya da teorik çerçeveden yoksun olduğunu, bu nedenle Ermeni diasporasının ve ayrıca Ermenistan'da yaşayan Ermenilerin bazı psikolojik özelliklerini yeterince tahlil edemediğini bulgular.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Ermeni Meselesi, Osmanlı Ermenileri, Diaspora

The Armenian-Turkish question (which can just be called “Armenian question” from Turkey's perspective) is an international question indeed. It has political, historical, socio-cultural, legal and psychological aspects. The interaction among these aspects shapes the future of the question. For example, the draft resolution written by the European Parliament

(EP) on 15 April 2015 (the one that described the events of 1915 as genocide) was a political resolution, which also included a proposal falling within the discipline of international relations, namely the proposition that Turkey and Armenia make use of successful examples of reconciliation between European states and follow an agenda focusing on cooperation between Turkish and Armenian societies. As for the answer by Turkish Ministry of Foreign Affairs to the resolution, it underlined the legal and historical aspects of the question. It said that the decision by the EP exceeded its authority and also contradicted with international law and with the history of the question. I think that those two occurrences show the multidimensional content of the question. This article focuses on the psychological dimension or aspect of the question. It uses the psychoanalytical approach by Vamık Volkan and then an approach from social psychology. Thanks to these two approaches, it then tries to assess two other articles on the subject: One by Erol Göka and the other by Sevinç Göral.

Introduction

The Armenian-Turkish question revolves around the alleged genocide and factual massacres during the Ottoman era. At the center of the dispute there is the forced emigration of Ottoman Armenians to Syrian deserts in 1915-1916. The emigration caused the loss of hundreds of thousands Armenians' lives. Some of them died of hunger and illness while they walked through mountains and deserts. Others were murdered. Ottoman rulers' decision of emigration stemmed from some Armenians' cooperation with the enemy during World War I (WWI). Historians dispute intentions of the Ottoman decision-makers, whether they had the intention of causing the death of their Armenian citizens or not. A lot of them says "no, they did not", including American Jew Guenter Lewy.

Similarly, French Gilles Veinstein argued that there occurred a massacre but not a genocide (1995, pp. 40-41). Nevertheless, another French historian, Jacques Sémelin regards the massacres as an example of "acts of ethnic violence" without doubt (2011, pp. 148-149). He writes that those acts exemplify the political use of massacres as written in the title of his book *Purify and Destroy: The Political Uses of Massacre and Genocide*. But he also writes that ethnic cleansing was widespread in the history of Europe and that in the 19th and early 20th centuries many instances of it were seen in the Balkans.

Because of the question, Turkey-Armenia relations have been very weak, almost non-existent. An important improvement seemed to occur in 2009 when Turkish and Armenian governments signed two protocols. The first protocol foresaw the establishment of diplomatic

relations and the second one anticipated the opening of the common frontier, among other things (Oran, 2021, p. 169). Nevertheless, the protocols were not approved by the parliaments; hence they were not materialized. At this point, it is worth noting that the prospect of Turkey-Armenia relations have been very much dependent on Azerbaijan's foreign policy towards both countries. For example, Turkey, as a result of pressures from Azerbaijan, has been connecting the subject of establishing diplomatic relations with the question of Nagorno-Karabagh (Baskın, 2021, p. 168). Since Azerbaijan recaptured an important part of Nagorno-Karabagh and its surrounding territories in 2020, the aforementioned connection may become looser; hence it may be easier for Turkey to start diplomatic relations with Armenia with possibly less objection from Azerbaijan.

Moreover, the question is an obstacle to Turkey's possible membership of the European Union because Armenians living in France and in other EU member states demand that Turkey admit the so-called existence of "the Armenian genocide of 1915". Moreover, the French Parliament passed a law that acknowledged the alleged genocide on 18 January 2001. In fact, France is not the only EU member having acknowledged it. Belgium, Greece, Italy, Netherlands, Slovakia, Sweden and Switzerland all acknowledged it during a period between 1996-2004 (Oran, 2012, p. 187).

In round figures, half a million Armenians live in France, three million in Armenia, one million in Russia, one million in the United States, and seventy thousand in Turkey. Turkish Armenians generally live in Istanbul. In the Ottoman era, they lived mostly in Eastern Anatolia. They lived in the Ottoman Empire for centuries. An important and recent development occurred when the US President Joe Biden commemorated the "Armenian genocide" both on 24 April 2021 and 2022. Those two commemorations formed the first instance of a US president publicly describing the forced emigration as genocide.

Two Approaches

Armenian claims of genocide can be considered an "entitlement ideology" because we can find reasons for a sense of loss and humiliation on the part of Armenians in the Ottoman history (Volkan, 2008). For example, they had not been regarded by the state as equal to Muslim Ottomans in some important respects (for instance, before the law) before Tanzimat Edict of 1839. Moreover, they had suffered Hamidian massacres in 1890s, when more than two thousand Armenians were killed.

Thus we can assume some difficulty in mourning, and the formation of a chosen trauma on the part of Ottoman Armenians, a trauma already tied to Armenian identity before WWI. That trauma may have been reactivated during WWI because in a time of war, a large group's need to support its identity becomes acute. Moreover, after the war, the trauma may have become a much stronger large-group amplifier and may have fueled the entitlement ideology (the claims of genocide).

Therefore, when Turkey started to attain its goal of EU membership during the first years of 2000s, the chosen trauma may have been reactivated by Armenians living in the EU. For instance, Armenians living in France in those years declared that Turkey's admittance of the alleged genocide and apology for it should be a necessary condition for its EU membership (Lewy, 2005).

As I mentioned before, the alternative approach comes from social psychology instead of psychoanalysis. With the alternative approach, we can focus on the decision of forced emigration made by the Ottoman rulers. In other words, we can analyze that political behaviour (decision) using the alternative, which can be called "person x environment". The "person x environment" approach was set forth by social psychologist Kurt Lewin and was adapted by political psychologist Kathleen McGraw. It can be used to conceptualize political behaviour considering the interaction between person and environment (McGraw, 2006, p. 144). Analyzing the decision of forced emigration with this approach can provide us with a different angle from which we can look at the ongoing disputes. As I mentioned before, these disputes are about intentions and hence the alleged genocide. What's more, historical documents have not been able to calm the disputes yet (Lewy, 2005).

It would not be adequate to explain the events of 1915-1916 only with political reasonings and emotional states of the decision makers, which were the Ottoman rulers of that time. It is needed to consider those people's interactions with their environment, in other words with situations both in Ottoman society and in other countries. It is important for disputes over the alleged genocide to understand the political behaviour of the rulers of the Party of Union and Progress (the Ottoman rulers). At this point, the psychological aspect comes to the forefront.

Kathleen McGraw argues that we can always relate continuities in political processes to three determinants: Individuals' qualities, qualities of the environment, and their interaction (2006, p. 135). In terms of the first determinant, the decision of forced migration may be regarded as an example of motivated political reasoning, which is a kind of biased reasoning (McGraw,

2006, pp. 136-137). This may mean that the decision makers' biases on Armenian people led them to the decision even though they did not intend death for Armenian people.

In terms of the second determinant, we may consider the proposition that environment may cause ordinary people to exhibit violent and antisocial behaviours. This proposition is based on research made by scientists such as professor of psychology Ervin Staub on the Holocaust and on other genocides (McGraw, 2006, pp. 139-141). Lastly, in terms of the third determinant, we can make two propositions. We can assume that significant and systematic effects on behaviour are based on individuals' qualities, and that effects may occur only in certain environments. Alternatively, we can assume that the effects are based on the qualities of the environment, and that they may occur only to individuals of certain types (McGraw, 2006, pp. 143-144).

An Assessment

We can find and read a lot of articles written by psychologists and psychiatrists in Turkish on the psychological aspect of the Armenian-Turkish question. For example, we can easily find on the internet two articles published by the Institute for Armenian Research and written separately by psychiatrist Erol Göka and psychologist Sevinç Göral. Those articles are based on points/concepts such as the guilt felt by Western societies after World War II, the abuse by the Armenian diaspora of developments on the subject of human rights, non-Turk Armenians' "psychology of having excuses", and identity crisis. They (the articles) lack a model or theoretical framework such as Kurt Lewin's (person x environment) to be used while studying some of the psychological traits of the Armenian diaspora as well as of Armenians living in Armenia. Moreover, Göka doesn't mention the necessity for studying corresponding psychological traits of Turks and Turkish Armenians. Therefore, his article raises a doubt about the article: Propositions in the article might be oversimplified and modified to the writer's political goals.

Moreover, Göka's article doesn't take into consideration contingent causality, which is a term explained in McGraw's article (2006, p. 151). He refers to the Ottoman past when Turks and Armenians lived side by side in a relatively peaceful manner but he doesn't address the fact that the Turkish state's attitudes towards its Armenian citizens are very different from those of the Ottoman Empire. Especially in the 19th century, Armenians were appointed to important positions in the Ottoman ministry of foreign affairs and they were represented by a considerable number of representatives in the Ottoman parliament. On the contrary, Turkish

Armenians don't possess a similar representative power and they are not subject to any positive discrimination in politics. In summary, one needs to take into consideration today's conditions as well as the state's relationship with Armenian citizens while studying the psychological dimension of the question.

According to Göral and Göka, "psychology of victimhood" and even hostility against the Turks have played an important role in the formation of national identity of the diaspora as well as of Armenia. But psychological concepts that are primarily used for individuals remain inadequate for explaining the question unless some methodology of social and especially political sciences is utilized. The concepts such as victimhood, hostility, and formation of national identity do not provide by themselves an adequate explanation in terms of political science. In addition, a one-way usage of those concepts makes the causality too simple. For example, one could also consider that separatist demands by Greek, Armenian, and Kurdish groups during the Ottoman era might have played an important role in the formation of Turkish identity. Historian Raymond Kévorkian makes a more assertive point writing that the elimination of Armenians had been thought of as a necessary condition of establishing Turkish nation-state (2015, p. 15).

Göral argues in her article that psychology of victimhood is one of important factors that continue the Armenian-Turkish question. In fact, she bases her explanations mainly on psychology of victimhood, which is a concept based on Vamik Volkan's work on political psychology, more specifically on his model of large-group identity and psychology. Therefore it might be useful to try to reassess Volkan's model in this section.

On Volkan's work on large-group behaviours, *Oxford Handbook of Political Psychology* refers to his book written in 1988 (Sears et al., 2003, p. 12). He also has an article written in 1985, which has a title very similar to the title of that book. In his article, he argues that the need to have enemies and allies forms the connection between individuals' psychological development and the area of political actions (Volkan, 1985, p. 219). According to him, that need, together with individuals' stubborn commitment to identify with her/his group when she/he faces a difficulty and danger, form the basis of political psychology.

Volkan argues that abstractions such as ethnicity and nationality are creations of our psyches, therefore we can see psyche as the creator of the concept of enemy too (1985, p. 243). Enemy emerges in the individual's developmental process. He also warns readers against seeing the complexity of politics as the objective counterpart of the development of individual psyche

(Volkan, 1985, p. 244). Nevertheless, we should not overlook the convergence/unification of individual and group developments.

On the basis of Volkan's arguments, I think that if one decides to use Volkan's developmental approach, she/he needs to study Armenians' developmental process beginning from a time that precedes the start date of the Armenian-Turkish question. For example, the articles by Göral and Göka mention the history of the question beginning from the 1900s but arguably they should have studied the developmental process and the formation of the concept of enemy going back more in history, beginning from the classical age of the Ottoman Empire for instance.

On the other hand, one may focus on the 1900s in order to understand the concept of internal enemy on the part of Ottomans/Turks. Historian and political scientist Jacques Sémelin writes that the politicization of the WWI paved the way for a political and cultural mobilisation against national minorities who were presented as internal enemy (2011, pp. 174-175). In that way, Ottomans saw Armenians as an internal enemy who conspired with the external Russian enemy against Ottomans during the war. He also writes that Young Turks referred to Armenians "as an obstacle before the establishment of a modern state" (Sémelin, 2011, p. 175). Therefore we can think that the WWI may not be the only reason for the formation of internal enemy.

On the subject of the causes of cultural groups' need to have enemies, Volkan refers to Erik Erikson's work (1985, p. 224). Nevertheless, Erikson's work as well as psychoanalysis in general are criticized for establishing a weak connection between the concepts of self and culture. For example, sociologist James M. Jasper argues that the passing by psychoanalysis from individual to society resembles to a short-circuited jump because of that weak connection and that Erikson could bring no comprehensive solution to that problem (2004, p. 244). Similarly, cultural theorist Philip Smith argues that there are

"enduring problems with the application of a model designed to cure troubled individuals to the sociological analysis of collective phenomena. Slippages and ambiguities often occur in this movement from micro to macro levels of analysis" (2001, p. 213).

In fact, similar criticisms can be found on the subject of methodological individualism, which is one of the methodological choices made in political psychology (Erdoğan, 2014, p. 4).

Methodological individualism tends to explain causes of social events with individuals' actions and motivations, and to highlight individual psychology as a level of analysis. It sometimes even tends to explain social facts as an aggregate of individual behaviours.

References

- Baskın, O. (2021). Ermenistan ve Ermeni politikası. In Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar, cilt III (2001-2012)* (pp. 163-189). İletişim Yayınları.
- Erdoğan, E. (2014). Siyasal psikoloji siyasal katılım hakkında ne öğretebilir? *Kocaeli Üniversitesi Siyasal Psikoloji Çalıştayı*
- Göka, E. (2001). Ermeni sorununun (gözden kaçan) psikolojik boyutu. Ermeni Araştırmaları Enstitüsü. www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=202
- Göral, S. (2007). Psikoloji ve psikanaliz penceresinden Türk-Ermeni meselesi: mağduriyet psikolojisi ve büyük-grup kimliğinin etkisi. Ermeni Araştırmaları Enstitüsü. [www.eraren.org /bilgibankasi/tr/index4_1_1.htm](http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index4_1_1.htm)
- Jasper, J. M. (2004). Intellectual cycles of social movement research: From psychoanalysis to culture?. In J. Alexander, G. T. Marx & C. Williams (Eds.), *Self, social structure, and beliefs: explorations in sociology* (pp. 234-253). University of California Press.
- Kévorkian, R. (2015). *Ermeni soykırımı*. İletişim Yayınları.
- Lewy, G. (2005). Revisiting the Armenian genocide. *Middle East Quarterly* 12(4), 3-12. <https://www.meforum.org/748/revisiting-the-armenian-genocide>
- McGraw, K. M. (2006). Why and how psychology matters. In R. E. Goodin & C. Tilly (Eds.), *The Oxford handbook of contextual political analysis* (pp. 131-156). Oxford University Press.
- Sears, D. O., Huddy, L., & Jervis, R. (2003). The psychologies underlying political

psychology. In D. O. Sears, L. Huddy & R. Jervis (Eds.), *Oxford handbook of political psychology* (pp. 3-16). Oxford University Press.

Sémelin, J. (2011). *Arındırma ve yok etme: katliam ve soykırımın siyasi kullanımları*. İletişim Yayınları.

Smith, P. (2001). *Cultural theory: an introduction*. Blackwell Publishing.

Veinstein, G. (1995). Trois questions sur un massacre. *L'Histoire 187*, 40-41.

Volkan, V. D. (2008). Large-group identity, international relations and psychoanalysis. *Deutsche Pschoanalytische Gesellschaft e.V. (DGP) Meeting*.

Volkan, V. D. (1985). The need to have enemies and allies: a developmental approach. *Political Psychology*, 4(2), 219-247.

KADIN” TEMATİK BAŞLIĞINDA PLAN GİBİ BAKMAK: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI VE KADIN ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORUNUN ANALİZİ

Nuran Halise BELET*

Geliş Tarihi: 14/05/2022

Kabul Tarihi: 19/05/2022

Özet

II. Dünya Savaşının ekonomik sonuçlarından en önemlilerinden birisi kadın emeğine duyulan ihtiyaç olmuştur. Özellikle ülkelerin savaş sonrası sanayileşmeye verdikleri hız, ekonomilerinin yeniden inşasında kadınların işgücüne duyulan ihtiyaç, kalkınma sürecinde kadın hareketinin öne çıktığı ve hak taleplerinin daha da arttığı yıllar olmaktadır. 1970’lerden itibaren kadın hareketi, önemli bir ivme kazanmaya başlamıştır. Ancak bu dönemin diğer dikkat çeken özelliği de kalkınma sürecinde kadınların kalkınma hamlesinden büyük beklentilerine rağmen yeterince aktif aktörler olarak görül(e)memeleri olmuştur. Kalkınma sürecine tüm kesimlerin, eşitlikçi ve adil katılmalarının sağlanması gerek toplumsal refahın artması gerekse optimal kaynak dağılımının sağlanmasının belirleyici koşullarındandır. Kalkınma planlarının hazırlık sürecinin bu ilkeleri gözeterek hazırlanması planlamadan beklenen temel görevlerden birisidir.

Bu çalışmada, Türkiye’nin kalkınma plan geleneği ve hazırlık süreçleri içinde yer verilen Özel İhtisas Komisyonlarının birlikte çalıştırıldığı plan hazırlık dönemi göz önüne alınarak Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarında kadın tematik başlığı ve onun bağlı olduğu plan dönemine ilişkin bulgular ele alınmaktadır. Türkiye de ilki 1963 yılında olmak üzere günümüze kadar toplam 11 adet Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Ancak ilk plandan son plan,On Birinci Planı dönemine kadar basılan tematik başlığı kadın olarak belirlenen Özel İhtisas Komisyonu Raporu sadece On Birinci Kalkınma Planı hazırlık sürecinde olmuştur. Bu nedenle, çalışmamızda bu koşulu sağlayan tek plan olması nedeniyle On Birinci Kalkınma Planı ve bu Planının “Kadının Kalkınmadaki Rolü “başlıklı Özel İhtisas Komisyonu raporu içerik maddeleri ve kapsamı olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda, kadınların kalkınma politikaları içinde devlet politikaları bağlamında nasıl gördüğü ve On Birinci Kalkınma

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, nuran.belet@hbv.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-0394-6339

Planına nasıl yansıtıldığı, Türkiye de kadın hareketinin temel talepleri de dikkate alınarak Toplumsal Cinsiyet Ana akımlaştırması ve Kalkınma Mekanizması içine nasıl yansıtıldığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Ana akımlaştırması, Kadın

**LOOKING LIKE A PLAN IN THE THEMATIC TITLE OF “WOMEN”:
ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF TURKEY 11th DEVELOPMENT
PLAN AND THE WOMEN'S SPECIAL COMMISSION'S REPORT**

Abstract

One of the most important economic consequences of the World War II was the need for women's labour. In particular, the speed that countries gave to industrialization after the war, the need for women's workforce in the rebuilding of their economies, the women's movement in the development process came to the fore and the demands for rights increased even more. Since the 1970s, the women's movement began to gain significant momentum. However, another remarkable feature of this period was that women were not seen as sufficiently active actors in the development process despite their high expectations from the development movement. Ensuring the equitable and fair participation of all segments in the development process is one of the determining conditions for both increasing social welfare and ensuring optimal resource distribution. One of the main tasks expected from planning is that the preparation process of development plans should be prepared by considering these principles. In this study, considering the plan preparation period in which Specialization Commission included in Turkey's development plan tradition and preparation processes are worked together, the findings related to the thematic title of women and the plan period to which it is affiliated are discussed. A total of 11 development plans have been prepared in Turkey, the first of which was in 1963. However, from the first plan to the last plan, the Specialization Commission Report, the thematic title of which was published until the period of the 11th Development Plan, was only in the preparation process of the 11th Development Plan. Therefore, in our study, the 11th Development Plan and the Specialization Commission report titled "Women's Role in Development" will be evaluated in terms of the content and scope of this plan since it is the only plan that meets this condition. In this context, the issues around how women are seen in the context of state policies within the development policies, how they are reflected in the 11th Development Plan and how they are reflected in the Gender

Mainstreaming and Development Mechanism will be evaluated, by taking into account basic demands of the women's movement in Turkey.

Keywords: Development Plan, Gender Mainstreaming, Woman

Giriş

Kalkınma planlarının genel olarak anlamı ve kapsamına baktığımızda plan geleneğinin temel amacının; planlandığı dönem bağlamında ekonominin işleyişine yönelik belirlenen öncelikler ve ilgili sektör veya alanlar bağlamında yol göstererek belli hedefler doğrultusunda amaç, kapsam ve araçsallıklarla hükümetlere kılavuzluk eden stratejik dokümanlar oluşturmaktır. Dolayısıyla, Kalkınma Planları, devletin belirli süreler içinde genel amacı ülkenin kalkınması ve gelişmesi olan sosyo-ekonomik yapının güçlenmesine katkı sağlayan planlar olmaktadır. Kalkınma Planları gerek içerik gerekse uygulama süresi bakımından hedefler ve bu hedeflerin izlenebilir ekonomik, toplumsal ve siyasi göstergelerin yer aldığı belli bir içerik ile hazırlanmış raporları da ifade etmektedir (Bayram, 1994).

Planlama geleneği içinde özellikle refah ekonomisi ve planlama aracılığıyla kalkınma çalışmalarında önemli akademik çalışmaları ve geliştirildiği planlama tekniklerinin birçok ülkede uygulandığı akademisyen Prof. Jan Tinbergen¹² Türkiye'nin planlama geleneğinin başlangıcında katkı vermiştir. Prof. Tinbergen, Türkiye'nin planlama sürecinin başlangıcında ve Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşunda aktif görev almış, hazırlanan ilk planların sektörel girdi- çıktı analizlerine de danışmanlık yapmıştır. Prof. Jan Tinbergen, planlamanın ve plancıların sihirbaz olmadıklarını belirterek, planlamayı üç aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Tinbergen'in planlama aşamalarının temelini ekip halinde çalışmak ve teknik verilerin bu çalışmalara esas teşkil etmesine dayanmaktadır. Buna göre planlamanın ilk aşaması; kalkınma hızını hedeflemek ve bunu bir sermaye/hasıla katsayısına göre belirlenmesidir. İkinci aşama; belirlenen bu katsayı, sermaye hasıla katsayıları doğrultusunda karşılaştırmalı avantajların dikkate alınarak seçilen sektörlerin iç tüketim ve dış talep miktarı konusunda ihtiyacın belirlenerek ithalat ihtiyacının hesaplanmasıdır. Bu aşamada, hangi malların ülkede üretileceği hangileri için ithal ikamesi planlar geliştirileceği de ortaya çıkmış olacaktır. Üçüncü aşama ise; bahsedilen hedeflere ve kararlara uygun üretilen projeler arasından gerek ulusal gerekse uluslararası kaynak, istihdam, döviz ihtiyacı gibi kriterlerle

¹²Prof. Dr. Jan Tinbergen (1903-1994), Geçen yüzyılın en önemli ekonometricilerden birisidir. Kalkınma Planlamasının öncülerinden olup 1969'da Prof. Dr. Ragnar Frisch (1895-1973) ile birlikte Nobel Ekonomik Ödülünü almışlardır.

değerlendirilerek tercihler sistemi ve bunların uygulanmasına yönelik düzenlemelerin yapılmasını içermektedir (Türkcan, 2010).

Türkiye de Planlama geleneğinin ilk kurumsal sahibi olan Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960 tarihinde (05.10.1960/10621) Resmî Gazetede kuruluş kararının yayınlanması ile resmi kuruluşunu tamamlanmıştır (Sezen,1999). Devlet Planlama Teşkilatı Kurumu, devlet ile ilgili belirlenecek sosyal ve ekonomik tercihlerin tartışılması ve belli programların tercih edilmesi amacıyla kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Daha sonrasında kalkınma planları devam etmiş ve sonuncusu (2019-2023) dönemini kapsayan On Birinci Planıdır. 2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı olarak hizmet vermiştir. 2011 sonrasında ise, 2018 yılına kadar Kalkınma Bakanlığı, 2018 sonrasında ise Maliye Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı tarafından beraber yapılan bir çalışma sonucu Strateji ve Bütçe Başkanlığı oluşturulmuştur. Yani şu an, eskiden Devlet Planlama Teşkilatı olan kurum, yapısı ve adı değiş(tiril)erek Cumhurbaşkanlığına bağlı bir bakanlık olarak hizmet vermektedir.

Plan dokümanları kapsadıkları dönem içinde hükümetlerin kalkınma sürecinde ülke ekonomilerinin hangi kaynaklar ve planları belirlediklerinin, yapısal programlar kapsamında yürütecekleri stratejilerin açık beyanı niteliğini de taşımaktadırlar. Plandokümanları olarak adlandırılan temel raporlardan birisi çalışılan plan döneminin alt çalışma gruplarından olan Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporlarıdır. Bu raporlar Kalkınma Planı için kılavuz rapor niteliğinde olup, Kalkınma Planının görmesi gereken hedeflerin içinde uzmanların belirli bir çalışma programı ve takvimiyle hazırladıkları dokümanlardır.

Kalkınma Planlarının icracı, dinamik planlar olması beklenmekle birlikte, gerçekleştiril(e)meyen hedefler planın performans karnesi olarak da değerlendirilebilir. Özellikle Planların kapsayıcılık niteliği, toplumsal refah ve fayda çıktı düzeyinin artırılması beklentisi aynı zamanda sosyo-ekonomik iyileşme ve kalkınma hamlesi olarak da kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Plan hazırlık süreci, sorun alanlarının, fırsatlar ve zorluk alanlarının nasıl tespit edildiği, kimlerle ve hangi yöntemlerle bir araya getirildiği, Kalkınma Planlarının sonuçlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bir anlamda Kalkınma Planlarının devlet gibi görülmesi ve hazırlanmasını da ifade etmektedir.

Kalkınma planlarının hazırlığı, tamamlanarak basılı hale getirilerek ya da hangi yöntemle ilgili taraflar bilgilendirilecek ise bunun gerçekleştirilmesi, plan dokümanlarının program ve teknik raporlara dönüştürülmesi, kalkınma planının yetkinliği içindeki kurumların ve

birimlerin performansını ve yapısal özelliklerini de temsil eder. Bu bize eğer hedefler doğru tespit edilmiş ve uygunluğu ile plan döneminde tasarlanan programlar doğru ve tam olarak tamamlanabilmiş ise, kalkınma planının başarısını gösterecektir. Kalkınma planlarının yol göstericiliğinde aynı zamanda özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkiler de dikkate alınmalıdır (Karaosmanoğlu, Çilingiroğlu vd., 2003).

1. Kalkınma Planlarının Hazırlanışı ve On Birinci Kalkınma Planı Süreci

Kalkınma planlarının hedefler ve gerçekleştirilebilirlik konusunda hazırlık süreçlerinde ki çalışmaları da önemli olmaktadır. Kalkınma planları ve ilgili destekleyici raporların izlenebilir ve kurallar çerçevesinde olası ve geçerli nedenlerden dolayı sınırlı olarak değiştirilebilirliğinin olması plan hazırlama geleneğinin teknik olarak yapılandırılmasının da önemini göstermektedir (Bayram, 1994; Sezen,1999).

Türkiye de Planlı ekonomi dönemi Birinci Kalkınma Planı ile başlamıştır. Plan dönemleri ve oluşturulan Özel İhtisas Komisyonu Rapor Sayısı aşağıda yer almaktadır¹³.

Tablo1.Kalkınma Planları ve ÖİK Rapor Durumu

KALKINMA PLANI, PLAN DÖNEMİ	ÖİK SAYISI	“KADIN” BAŞLIKLİ ÖİK RAPOR
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	YOK	YOK
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	YOK	YOK
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	YOK	YOK
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	72	YOK
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	19	YOK
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	32	YOK
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	8	YOK*
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	127	YOK*

¹³ Tablonun oluşturulmasına esas olan bilgiler <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ihstias-komisyonu-raporlari>/resmi web sayfasında derlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	54	YOK
Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	48	YOK**
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	71	VAR

Notlar: * 7. ve 8. Kalkınma Planı ÖİK Raporları içinde yer almamakla birlikte “Kadın” ve “Toplumda Kadın Katılımı Başlıklı” bir ÖİK Rapor çalışmalarının tamamlanarak Devlet Planlama Teşkilatı’na teslim edildiği bilgisi Çalışma Komisyonunda olan katılımcılar tarafından yazara iletilmiştir. Ancak basılı kopyaya ulaşılamamıştır. **Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)’nin internet ortamında yer alan El Kılavuzunda “4. Sayfasında EK-2 ‘de “Onuncu Kalkınma Planı Çalışma Grubu Listesi”nde 17. Sırada “Toplumsal Cinsiyet” başlığına yer verilmiştir. Ancak basılı ÖİK Raporları içinde yer almamaktadır.

Kalkınma Planlarında Özel İhtisas Komisyonlarının oluşturulmasının Dördüncü Kalkınma Planı ile başladığı görülmekte. İlgili planda içinde “Sabun ve Deterjan” da olmak üzere toplam yirmi dokuz adet (29) özel ihtisas komisyon başlığı belirlenerek komisyonlar çalıştırılmış ve ilgili uzmanların oluşturduğu raporlar da Devlet Planlama Teşkilatı yayınları olarak basılmıştır¹⁴. Son On Birinci Kalkınma Planında ise, toplam 71 adet alt komisyon kurularak Özel İhtisas Komisyonu Raporları tamamlanmıştır. Bunlardan birisi de çalışmamızda değerlendirilen “Kadının Kalkınmadaki Rolü” başlıklı basılan ve ilgili resmî web sayfasından erişilebilir olan ÖİK Raporudur.

1.1.Kalkınma Planı Hazırlama Süreci ve Özel İhtisas Komisyonlarının Çalışma Prensipleri

Dünya Savaşlarının sonrasında yeni sınırların ve ülkelerin ortaya çıkması ve ekonomilerin topyekûn kalkınma hamlesine girmelerinin arkasından, yeni kalkınma ve sanayileşme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellerin özellikle sanayi devriminden günümüze genel eğilimine baktığımızda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomiler arasındaki makasın giderek açıldığıdır. Bunun nedenlerini ve sonuçlarını literatürde yapılan çalışmalarda görmekteyiz (Sen,1992; Singhal, 2003).

Türkiye’nin kalkınma planı yapılmadığı 1950- 1960 yıllarının iktisadi ve sosyal gelişmelerinin daha sonra hazırlanan Birinci Kalkınma Planının içeriğinde açıklanan gerekçeleri ve ilgili başlıklarında, Türkiye’nin tarihsel bir süreçle hangi kalkınma aşamalarından geçtiğini de görmekteyiz. Kalkınma Planlarının hazırlanma süreci, tamamlanıp yayınlanan planlar ve ilgili

¹⁴ Kalkınma Planları ve oluşturulan Özel İhtisas Komisyonunun Raporlarına <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543404958135-5a0767bc-1764> sayfasından ayrıntılarıyla ulaşabilirsiniz.

raporlara baktığımızda ekonomimizin kalkınma süreci olarak tanımlanan kurumsal yapılar ve uygulanması amaçlanan politika seçimlerine göre kategorize edilerek belirlenen bir süreç yaşandığı görülmektedir¹⁵. Hazırlanan “Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı” bu süreçleri ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Bu El Kitaplarının ise, Onuncu Kalkınma Planından itibaren hazırlandığını görmekteyiz. Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı 2012/14 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulmuştur. Bu genelge içeriğinde kalkınma planlarının bütüncül bir yaklaşımla oluşturulduğu ve kamu yönetiminin genel prensipleri doğrultusunda ekonomik ve sosyal gelişmelerin desteklendiği, ekonomide rekabet gücünü merkeze alan üretim odaklı bir yaklaşım gözetilerek kalkınma sürecinin oluşturulduğuna dikkat çekilmektedir.

Kalkınma Planlarının hazırlık süreciyle ilgili olarak çalışma prensiplerini açıklayan El Kitabının içeriğinde ise, Kalkınma Planlarının hazırlık sürecinin koordinasyon görevinin Kalkınma Bakanlığında olduğu, belirtilmiştir. Geniş katılımlı bir plan hazırlık süreci hedeflendiği için, kamu, özel ve sivil toplum temsilcilerinin yanında üniversitelerden davet edilen uzmanların yer aldığı özel ihtisas komisyonlarının oluşturularak Kalkınma Planlarının hazırlanması ve önerilerin toplanarak değerlendirildiği bir çalışma takvimi tanımlanmıştır. Ayrıca, Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarında Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen konularda özel ihtisas komisyonlarının kurulmasının yanında, davet edilen uzmanlarla çalışma gruplarının oluşturulacağı da belirtilmektedir (Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı, 2012). Gerek komisyonların gerekse çalışma gruplarının ihtiyaca göre değiştirilebileceği de belirtilmiştir.

ÖİK'nin oluşturulmasının temel yaklaşımı; Planın, bütünü içinde belirlenen amaç, politika araçları ve önerilerin belirlenen makro ekonomi alanlarında hangi dönüşüme göre değerlendirileceği konusunda seçili sektörlerin de dikkate alındığı kapsayıcılıkta olmasıdır.

ÖİK'lerin çalışma usul ve esasları geniş katılımı incelemekle birlikte, elde edilecek sonuçların ait olduğu Kalkınma Planının oluşturulmasına girdi olacağı belirtilerek, ÖİK'lerin Planın girdi havuzu olduğunu da göstermektedir. Çalışmamızın da esasını oluşturan bu kabul nedeniyle, ÖİK Raporlarının ve oluşturulan çalışma grupları Kalkınma Planlarının içeriksel ve belirlenen hedefler ve tercihler doğrultusunda makro politika araçlarının katılımcı süreçlerle belirlenmesine de yol açacağı öngörülmektedir.

¹⁵https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Plani_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El-Kitabi.pdf

ÖİK'lar çalışma prensipleri ve Komisyonların nasıl bir rapor hazırlayacağını temel ilkeleri arasında ilgili Plan döneminin içinde bulunduğu dönemde Dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunulan mevcut durum, geleceğe yönelik eğilimler ve sorun alanları göstergelerle desteklenerek ele alınması esasına göre, Kalkınma Planının belirlenen hedefleri doğrultusunda stratejilerin ve önerilerin yer alması beklenmektedir. ÖİK çalışmaları bağlamında değerlendirilecek temel ekonomik hedeflere yönelik varsayımlar ve taslakların Kalkınma Bakanlığı tarafından Komisyonlara verileceği de belirtilmiştir (Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, 2012). Dolayısıyla ÖİK oluşturulmak istenilen Kalkınma Planının içerik ve önceliklerine göre çalışan bir alt uzmanlar ve çoğulcu katılımı esas alan tarafların da katılımının sağlanması amacıyla kurulmuş bir komisyon olarak tarif edilmektedir.

Özel İhtisas Komisyonu Çalışma ve Toplantı Sürecine İlişkin Usul ve Esasları dikkate aldığımızda temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenmektedir. Bu tanım bize çalışma takviminin de Kalkınma Bakanlığının belirlediği yapı içinde devam edeceğini de göstermektedir. Bunları özetleyecek olursak; Komisyonun temsilinde uzmanlık ve geniş katılımın esas alınarak oluşturulması. (2) Temsilde kurumsal davetin esas alınarak yapılması.(3) Her bir ÖİK için ayrı koordinatör raportörü ve başkanın belirlenmesi.(4) Komisyonun çalışma sürecinde raportörün hazırladığı ön raporun komisyon toplantılarında ele alınarak değerlendirildiği çalışma takvimi, toplantı sayısının ve alt komisyonların belirlenmesi 5) Nihai çıktının raportör tarafından oluşturulacak olan ÖİK Raporunun aynı zamanda “teknik bilgilerin yer aldığı, geleceğe yönelik başlıkların katılımcıların geri bildirimleriyle zenginleştirildiği, toplantıların tamamından oluşturulan yazılı ve sözlü görüş ve önerilerin ve belgelerin eklendiği nihai bir rapor olması beklenmektedir. ÖİK sürecinin tanımlanması aynı zamanda komisyonun oluşturacağı rapora yönelik beklentinin Kalkınma Raporunun temel kaynaklarından olacağını da kuvvetlendirmektedir. Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları için hazırlanan ve ilgili bakanlığın web sayfasında paylaşılan On Birinci Kalkınma Planı ÖİK El Kitapları içinde o plan döneminde önerilen ve çalışma takvimi ile planlanarak çalıştırılması beklenen alt komisyonlar ve çalışma gruplarına da yer verilmiştir.

Ancak Kalkınma Planları ve ÖİK Raporlarının karşılaştırmaları yapıldığında Planlara rehberlik etmesi için oluşturulan Çalışma Grupları ve ÖİK'nı Raporlarından özellikle Kadın tematik başlığı içinde yeterince yararlanılmadığı da belirtilmektedir (Aslanpay Özdemir ve Altay, 2018). Ayrıca, Kalkınma Planları ile oluşturulan ÖİK ve Çalışma Grupları arasındaki

ilişkinin kategorize edilmesi ve ilgili raporlarla güçlü Planlar arasında geçişkenlik bağlantısının yeterince kurul(a)madığı da görülmektedir (TMMOB, 2007; Türkcan, 2010).

2. On Birinci Kalkınma Planı ve “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı Ö.İ.K Raporu Kapsam Analizi

2.1. On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) “Kadın” Tematik Başlığı İçerik Analizi

On Birinci Kalkınma Planı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulmasının arkasından, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100.Yılına taşınan dönemi kapsayan bir plan özelliği göstermektedir. On Birinci Kalkınma Planı aynı zamanda Türkiye de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin arkasından hazırlanan ilk kalkınma planı olmaktadır. Kalkınma Planının giriş kısmında On Birinci Kalkınma Planı, ülkenin uzun vadeli kalkınma vizyonunun dikkate alınarak, milletin temel değerlerine ve beklentilerini ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koyarak, karşılayan, ülkemizin, mevcut uluslararası konumunu yükseltecek ve refahın artırılması için temel yol haritası olarak tanımlanmaktadır

(<https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.)¹⁶.

On Birinci Kalkınma Planı çalışmaları ÖİK'nin oluşturulmasını takiben başlayan bir süreç öngörmektedir. Onuncu Kalkınma Planının başlangıcında da olduğu gibi bir ÖİK El Kitabı Yayınlanarak kapsam, çalışma grupları ve ÖİK oluşturulmuştur. Bu bağlamda, On Birinci Kalkınma Planı İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları El Kitabı özellikle Plan çalışmalarının teknik konularında önemli bilgiler vermektedir¹⁷. On Birinci Kalkınma Planı ÖİK oluşturulmasına ilişkin 2017/16 sayılı Başbakanlık Genelgesinin 29 Temmuz 2017 tarihli ve 30138 sayılı Resmi Gazetede yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre; daha önceki Planlarda belirtilen çalışma ilkeleri ve içerikler, kalkınma planı çalışma takvimi, oluşturulan ÖİK ve Çalışma Grupları listeleri de yer almaktadır (On Birinci Kalkınma Planı ÖİK El Kitabı, 2017).

On Birinci Kalkınma Planının belirtilen El Kitabı içinde önümüzdeki dönemde de ülkemizin içinde bulunduğu coğrafyanın dinamik hali, artan rekabet gücünü merkeze alan, adaleti gözeten üretim ve teknoloji odaklı sürdürülebilir büyüme anlayışı ile kalkınma sürecinin belirleyiciliğine vurgu yapılmıştır. Planının, içeriğine amaç ve ilkelerine baktığımızda; On

¹⁶On Birinci Kalkınma Planına yönelik bütün içerik analizinde esas alınan metin resmî web sayfasında yer alan Kalkınma Planı kullanılmıştır.

¹⁷https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Plani_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El-Kitabi.pdf ulaşılabilirler.

Birinci Kalkınma Planı “daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” vizyonuyla uzun vadeli bir perspektif sunulduğu belirtilmektedir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023: 27). Planın bütünü içinde “Kadın” tematik başlığını taradığımızda (33) yerde geçtiğini ve bunun da Planın kapsamında belirlenen başlıklar içinde dağıtıldığını görmekteyiz. Bunları belirtecek olursak, 2.3. Ana Başlık içinde “Kadın” alt başlığında değerlendirildiğini ve “Nitelikli İnsan Güçlü Toplum” başlığının altında yer verildiğini görmekteyiz. Bu başlık içinde kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi, toplumsal hayatta hak ve imkânlardan eşit yararlanılması ve güçlenmesinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Politika ve Tedbirler başlığında, 25 alt başlık içinde kadınların ekonomiye, siyasete ve eğitime katılımlarının artırılması ve medyada görünürlüklerinin artırılması, dijital araçları kullanmalarındaki yetkinliklerinin artırılması, kamu ve özel sektörde karar mekanizmalarında yer almalarının artırılması, STEM alanlarında kız çocuklarının daha yetkinlik kazanmalarının sağlanması, şiddet ve erken yaşta evliliklerle mücadele edilmesi, dijital okur yazarlık, sağlık taraması ve erişilebilirlik imkânlarının artırılması, kadın girişimciliğinin ve kooperatiflerin desteklenmesi ve üniversite eğitimlerinde lisans ve yüksek lisans düzeyinde kız öğrencilerin sayılarının artırılması bağlamında maddelerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Tablo 36: Kadın, Hedefler ile belirlenen başlık alanlarda 2023 yılına öngörülen artış oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. On Birinci Kalkınma Planı Kadın, Hedefler Tablosu (Tablo 36)

	2018	2023
Okullaşma Oranı, Kadın (ilkokul) %	91,6	100
Okullaşma Oranı, Kadın (ortaöğretim) %	83,4	100
Okullaşma Oranı, Kadın (yükseköğrenim) %	47,4	60
Kadın İstihdam Oranı (%)	29,4	39
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (%)	34,2	38,5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı (%)	17,3	20
Kendi Hesabına Çalışanlar İçindeki Kadın	17,8	20

Oranı (%)		
İşveren Olarak Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (%)	8,7	10

Kaynak: 2018 yılı verileri TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2023 verileri On Birinci Kalkınma Planı tahminleridir. (On Birinci Kalkınma Planı, 2019:153).

Tablo 2’ de On Birinci Kalkınma Planı içinde verilen “Kadın” başlıklı hedeflerin olabildiğince genel hedefler olduğunu, kesişimsel sorun alanlarının görül(e)mediğini, derinlemesine bir bakış ile “Kadın” başlığına ÖİK Raporunun aksine yeterince yer veril(e)mediğini görmekteyiz. Bu yaklaşımın makro politika araçlarının önerilmesi ve kadın başlıklı Kalkınma Planı maddelerinin politika önermelerinin yetersiz olduğunu da görmektedir. Plan hazırlama tekniğinde özel bir önem verilen ve Kalkınma Planlarına geniş katılımla belirlenen içerik temini sağlayacağı El Kitabında özellikle belirtilen ÖİK Raporlarından kadın tematik başlığı olan “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK raporu, On Birinci Kalkınma Planına maalesef içerik sağlama işlevinin yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bu konu ileriki bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

On Birinci Kalkınma Planının içinde diğer başlıklara baktığımızda Kadın başlığının eğitim, sağlık, istihdam gibi başlıklar içinde yer aldığını da görmekteyiz. Bunları örnekleyecek olursak; örneğin İşgücü Piyasasında Ekonomik ve Sosyal Yapılardaki Dönüşüm başlığında 48. Başlıkta kadınların iyileşen eğitim koşullarına rağmen kayıt dışılık, ücretsiz aile işçiliği, niteliksiz işlerde istidam edilmelerine ve karşılaştırmalı olarak ülkelere göre düşük kadın istihdamı oranlarımıza vurgu yapılmasına rağmen bunun arkasındaki temel nedenlerin arasında bahsedilen ve On Birinci Kalkınma Planı ÖİK Raporunda 228 yerde geçen toplumsal cinsiyet ve 67 yerde değinilen toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı On Birinci Kalkınma Planı içinde bir kez bile kullanılmamıştır. On Birinci Kalkınma Planı içinde 4 kez değinilen kadına yönelik şiddet kavramı ÖİK da 24 kez kullanılmıştır. Kadın istihdamının önündeki en önemli engeller arasında gösterilen bakım yükü, erken çocukluk dönemi çocuk bakımının kadınların üzerinde olmasının getirdiği baskı, ÖİK çalışmalarına katılan taraflarca yoğun olarak dile getirilerek “Mor Ekonomi” başlığında büyük bir mutabakat ile değişik kreş model önerileri ile makro ekonomik politikalar bağlamında “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK raporunda geniş olarak yer bulmuştur. Buna rağmen On Birinci Kalkınma Planında

bakım yükü kavramı bakım hizmetleri olarak, 2.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı politika ve tedbirler içinde tek bir madde olarak yer almıştır (On Birinci Kalkınma Planı: 142) 570.2. maddesinde, kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılmasını için bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, iş ve aile yaşamını uyumlaştıran uygulamaların hayata geçirilmesi şeklinde yer almıştır. Ayrıca “Bakım” kavramı çocuk başlığında Politika ve Tedbirler alt başlığında kadınların adı geçirilmeden erken çocukluk dönemi bakım hizmeti veren kurumlar tanımı içinde çok genel ifadelerle yer almıştır (605:1,2,3,4 Alt Başlıklar). On Birinci Kalkınma Planı içinde kadının karşılıksız bakım emeği başlığına da yer verilmemiştir. On Birinci Kalkınma Planı kapsamında, 2.1.1. Makroekonomik Politika Çerçevesinde 213. Maddesinde, kadınların daha iyi işlere ve işgücüne katılımlarının işgücü piyasasının esnekliğini geliştiren artan çocuk bakım hizmetleri ile eğitim olanakları ve istihdam odaklı politikalar kadınların yetkinliklerini arttırarak yoğun katılımlarını destekleyeceği belirtilmektedir. Ancak bunun nasıl olacağına yönelik plan, politika ve araçlara değinilmemiştir.

On Birinci Kalkınma Planı, kadın tematik başlığını “Aile ve Kadın” başlığı içinde Aile ve Kadın’ın güçlenmesi olarak yukarıda örneklerini verdiğimiz sınırlı ve çok detaylandırılmamış maddelerle ele alındığını görmekteyiz. Burada özellikle belirtmemiz gereken “toplumsal cinsiyet” kavramının Plan içinde yer almadığıdır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması bağlamında çok önemli bir makroekonomik politika açılımları sağlayacak olan “toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe” kavramı Plan içinde yer almamıştır. Ancak, Kadın İstihdamı ve İşgücüne Katılımının arttırılmasına yönelik detaylandırılmış politikaların da On Birinci Kalkınma Planı içinde yer almadığını, özellikle Kadın Girişimciliği ve Kooperatifleri üzerinden bir istihdam politikası tercihleşmesi yapıldığı da görülmektedir (KEİG, 2019).

2.2. “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporunun Kapsam Analizi

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK’nın çalışma prensipleri On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabında kapsamlı olarak açıklanmıştır. Buna göre; On Birinci Kalkınma Planı’nın hazırlık çalışmalarında Planın hedefleri dikkate alınarak çok taraflı ve tüm kesimlerin fikirlerinin dikkate alınarak, ülkemizin geleceğine dair amaç ve fikir birliğine ulaşılabilmesi için Özel İhtisas Komisyonları ve çalışma gruplarının oluşturulacağı belirtilmektedir. Daha önceki Plan çalışmalarında da olduğu gibi Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda yürütülecek olan çalışmalarda kamu ve özel kesim temsilcileri yanında sivil toplum temsilcileri, ilgili uzmanlar ve üniversiteden davetli akademisyenleri ile

oluşturulacak. ÖİK'nın kapsamlı çalışmalarla Planda yer alacak politika, hedef ve stratejilerin belirlenmesine katkı vereceği belirtilmektedir (El Kitabı, 2017).

Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Gruplarının oluşturacağı Raporlarının ilgili Kalkınma Planının hedef, öncelik ve politika setleri yanında makro politikalar kapsamında belirtilen sektör ve politikalarla uyumlu olması gerektiği ve oluşturulacak olan Raporların Türkiye'nin ve Dünyanın mevcut durum, yapısal sorun alanları, orta ve uzun dönemli gelişmeleri, sayısal hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik politika önerileri ve değerlendirmeler ile yenilikçi tedbir ve proje fikirlerine yer verilerek Komisyon ve çalışma gruplarının çalışma süreçleri sonucunda geliştirecekleri alternatif öneri ve değerlendirmelere odaklanılmasının gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, ÖİK ve Çalışma Gruplarının oluşturacağı Raporların en üst düzeyde fayda sağlayıcı ve elde edilen sonuçlarının Plan metnine girdi sağlamasının esas alındığı da vurgulanmıştır (On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabı, 2017:2-12).

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabında, toplam 43 başlıkta ÖİK, 32 başlıkta ise Çalışma Grubunun oluşturacağı belirtilerek 31. Sırada “Kadının Kalkınmadaki Rolü” kadın tematik başlığına ait ÖİK'na yer verilmiştir. El kitabının “ÖİK ve Çalışma Gruplarının Çalışma Esasları” Başlığında ülkenin iktisadi ve beşeri kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması makroekonomik ve mali istikrarın sağlanması için yurt içi tasarrufların artırılmasının gerekliliği belirtilerek, rekabet gücü yüksek bir ekonominin hedeflendiği ve bunun için enerji güvenliğinden eğitim, sağlık adalet gibi temel kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması beşeri sermayenin ve herkesin onurlu bir yaşam hakkının sağlanması ve sürdürülmesinin amaçlandığı kapsayıcı bir kalkınma anlayışının benimsendiğine vurgu yapılmıştır. Bu vurgu içinde kadınlara yönelik özel bir vurgu yer almamakla birlikte daha önceki planların hedefleri ve kapsamına benzer genel bir vurgunun yapıldığı görülmektedir.

2.2.1. “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporuna Plan Gibi Bakmak

“Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK çalışmalarına , Kalkınma Bakanlığının belirlediği Koordinatörler ve On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabı, (2017) esasları dikkate alınarak yapılmıştır¹⁸. Buna göre Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu” (2019-2023)dönemini kapsayacak olan On Birinci Kalkınma Planı'na girdi sağlamak üzere hazırlanmıştır. İlgili raporun davet edilen ve çağrıda bulunulan katılımcıların oluşturduğu ÖİK ve Çalışma Gruplarının oluşturulması ile Aralık 2017-Ocak

¹⁸

Konunun detaylarını <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/KadininKalkinmadakiRoluOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> görebilirsiniz

2018 tarihlerinde gerçekleştirilen "Kadının Kalkınmadaki Rolü" Özel İhtisas Komisyonu toplantılarında, ÖİK katılımcılarının, çerçeve doküman üzerinden Türkiye'nin genel kalkınma hedeflerini de göz önünde aşağıdaki altı temel başlıkta oluşturulmuştur:

1. Eğitim
2. İstihdam
3. Karar Alma Mekanizmalarına Katılım
4. Teknoloji ve Dijital Ekonomi
5. Çevre
6. Genel Konular

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK çalışma prensipleri doğrultusunda 100'e yakın uzmanın görüşlerinin alınarak oluşturulan "Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK sonuç ve değerlendirilmelerinin yer aldığı toplam yedi bölüm başlığından oluşmaktadır. Altıncı Bölümde Genel Konular Başlığında "toplumsal cinsiyet, sağlık, şiddet, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gibi alt başlıklarında Kadın tematik başlığında detaylı olarak yer bulduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda özellikle kadın çalışmaları ve cinsiyet temelli veri toplama, gösterge oluşturulması sorununa dikkat çekilerek "Veri Toplama ve Ayrıştırma" alt başlık olarak da yer almaktadır (Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK Raporu, 2018)

On Birinci Kalkınma Planının Türkiye'nin "her alanda verimliliği artırarak, milli teknoloji hamlesiyle uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanmasına yönelik daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci" öngören On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) içeriğinde, Kadın başlıklarının Aile ve Kadın konusundaki değerlendirme ve hedefleriyle başlıklı, hiçbir bölümünde toplumsal cinsiyet eşitliği normuna yer verilmediğini de görmekteyiz. (KEİG, 2019; CEİD, 2019-2020: 11).

"Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK Raporuna tematik analizimizi çalışmalarda yer alan katılımcıların özellikle toplumsal cinsiyet başlığı ve ana akımlaştırma sürecinin On Birinci Kalkınma Planının son haline içselleştirilmesine yönelik talepler doğrultusunda, alt komisyonların ÖİK Raporunda yoğun olarak talep edildiği görülmektedir. Ayrıca, bu kavramların yayınlanan ÖİK Raporun son halinde de fazlasıyla ele alındığını raporun incelenmesinde görmekteyiz. Ancak On Birinci Kalkınma Planının yayınlanan son halinde

maalesef ÖİK Raporunun içinde çeşitli başlıklarda yer verilen Toplumsal Cinsiyet kavramına hiç yer verilmemiştir.

On Birinci Kalkınma Planın, Kadın tematik başlığında hazırlanan “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunda katılımcıların ortak fikir birliği ile ÖİK Raporu perspektifinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırması ve bunun getirdiği bakış açısının korunarak önerilen makro planlar ve stratejilere yer verilerek; Türkiye’nin kalkınma hamlesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için, kalkınma planları başta olmak üzere tüm kamu plan ve programları ile bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın ve kız çocuklarının güçlenmesini temel alan bir perspektiften hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi önem taşımaktadır temel vurgusu ile (Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporu, 2018:xiv) Rapor hazırlanmıştır. Ayrıca ÖİK Raporunda Kalkınma Planlarının sadece hedef gerçekleşmesi olarak değil, ÖİK Raporlarının önerdiği içerik ve makro politikalarında izlenmesine yönelik bir “İzleme ve Değerlendirmeye” dikkat çekildiğini de görmekteyiz (Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu, 2018:135).

Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunun detaylı incelenmesinde, Raporun takdiminde, kalkınmayı desteklemek için kadınların güçlenmesi gerekliliği, küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliğinin kapsamı ve ana akımlaştırılması süreçlerinin son yıllarda giderek önem kazanmasının da dikkate alındığı görülmektedir. Raporun bu bağlamda, kadınların güçlenmesi yaklaşımının sürdürülebilir kalkınmanın temel dayanaklarından birini oluşturulmasının gerektiğini Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin “Amaç 5: Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek” amacına vurgu yapılmaktadır. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı Döneminde ve sonrasında yerel yönetimler başta olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarında özellikle Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin hayata geçirilmesinin gerek kadınların güçlenmesine gerekse ülkelerin kalkınmasına faydalı olacağı da belirtilmiştir (Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporu, 2018). Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu metninde çok sayıda bölümde yer verilen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin ÖİK Raporunun ısrarla tavsiye etmesine rağmen On Birinci Kalkınma Planında yer verilmemesi, Kalkınma Planına taşınmamasına rağmen 2022 yılında resmi kuruluşlarda Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye yönelik çalışmaların başlatılmıştır.

Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK Raporu içindeki Eğitim Alt Komisyonu çalışmaları Raporun alt başlıklarının ve içeriklerinin incelendiğinde hemen hemen her alt başlıkta kesişimsel konu

başlıklarında ilk sırada olanının toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunun nasıl sağlanabileceğine yönelik değerlendirmelere yer verildiğini görmekteyiz (Bkz. Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu, Bölüm 6, Genel Konular). Özellikle kadın istihdamının desteklenmesi, kadının ev içi sorumlulukları ve bakım yüklerinin hafifletilmesine yönelik olarak çalışmaların desteklenmesine dikkat çekilerek, kadınların hane içi görünmez emeğinin hesaplanmasına yönelik herhangi bir çalışma yapılmamasına (Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporu, 2018:72) dikkat çekilmiş ve bunun yapılmasının gerekliliği ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Kalkınma hedeflerinin ‘eğitime erişim’ ve ‘fırsat eşitliği’ ile sınırlı kalmayıp ‘kız çocukları ve kadınların güçlenmesine yönelik olarak genel başlıklarında dikkat çekilerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması’ amacına ulaşılmasının elzem olduğuna yönelik açıklamalara da sıklıkla yer almıştır. Özellikle Dünyada ve Türkiye’de de gözlemlenen kadınların sorun alanlarına ilişkin kesişimsel alanlarda; kadınların eğitimden erken ayrılmaları, evlilik yaşı, erken doğurganlık düzeyi, doğurganlık, ortalama doğum aralıkları, çocukların hayatta kalma olasılığı, sağlığa ve eğitim erişim, iş gücüne katılım ve kazancın kullanımı vb. arasında kadınların yaşamlarını olumlu etkileyecek olguları da içerdiği görülmektedir. Bu başlıklara On Birinci Kalkınma Planının; 601, 601.1,602, 602.1,602.2,602.3,603, 603.1 ve 603.2 maddelerinde genel ifadelerle yer aldığını görmekteyiz.

“Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı kadın tematik başlığında, ÖİK Raporunun kapsam analizinin sonuçlarını raporun içinde genel değerlendirmeler başlığının arkasından verilen sonuç ve değerlendirmelerle birlikte bakıldığında, kadın tematik başlığında öne çıkan sonuçlar ve sorun alanlarını aşağıda özetlenmiştir.

1. İlk Kalkınma Planından bu zamana Planlama geleneğinin toplumsal cinsiyet merceğini ve duyarlılığını benimseyen bir içerik ve tutum açıklaması ile yapmadığı; kesintili ve açık olmayan maddeler ile tanımladığını görmekteyiz.
2. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde, kadınların, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda aktif ve etkin olarak yer alması ve ileriye dönük genel politikaların kadınların güçlenmesi perspektifinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılması ile mümkün olduğu, ÖİK Raporunun içeriğinde yer almasına rağmen On Birinci Kalkınma Planında yer almamaktadır.
3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda farkındalık oluşturma, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin devam etmesi ve somut uygulama

örneklerinin hızla geliştirilmesi ve kamu ekonomisinin bu farkındalığı dikkate alan özel sektörü de teşvik edici mekanizmalarla “Mor Ekonomi” kavramının yerleştiği Feminist Makro Ekonomik Politika bakış açısının yerleştirilmesi gerekmektedir.

4. Cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikî verilerin toplanması, bunları esas alan kanıta dayalı paylaşılması ve sonuçlarının eşitsizliklerin yaşadığı veya kadın temsiline düşük olduğu tüm alanlarda “geçici özel önlemlerin” alınması gerekmektedir.
5. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarına özel önem ve öncelik verilmesi
6. Kadına yönelik şiddetin her türünün önlenmesi için gerekli uygulamaların ivedilikle hayata geçirilmesi.
7. Başta kız çocukları olmak üzere, tüm çocukların örgün eğitimden uzaklaşmamları için her türlü çocuk işçiliğinin ve erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi.
8. Kadınların güçlenmesine yönelik tüm plan, politika ve uygulamaların sonuçlarının verilerle ve göstergelerle desteklenerek kesintisiz ele alınması.
9. Göçmen kadınların dikkate alındığı özel politikaların geliştirilmesi.

Yukarıda belirtilen başlıkların neredeyse tamamının ÖİK Raporunda detaylandırılarak yer almasına karşın On Birinci Kalkınma Raporuna neredeyse hiçbir maddenin detay içeriğiyle geçirilmediği de görülmektedir. Plan içinde çocuk, gençlik, sosyal hizmetler, yoksulluk, yaşanabilir kentler, sürdürülebilir çevre, şehirleşme gibi diğer alt başlıklarda ele alınan politikaların cinsiyet temelli değerlendirilmemesi On Birinci Kalkınma Planının kendi Plan döneminde rehber dokümanlardan birisi olarak geliştirilen “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunun içeriğine kıyasla da “cinsiyetsiz hedef ve politikalar”la hazırlandığı görülmektedir. (CEİD, 2019-2020; KEİG 2019).

Sonuç

Plan dokümanları insanların beş duyu organları gibi düşünülmesi ve tasarlanması gereken stratejik dokümanlardır. Bu dokümanları zeki ve akıllı yapan özelliği, Planı destekleyen mekanizmaların kendi aralarında birbirlerini amaçsal olarak bir araya getirerek, tematik alanlarda keşşibilmeleri ve birlikte çalışabilecekleri makro politikalar geliştirebilmeleridir. Türkiye’de Planlama geleneği Dünyada ki gelişmelerle de paralellik göstererek 1960’larda başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ülke ekonomilerinin yeniden yapılanma süreci içinde başlayan planlı kalkınma yaklaşımı, ülkelere kalkınma süreçleri içinde ekonomik ve sosyal kalkınma çalışmalarında yardımcı olması amacıyla hazırlanmışlardır. Türkiye’de Kalkınma Planlarının hazırlık süreçlerinde Planlara destek olacak rehber dokümanlar hazırlanması

amaçlı Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Gruplarının oluşturulması benimsenmiştir. Çalışmamızın kapsamında ele aldığımız On Birinci Kalkınma Planı da Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Grupları oluşturularak hazırlanan plan özelliği taşımaktadır. Bu Planların Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları arasında Kadın tematik başlığında komisyonların ve çalışma gruplarının oluşturulduğunda bilinmektedir. Ancak Onuncu Kalkınma Planında Belirlenen Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu yayınlanmamıştır. Bu nedenle On Birinci Kalkınma Planının kadın tematik başlığında belirlenen Kadının Kalkınmadaki Yeri başlıklı Özel İhtisas Komisyonu Raporu resmî web sitesinden ulaşılabilir tek rapor özelliği göstermektedir. Bu çalışma kapsamında On Birinci Kalkınma Planı ve ilgili dönemde oluşturulan Kalkınmada Kadının Yeri, kadın tematik başlıklı Özel İhtisas Komisyonu Raporu bağlamda Komisyon Raporunun tespitlerinin Kalkınma Planına aktarılmasına yönelik kapsam analizi yapılmıştır. Özel İhtisas Komisyonu Raporu içinde yer alan ve Kalkınma Planına yol göstericilik ve araçsal önemi olan kadın çalışmalarının temel başlıklarından olan “toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına” yönelik uygulama ve politika bütünlüğünü oluşturan maddelerin On Birinci Kalkınma Planına alın(a)madığı yapılan analizle görülmüştür.

Kadın hareketinin Dünyada ki ve Türkiye’de ki küresel eğilimlerine baktığımızda; kurumsal dokümanların ve politikaların eşitlikçi ve ayrımcılığı önleyen süreçleri yaratabilmesinin toplumsal cinsiyet merceği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasının önemini daha da belirginleştirdiğini görmekteyiz. On Birinci Kalkınma Planın ilgili döneme ait Kadının Kalkınmadaki Yeri Özel İhtisas Komisyonu Raporunun içinde çok fazla sayıda örneklerle, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği merceğiyle ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ana akımlaştırılması bağlamında üretilen politikalar ve planlar yer almıştır. Ancak, On Birinci Kalkınma Planında uzun dönemli kalkınma vizyonu ile hazırlandığı belirtilen Kalkınma Planı dokümanında bu maddelere yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla kılavuz dokümanlar olarak belirtilen Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Gruplarının Raporları toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına Kalkınma Planlı tarafından görül(e)ememiş, yer almamıştır. Küresel bağlamda hazırlanan cinsiyet eşitliği eylem planları ve stratejik dokümanlar göstermiştir ki; toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırılan süreçler ve politikalar araçsal olarak çeşitlenerek, daha güçlü kapsayıcılıkta kadın ve kalkınma ilişkisini ve kalkınma deneyimlerini daha kalkınmacı sosyo-ekonomik mekanizmaların uygulamaya geçirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, oluşturulan plan ve programlar aynı zamanda kadına yönelik şiddet, her türlü eşitsizlik ve ayrımcılığın önlenmesinde

bütüncül politikaların tasarlanmasını ve önlenmesine de katkı sağlayan mekanizmaları oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Bayram, M., (1994), Türkiye’de Planlama Teşkilatının (Türk Plancılığının) Hukuk ve İdari Yapısı İle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri, DPT Uzmanlık Tezi, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/MehmetEminBayram.pdf>, 18.02.2021.

CEİD(2019-2020), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1792/Ceid%20y%C4%B111%C4%B1k%20Rapor.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 23.11.2021.

Karaoğlu, A., Çilingiroğlu, A., Sönmez, A., (2003), Planlı Kalkınma Serüveni: 1960’larda Türkiye’de Planlama Deneyimi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KEİG, (2019), On Birinci Kalkınma Planı’nda Kadın İstihdamı: Hedef Girişimcilik ve Kooperatifçilik, <http://www.keig.org/on-birinci-kalkinma-planinda-kadin-istihdami-hedef-girisimcilik-ve-kooperatifcilik/>, Erişim Tarihi: 14.02.2021.

On Birinci Kalkınma Planı,(2019-2023), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1540024439304-a1816e9a-4191>, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

On Birinci Plan Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Planı_Ozel_Ihtisas_Komisyonları_El-Kitabı.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

Onuncu Kalkınma Planı, (2014-2018), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2021

Onuncu Kalkınma Planı Özel İktisat Komisyonu Raporları, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543312172966-b62de4d7-b832>, Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0ihtisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Sezen, S., (1999), Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, Birinci Basım, Ankara, TODAİ Yayınları.

Sen, A. (1992), "Development: WhichWayNow?", C. Wilber ve K. Jameson (der.), ThePoliticalEconomy of Development and Underdevelopment, NewYork: McGraw-HillInc., 5-26.

Singhal, R. (2003). Women, Gender and Development: TheEvolution of Theories and Practice, *Psychology and Developing Societies*,15(2), 165-185.

Soyak, A. (2003). "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var Mı?", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2), ss.167-182.

Türkcan, E., (2010), Attila Sönmez'e Armağan, Türkiye'de Planlamanın Yükseliş ve Çöküşü (1960-1980), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Mimarlar Odası (2007), Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/403675579f61145_ek_0.pdf,Erişim

Tarihi:02.11.2012.

GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BELARUS GÖÇMEN KRİZİNE YAKLAŞIMI

Fatma HATAP*

Hüseyin YELTİN**

Geliş Tarihi: 19/05/2022

Kabul Tarihi: 13/06/2022

Özet

Göç olgusu, nedenleri ve çeşitleri açısından birçok araőtırmaya konu olmuştur. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından göç konusu güvenlik bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Klasik uluslararası ilişkiler teorilerinde yer alan güvenlik algısının sorgulanmasıyla beraber, göç de yeni güvenlik anlayışının bir öznesi haline gelmiştir. Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu güvenlikleştirme kavramı, göç ve güvenlik ilişkisinin belirlenmesinde önemli bir hareket noktası olmuştur. Dolayısıyla Kopenhag Okulu'nu göç olgusunun bir güvenlik sorunu olarak ele alınabilmesini sağlaması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buradan da hareketle bu çalışmada, Avrupa'da giderek bir güvenlik sorunu haline gelen göçün, Avrupa Birliği'nin (AB) Belarus göçmen krizi yaklaşımına etkisi, güvenlikleştirme kuramı temel alınarak tartışılacaktır. Bu noktada göçün güvenlikleştirilmesi üzerinde durularak, konu eleştirel güvenlik çalışmalarından Kopenhag Okulu'nun düşünceleri özelinde incelenecektir. Dahası çalışmada, özellikle göçün bir söz edimi yoluyla güvenlikleştirildiği üzerinde durularak; Avrupa'nın gündeminden düşmeyen göçmen krizinin siyasilerin söylemleri üzerinden nasıl bir güvenlik tehdidi olarak inşa edildiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Güvenlik, Güvenlikleştirme, Belarus, Avrupa Birliği.

THE EUROPEAN UNION'S APPROACH TO THE BELARUS MIGRANT CRISIS IN THE CONTEXT OF SECURITIZATION OF MIGRATION

Abstract

* Anadolu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Doktorant, fatmahatap42@gmail.com , Orcid ID: 0000-0002-0838-9351

** Anadolu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Doktorant, huseyinyeltin@gmail.com, Orcid ID: [0000-0002-4434-2358](https://orcid.org/0000-0002-4434-2358)

Migration has been the subject of many studies in terms of its causes and types. Especially after the end of the Cold War, the issue of migration began to be discussed in the context of security. Along with the questioning of the perception of security in classical international relations theories, migration has also become a subject of the new understanding of security. The concept of securitization introduced by the Copenhagen School has been an important starting point in determining the relationship between migration and security. Therefore, the Copenhagen School's analysis of the phenomenon of migration as a security issue constitutes the starting point of this study. From this point of view, in this study, the effect of migration, which has become a security problem in Europe, on the European Union (EU) approach to the Belarusian migrant crisis will be discussed on the basis of the securitization theory. In this article, the securitization of migration will be emphasized and the subject will be examined in the context of the Copenhagen School's thoughts on critical security studies. In addition, in this study, with particular emphasis on the securitization of migration through a speech act; It will be focused on how the migrant crisis, which does not fall on the agenda of Europe, is built as a security threat through the discourses of politicians.

Keywords: Migration, Security, Securitization, Belarus, European Union.

Giriş

Göç insanlık tarihi boyunca varlığını korumuş, göçün nedenleri ve çeşitleri üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır. Şimdilerde ise göçün farklı bir boyutu konuşulmaya başlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan küresel ve bölgesel savaşlar, etnik ve dini çatışmalar, iç savaş sonucu yaşanan ağır insan hakları ihlalleri gibi gerekçelerle pek çok insan kitlesel olarak buldukları bölgeyi terk etmeye başlamış, bu durum ise devletlerin göç konusunu gündemine taşıyarak, göçün, güvenlik konusuyla ilişkilendirilmesine neden olmuştur. İçinde bulunduğumuz dönem göçün belki de tarihte hiç olmadığı kadar güvenlikle ilişkilendirildiği, siyasi olarak da fazlaca güvenlik sorunu olarak görüldüğü bir dönemdir. Göç ve göçmenlerle ilgili meseleler siyasilerin söylemleriyle birlikte halk tarafından da dikkatle takip edilirken, kişilerin konuya dikkatleri siyasilerin bu alanda daha fazla görüş bildirmesini beraberinde getirmektedir.

Göç, daha önceleri genellikle ekonomik kaygılara dayanırken, günümüzde giderek insanların kendi güvenlikleri için buldukları yeri terk etmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Karşı karşıya kalınan tehditlerin yol açtığı göç dalgaları bir süre sonra yeni bir güvenlik tehdidini beraberinde getirmeye başlamış, bu durum ise göçün güvenlik boyutunu tartışmaya açmıştır.

Daha önceleri düşük politika (low politics) alanında değerlendirilen göç, yüksek politika (high politics) alanında değerlendirilerek siyasallaşmış ve güvenikleştirilen bir olgu haline gelmiştir. Göçün, göç alan ülke için pek çok sorunları beraberinde getirdiğine yönelik algı ise toplumda yabancı düşmanlığını tetiklemiştir. Göçmenler terör olaylarıyla birlikte anılır hale gelerek potansiyel birer suçlu, refah toplumuna yönelik bir tehdit olarak görülmüş ve ötekileştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla göç ve güvenlik ilişkisini bu minvalde değerlendirmek günümüzde göçün güvenikleştirilmesine dair söylemleri anlamamızda önemlidir. Göçün güvenlikle olan ilişkisini incelerken güvenlik konusunda ortaya atılan kuramlar üzerinde durarak güvenliğe dair yapılan çalışmaların geçirdiği evrimlerden bahsetmek konunun bütüncül bir şekilde değerlendirilebilmesi adına faydalı olacaktır.

Günümüz dünyasında uluslararası sistemi derinden etkileyen ve ülkelerin buna karşı bir politika yürütmesini gerektiren konuların başında “göç krizi” gelmektedir. Özellikle “düzensiz göç” olarak da adlandırılan bu konu, çatışmaların hızla arttığı dünyamızda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışma halinin nihayete ermemesi, ekonomik kaygılarının giderilememesi, o coğrafyalarda yaşayan insanların, kendilerini daha rahat ve huzurda hissedeceği alanlara doğru yönelmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla çatışmalardan ve istikrarsızlıklardan kaçan insanlar, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde bir endişe kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü göç ettikleri ülkelerdeki refah, istikrar ve sosyal ortam, anavatanlarından kopan/kopartılan kişiler için çekici bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Buonanno, 2017:101).

Uluslararası toplumun en sıcak ve güncel konularının başında gelen düzensiz göç krizinin, ülkeleri, bölgeleri hatta uluslararası sistemi temelden etkileyebilecek derecede bir güce sahip olduğu söylenebilir. Nitekim günümüzde Suriye’de, Afganistan’da, Libya’da ve dünyanın birçok bölgesinde devam eden savaşlar, çatışmalar, istikrarsızlıklar o ülke vatandaşlarının daha iyi yaşam şartına sahip olabilmek adına topraklarını terk ederek göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle böylesi bir ortamdan göç yoluyla uzaklaşan mülteciler, Avrupa ülkelerini tercihlerinin en başına koymaktadır. Çünkü Avrupa ülkeleri yukarıda da bahsi geçtiği gibi ekonomik refahı, can güvenliğinin sağlanması, insani değerler ve sosyal yaşam gibi öne çıkan konulardan dolayı bir cazibe merkezi olarak görülmektedir. Nitekim bu çekici faktörü baz alan kişiler, göç yoluyla ülkelerinden ayrılarak, daha refah, can güvenliğinin daha güvende olduğu ve sosyal yaşantının bir cazibe merkezi haline geldiği inanılan Avrupa’ya gitmeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla bu durum Avrupa için, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra

yaşadığı en büyük ve en zor göçmen krizi olarak da tarihe geçmiştir (Metcalf-Hough, 2015). İşte tam da böylesi bir durumda, ülke sınırları içerisinde yoğun şekilde göçmen barındıran devletler, zaman zaman ülkelerinde bulunan göçmenleri koz olarak kullanma yolunu seçebilmektedir. Dolayısıyla, ülkesinde göçmen barındıran ülkeler için de “göçmen kozunun” doğmasına da vesile olmaktadır. Nitekim yakın dönemdeki Belarus-Polonya-Litvanya sınır hattındaki hareketlilik de bunun en önemli işaretlerinden biri olarak görülebilir.

Genel bir çerçevenin ardından çalışmanın kapsamından bahsetmek yerinde olacaktır. Bu makalede, ilk olarak kavramsal çerçeve ele alınacak ve “güvenikleştirme”, “toplumsal güvenlik” ve “güvenlikdışlaştırma” gibi kavramlar Kopenhag Okulu öncülerinin ortaya attığı görüşlerden hareketle açıklanmaya çalışılacaktır. Burada özellikle göçün bir “söz edimi” yoluyla güvenikleştirildiği üzerinde durularak; Avrupa’nın gündeminden düşmeyen göçmen krizinin siyasilerin söylemleri üzerinden nasıl bir güvenlik tehdidi olarak inşa edildiği üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında Polonya Belarus arasında yaşanan göçmen krizinin arka planı ve tarafların söylemleri ele alınacaktır. Ayrıca, siyasilerin söylemleriyle göçün kuramsal çerçevede ifade edilen görüşleri destekler nitelikte olup olmadığı, göçün bir güvenlik tehdidi olarak mı inşa edildiği tartışılacaktır. Bunu yaparken de söz edimi yolundan hareket edilerek söylem analizi yapılacaktır. Sonuç kısmında da elde edilen bulgular sunulacaktır.

1.Kuramsal Çerçeve: Kopenhag Okulu ve Söylemsel Yaklaşım

Güvenlik, üzerine farklı görüşlerin ortaya atıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Kopenhag Okulu teorisyenleri tarafından önemle üzerinde durulan güvenlik kavramına ilişkin, teorinin temsilcilerinden olan Barry Buzan’ın, güvenliğin “tıpkı sevgi, özgürlük ve güç kavramları gibi tartışmaya açık muğlak” bir kavram olduğuna yönelik görüşü de kavram üzerinde çeşitli görüşlerin ve tartışmaların olmasını destekler niteliktedir (Buzan, 1991:7). Buzan’ın yanı sıra David A. Baldwin de güvenliği “tartışmalı” olmasından ziyade “kolayca karıştırılabilen ve yeteri kadar açıklanmamış bir kavram” olarak ifade etmektedir. Baldwin, “kimin için güvenlik” ve “hangi değerler için güvenlik” sorularına verilecek cevabın güvenliğin açıklanmasında önemli olduğuna vurgu yapmaktadır (Baldwin, 1997:13). Güvenlik kavramı esasında ortada bir tehdit olmaksızın bir anlam ifade etmemekle birlikte, güvenlikten söz edebilmek için bir “öteki”nin de varlığı önemlidir. Zira bir konunun güvenlik sorunu haline gelebilmesi için bir tehdide veya “biz”in karşısındaki bir “öteki”ye işaret etmesi gereklidir. Ole Wæver, tam da bu noktada güvenlikle

ilgili, bir güvenlik tehdidinin varlığından ve tehditlere karşı birtakım tedbirlerin alınması durumundan söz ederken, güvensizliği de tehditlere karşı yeteri kadar tedbirlerin alınmaması şeklinde yorumlamıştır (Wæver, 1995: 7).

Güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş'ın son on yılına kadar genellikle ulusal güvenlik çalışmaları ve stratejik çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. 1970'lerin sonu 1980'lerin başıyla birlikte, salt askeri güvenliği öne çıkaran teorileri sarsacak düşünceler ortaya atılmış ve demokrasi, insan hakları, sivil toplum, silahsızlanma, çevre kirliliği, ekonomik eşitsizlik, etnik çatışmalar, salgın hastalıklar, toplumsal sorunlar gibi konular güvenlik çalışmalarının gündeminde yer almaya başlamıştır. Geleneksel güvenlik çalışmalarının ilk eleştirildiği nokta ulusal güvenliği sağlama adına devlet merkezli bir düşünce yapısına sahip olmasıdır, zira özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler göstermiştir ki güvenliğin tek öznesi artık sadece devlet olmaktan çıkmış, bireyler ve toplum da güvenliğin öznesi olmaya başlamıştır. Dolayısıyla güvenliğe dair yeni görüşler ortaya atılırken; analiz düzeyi özelinde bazı eleştiriler getirilerek söylemler de değişmeye başlamıştır.

Geleneksel güvenlik çalışmalarına yönelik önemli eleştirileri barından Buzan'ın "*People, States and Fear*" adlı eseri bu noktada önemlidir. Buzan güvenliğin askeri, ekonomik, toplumsal, çevresel ve siyasi olmak üzere beş farklı boyutunun olduğunu iddia ederek güvenliğin çerçevesini genişletmiştir (Açıkmeşe, 2014: 246-247). Güvenlikle ilgili üçüncü bir yol olarak ortaya çıkan Wæver ve Buzan'ın öncülüğündeki Kopenhag Okulu, güvenliği söz edimi şeklinde tanımlamakta ve bir konunun güvenlik meselesi haline gelebilmesinde güvenlik ajanslarının edimsel güçlerinin siyasi bir sonucunun olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Buzan ve Hansen, 2009: 213). Dolayısıyla güvenlikleştirme yaklaşımında güvenlik, nesnel bir konumdan çıkarak söylemsel ve siyasal olarak bir güç haline gelmekte ve söylemle inşa edilmektedir. Güvenliği bir söz edim olarak yorumlayan Kopenhag Okulu, bir konunun güvenlik problemi olarak değerlendirilmesi için o "şeyin" güvenlik sorunu olarak görülmesi ve anlamlandırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Güvenlikleştirme teorisi bu noktada sosyal inşacılığı kullanarak söz edimleri yoluyla inşa edilen güvenlik konusunun siyasi yönüne de değinmektedir. Örneğin siyasi bir liderin göçmenlerle ilgili toplumsal barışı tehdit ettiğine yönelik söylemi bir durum tespitinin ötesinde konunun siyaset dışı alandan siyasal alana ardından da güvenlik alanına taşınması anlamı taşımaktadır. Bu durum ise devletlerin göçmenlere yönelik güvenlik önlemlerinin meşrulaştırılmasında önemli bir yere sahiptir.

Güvenliğin çerçevesini genişleten yaklaşım, bireyin varlığını tehdit eden her konunun güvenlik kapsamına girmesine ise karşı durmaktadır. Güvenikleştirme teorisi; siyaset teorisi, söz edimi ve sosyal inşacılığı kullanarak, güvenliği nesnel bir tehditten kaynaklı bir sorun olarak değil, söz edim yoluyla inşa edilen bir gerçeklik olarak ortaya koyarken, analiz düzeyini devlet ve toplum güvenliği olarak belirlemektedir. Bu durum ise diğer teorisyenler tarafından eleştirilmektedir. Bu noktada Ken Booth (1991) ve Wyn Jones (1999) bireyin güvenliğini merkeze alarak tehditlerin ekonomik çöküşler, siyasi baskılar, etnik çatışmalar, açlık, hastalık ve çevresel sorunlar şeklinde kendini gösterdiğini öne sürmektedir. Analiz düzeyinin devlet ve toplum güvenliği olarak kalmasını eleştiren Aberystwyth Ekolü, güvenliğin sınırlarının sadece devlet tarafından çizilmesine karşı çıkarak “yaşamı belirleyen kısıtlamalardan az ya da çok özgürleştirerek farklı yaşam olanaklarının keşfini mümkün kılan” diyerek herkesin güvenliğinin ele alınmasının gerektiğini öne sürmekte ve özgürleştirme kavramına vurgu yapmaktadır (Rumelili ve Karadağ, 2017: 71-72).

Yukarıda güvenlik kavramına dair ortaya atılan görüşlerden Kopenhag Okulu’nun öncüleri olan Buzan ve Wæver’in görüşlerine kısaca değinilmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmanın temel dayanağı olması sebebiyle Kopenhag Okulu’nun görüşleri üzerinde detaylıca durulacaktır. Kopenhag Okulu’nun, güvenlik ile ilgili en önemli katkısı güvenikleştirme kuramıdır. Bu kuram, yaklaşımın temelini oluştururken diğer yaklaşımların açıklanması için de önemlidir. Güvenikleştirme, siyasallaştırmanın daha aşırı bir versiyonu olarak görülürken, teoride herhangi bir kamu meselesi, politize edilmemiş yani devletin gündeminde olmayan ya da kamusal anlamda tartışma meselesi haline getirmediği bir alandan politize edilen yani kamu politikasının bir parçası olarak görülen bir alana, ardından da güvenlik alanına kadar uzanan geniş bir yelpazenin parçasıdır. Bu noktada Kopenhag Okulu öncüleri devletlerin kimilerinin dini, kimilerinin kültürü siyasallaştırarak güvenikleştirdiğine değinerek, din konusunda İran, Suudi Arabistan ve Burma’yı, kültür konusunda ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve İran’ı örnek göstermektedir. Kamu politikasının bir parçası haline gelen konu siyasal alana taşınmaktadır. Burada önemli olan nokta bir konunun güvenikleştirilip güvenikleştirilemeyeceğine bireysel algıların karar vermediği, bunun ancak özneler arası müzakereler sonucu kabulüyle olan politik bir süreçle gerçekleştiği ve güvenikleştirici bir aktör tarafından güvenikleştirici bir hareket olduğu şeklindedir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 23-24; Wæver, 2003: 12).

Buzan ve Wæver, güvenikleştirme kuramında, “güvenikleştirme adımı” ve “başarılı güvenikleştirme” arasında da bir ayrıma dikkat çekerek, güvenikleştirici aktörün dile getirdiği her konunun güvenikleştirilmenin gerçekleştiği anlamı taşımadığını, bunun için hitap edilen kitle tarafından da bu konunun bir güvenlik konusu olarak görülmesi ve güvenliğin sağlanması adına atılan adımların da meşru olarak görülmesine bağlı olduğu vurgusunu yapmaktadır. Güvenikleştirme kuramında bir sorunun varoluşsal bir tehdit olarak ele alınması güvenileştirilmenin gerçekleştiği anlamını taşımamaktadır. Bu noktada güvenikleştirme, güvenikleştirici aktör ve dinleyici kitle arasındaki söz edimi yoluyla gerçekleşen ilişkiyle oluşmaktadır. Bir konunun güvenikleştirilmesi dinleyici kitle tarafından kabul görmesi ve konunun bir güvenlik sorunu olarak görülmesi ile mümkündür. Aksi durumda söz edimi yoluyla inşa edilen güvenikleştirme sadece bir güvenikleştirme adımı olarak kalmaktadır. Dinleyici kitlenin konuyu bir güvenlik sorunu olarak kabul etmesiyle güvenikleştirici aktörün soruna dair alacağı önlemler noktasında da rıza göstermesini doğuracaktır. Dolayısıyla güvenikleştirmenin tam anlamıyla gerçekleşmesi, güvenikleştirici aktörle dinleyici kitle arasındaki ilişkiyle doğrudan ilintilidir. Bunlara ek olarak, bir meselenin güvenikleştirici aktör tarafından güvenlik sorunu olarak ifade edilmesi aslında o aktörün siyasi bir karar verdiğini ve verdiği kararlar normal siyasete dair konuların askıya alınmasını, güvenlik sorunu olarak dile getirdiği konunun da acilen konuşulmasını ve bu noktada önlemler alınmasını sağladığı da bir gerçek olarak görünmektedir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 24- 25).

Göç ve güvenlik ilişkisinde güvenikleştirme kavramı dışında toplumsal güvenlik kavramı da önemli bir yere sahiptir. Toplumsal güvenikte devlet değil, toplumsal kimlik yani uluslar, dini ya da etnik topluluklar tarafından oluşturulan “biz” algısı referans alınarak (Wæver, 1993: 25-26) göçmenlerin toplumsal barışı tehdit ettiği, dil, din, kültür ve geleneklerin devam ettirilebilmesi için bir tehdit olduğuna vurgu yapılmaktadır. Burada öne çıkan kavram toplumun bekası olurken; “biz” kimliğine yönelik tehditlerin oluşmasından söz edilerek göç ve göçmenler güvenikleştirilmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin toplum içi refahı tehdit ettiğine dair söz ediminde toplum referans olarak alınmaktadır. Dolayısıyla göçün güvenikleştirme ilişkisinde güvenikleştirme adımlarından en önemlisi devletin değil “toplumun referans noktası” olarak belirlenmesi ve toplumsal güvenliğin bir güvenlik meselesi olarak inşa edilmesidir. Toplumsal güvenlik kavramıyla birlikte, toplumun kimlerden oluştuğu, topluma yönelik tehdit algılarının nasıl ve ne şekilde kurulduğu gibi sorular gündeme gelmiş ve bu konularla ilgili görüşler ortaya atılmıştır (Rumelili ve Karadağ, 2017: 76-77)

Kopenhag Okulu, toplumun, toplulukların ve kendilerini bir topluluğun üyeleri olarak tanımlayan bireylerin “benlik” kavramıyla ilgili olduğunu ve bu kimliklerin de siyasi örgütlerden farklı olduğunu ifade etmektedir. Ne şekilde olursa olsun topluluklar bir gelişmeyi veya potansiyeli topluluk olarak hayatta kalmalarına yönelik bir tehdit olarak tanımladığında, toplumsal güvensizlik ortaya çıkar. Tanım olarak, toplumsal güvenlik, büyük, kendi kendini idame ettiren kimlik gruplarıyla ilgilidir ve bunların ne/neler olduğu ampirik olarak hem zamana hem de yere göre değişiklik göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken toplumsal güvenlikle sosyal güvenliğin farklı şeyler olduğudur. Zira sosyal güvenlik bireylerle ilgilidir ve ekonomiktir. Toplumsal güvenlik ise kolektifler ve onların kimlikleriyle ilgilidir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 119- 120). Yukarıdaki ifadelerden anlıyoruz ki toplumsal güvenlik bizatihi toplumun “biz” kimliğine yönelik tehditleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Toplumsal güvenlik gündemi, farklı dönemlerde ve bölgelerde farklı aktörler tarafından belirlenmiş, toplumsal güvenliğe yönelik tehditler “X halkı Y halkının akımıyla istila ediliyor veya seyretiliyor; X topluluğu eskisi gibi olmayacak, çünkü toplum diğerlerinden oluşacak; X kimliği nüfusun kompozisyonundaki kaymayla değişime uğruyor” gibi söylemlerle güvenlik meselesi haline dönüştürülmüştür (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998:121). Buradaki ifade incelendiğinde “istila”, “diğerleri”, “kimlik” gibi unsurların göç karşıtı söylemlerde sıklıkla üzerinde durulduğu görülmektedir. Avrupa’daki göç karşıtlığında da bu ve bunun ötesinde pek çok faktör göçün güvenlikleştirilmesi için aktörler tarafından kullanılmaktadır (Özerim, 16). Tüm bunlara ek olarak Kopenhag Okulu, göçünekonomik, çevresel faktörler, dini baskılar vb. pek çok nedenlerle gerçekleşebildiği gibi devletlerin nüfuslarını homojenleştirmeye yönelik siyasi bir programın parçası olabileceğini de vurgulamaktadır (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998:121).

Toplumsal güvenlikle ilgili güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörler ise burada toplumsal aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kopenhag Okulu devlet başkanlarının, siyasetçilerin ya da medyada belli bir güce sahip olan kişi veya kuruluşları güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörler olarak ele almakta, bu noktada göçün güvenlikleştirici aktörlerinden en önemlileri de “sağ” olarak adlandırdığımız siyasi partilerdir (Küçük, 2021: 8).

Kopenhag Okulu güvenliğin olumlu bir durum olmadığını, dolayısıyla kaçınılması gereken bir olgu olduğuna vurgu yapmaktadır. Zira bir konunun güvenlik sorunu olarak tanımlanması beraberinde bir otoritenin doğmasına sebep olmaktadır. Bir otoritenin ortaya çıkması özgürlüklerin kısıtlanmasını ve sorunların çözümü noktasında şiddet içerikli yöntemlerin de

meşru bir hale getirilmesini de kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla Kopenhag Okulu bu noktada sorunların güvenlik gündeminden çıkarılarak normal politik süreç içerisinde tartışılmasını ve çözüm bulunmasını önermektedir. Buradaki amaç, güvenliğin alanının genişletilmesinden ziyade kısıtlanmasıdır (Miş, 2011: 351). Bu noktada Kopenhag Okulu, göçün güvenleştirilmesinin neden olduğu dışlayıcı söylemlere vurgu yaparak bu olumsuz algıların yıkılması için göçün güvenlikdışlaştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Güvenlikdışlaştırmada temel konu bir meselenin güvenleştirilerek mi yoksa güvenlik dışına çıkarılarak mı açıklanması gerektiği yönündedir. Kavram, Okul'un en çok tartışılan kavramı olmakla birlikte detaylı ve derinlemesine izah edilmemiştir. Kopenhag Okulu, güvenleştirme konusunu negatif bir çerçeveye oturttuğu için her konunun güvenleştirilmesini sorunlu bulmakta ve devletin bekasını ilgilendiren konuların çerçevesinin çizilmesi gerektiğini bu çerçevede kalan konuların normal yollarla çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Rumelili ve Karadağ, 2017: 80). Göç konusunda da benzer sorunla karşı karşıya kalılabileceğinden göçün güvenlikdışlaştırılmasıyla güvenlik tehdidi olduğuna dair algının yıkılması gerektiğini ve bu sayede göçmenlerin bir tehdit olarak görülmeceğini de ifade etmektedir (Küçük, 2021: 8).

Yukarıda detaylıca açıklanan gelişmeler ışığında göçün özellikle Buzan ve Wæver'in çalışmalarında da örnek olarak verilen güvenleştirme konularından olduğu görülmektedir. Göç günümüzde hem ulus devlet düzeyinde hem de AB düzeyinde önemli bir gündem konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum göçün Avrupa için de bir güvenlik meselesi haline gelmesinde etkili olmuştur. Göç alanında yaşanan gelişmeler göçün güvenleştirilmesinde etkili olurken bunun bir anda olmadığını tarihsel bir arka planının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Eurobarometer'in Kasım 2011 tarihli kamuoyu araştırması göçün Avrupa'daki vatandaşların ilgilendikleri beş ana konudan bir tanesi olduğunu ve "Avrupa'nın şu anda karşılaştığı en önemli sorun nedir?" sorusunda en çok cevap olarak sunulan konuların başında geldiğini ortaya koymuştur. Göç, artık ekonomik durum, işsizlik ve enflasyon konularından sonra en fazla konuşulan konu olurken, bu durum göçün güvenlik boyutunun da varlığını ortaya koymaya başlamış, göç bir şekilde güvenlik sorunu olarak algılanmaya başlamıştır (Özerim, 2014: 44-45).

2.Göçmen Krizinin Arka Planı ve Tarafların Yaklaşımı

Göçmen krizinin uluslararası sistemde yarattığı etkinin büyüklüğü başta siyasi, ekonomik, askeri ve ulusal güvenlik kavramlarının tartışılmasında görülebilmektedir. Konumuz bağlamında da göç krizinin sebep olduğu/olacağı etki değerlendirilecektir.

2021 yılının son aylarına doğru Belarus üzerinden Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin topraklarına geçmek isteyen göçmenlerin, yakın dönemde yoğun ve toplu bir şekilde harekete geçmesinin ardında birtakım nedenlerin yattığı söylenebilir. Belarus üzerinden yaşanan göç krizinin doğuş sebeplerini anlamak açısından bu nedenlerin tespiti önemli bir arka plan olacaktır.

2020 yılında Belarus'ta gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Aleksandr Lukaşenko'nun şüpheli bir galibiyet elde ettiği yönünde ciddi iddiaları olan AB ülkeleri, Belarus'taki seçim sonuçlarını şaibeli bularak, Lukaşenko'nun Cumhurbaşkanlığı'nı tanımamıştır. Ayrıca ülkeye yönelik bir dizi yaptırım kararı da almıştır. Bu durum, Belarus'ta hoşnutsuzluk yaratmış ve sonuç itibarıyla de Belarus iyiden iyiye Rusya'ya doğru yönelmeye başlamıştır. Ayrıca AB'nin seçim sonuçlarının meşruiyetini tanımadığını açıklamasından kısa bir süre sonra Belarus Cumhurbaşkanı Lukaşenko, ülkesinde çok sayıda göçmen bulunduğunu ve bu göçmenlerin ülkenin makroekonomik düzeyinde sıkıntılar doğurabileceğini ve dolayısıyla ülkesinde göçmenleri daha fazla ağırlayabilme şanslarının kalmadığını açıklamıştır. Dahası Lukaşenko ülkesine gelen göçmenlerin aslında Avrupa ülkelerine geçmek istediklerini, bunun da Avrupa'nın cazibe merkezi olmasından kaynaklandığını iddia etmiştir. Filhakika, Lukaşenko'nun bu açıklamalarının ertesi senesinde göçmen krizinin doğması da manidar olarak görülebilir. Özellikle son dönemde Rusya ile Belarus arasında devam eden entegrasyon süreci, Belarus'un "göçmen kozunu" kullanmasının ardında Rusya faktörünün önemli olduğunun düşünülmesini de beraberinde getirmektedir.

Göç krizinin ana mimarı olan Belarus'un yaklaşımının ardından konuyla doğrudan ilgili olan diğer ülkelerin yaklaşımlarını da ele almak yerinde olacaktır. Bu bağlamda Polonya, Rusya ve AB ülkelerinin politikaları incelenecektir.

2.1. Polonya

Sınırlarında yaşanan göçmen akınına karşı Polonya, konuyla ilgili büyük bir endişe taşımıştır. Bu endişesini de yaptığı açıklamalarda ve uygulamaya koyduğu politikalarda görmek mümkündür.

Göçmen krizinin ciddi bir problem olarak doğmaya başladığı 2021 yılı Kasım ayı itibariyle Polonya’da endişeler hızla artmıştır. Nitekim Polonya Başbakanı Mateusz Morawiecki’nin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin hakkında yaptığı açıklamalar bunu ispat edecek ifadeler olarak görülebilir. Morawiecki, Polonya’ya Belarus üzerinden girmeye çalışan göçmen dalgasını Putin’in organize ettiğini iddia etmiş ve Belarus’un gerçekleştirdiği bu eylemin arka planında ve organize olmasında Rusya’nın parmağı olduğuna işaret etmiştir. Dahası Morawiecki, göçmenlerin Polonya’ya ve ülkesi üzerinden AB topraklarına ilerletilmesinin aslında Polonya ve AB’nin istikrarsız bir yapıya kavuşmasını sağlamak adına göçmenlerin canlı kalkan olarak kullanıldığını ifade etmiştir (France24, 2021). Polonya bu noktada Belarus’un Kopenhag Okulu’nun göçle ilgili “*göçün, devletlerin nüfuslarını homojenleştirmeye yönelik siyasi bir programın parçası olarak kullanıldığı*” iddiasındaki gibi göçmenleri bir siyasi amaçla canlı kalkan olarak kullandığını öne sürmektedir. Dolayısıyla kuramsal çerçevede de ifade ettiğimiz gibi göçün günümüzde devletler tarafından güvenlikleştirilmesi zaman zaman siyasi planları sebebiyle de gerçekleşebilmektedir.

Polonya Başbakanı konuyla ilgili sadece Rusya ya da Belarus’u hedef almamış, aynı zamanda Türkiye’ye de benzer yönde tepkiler yöneltmiştir. Başbakan Morawiecki’nin iddiasına göre; Türkiye, Polonya’ya girebilmesi için sınıra Türk Hava Yolları (THY) şirketi aracılığıyla göçmen taşımıştır. Ayrıca Türkiye bu eylemi gerçekleştirirken de Belarus ve Rusya ile birlikte hareket edecek zemini sağlamıştır (Soylu, 2021). Hatta bazı dış basın yayın organları Türkiye aleyhinde haberler yaparak, Türkiye’nin AB sınırında göçmen krizini alevlendirmeye çalıştığını ve daha öncesinden de Yunanistan sınırında yaptığının bir benzerini Polonya sınırında yaptığını iddia etmişlerdir (Baboulias, 2021). Polonya’nın bu iddiasına karşı Türk Hava Yolları şirketinin Basın Müşavirliği’nden yapılan açıklamada “*Ortaklığımız, dünyanın dört bir yanına gerçekleştirdiği uçuşlarda uluslararası otoriteler ile iş birliği içerisinde, tüm güvenlik hassasiyetlerini dikkate almakta ve operasyonlarını bu ölçüde gerçekleştirmektedir. Medyada yer alan haberler gerçeği yansıtmamaktadır. Kamuoyunun bilgisine sunarız.*” (Euronews, 2021) ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca yaşanan krizle alakalı Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Polonyalı mevkidaşı ile telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Bakan Çavuşoğlu’nun sorunun bir tarafı olmamasına rağmen Türkiye’nin sorunun bir parçası olarak gösterilmeye çalışılmasından ve bu çerçevede Türkiye ve THY’ye yönelik mesnetsiz iddialardan duyduğu üzüntüyü bildirmiş ve bu iddiaları reddettiğini ifade etmiştir (Sputnik, 2021).

Yaşanan göçmen kriziyle alakalı olarak Varşova tarafının, oldukça keskin ifadeler içeren açıklamalarını sürdürmeye devam ettiği görülmüştür. Nitekim Polonya Mateusz Morawiecki, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e, Belarus'a, Türkiye'ye ve THY şirketine yönelik ifadelerini bu doğrultuda okumak mümkündür.

Belarus Devlet Sınır Komitesi'nin iddiasına göre, sınırı geçmeye çalışan göçmenlerin, geçişini engellemek adına Polonya kuvvetleri makineli tüfeklerle ateş açmıştır(TASS, 2021a).Görüldüğü üzere, Polonya sınırında gerginlik hakimken, göçmenlerin de yeşil bölgede bekleyişi sürdürülmüştür. Buna rağmen Polonya'nın ülke sınırına telden duvar örmeye başlaması ve sınırı geçmeye çalışan göçmenlere, iddialara göre ateş açması göçmenleri sınırları içerisine almak istemediğinin bir göstergesi olmuştur. Polonya'nın, iddia edildiği gibi göçmenlere ateş açması ve sınırlara duvar örerek göçmenlere yönelik kuvvet kullanımı tam da güvenlikleştirme kuramında ifade edilen bir konunun güvenlik tehdidi olarak görülmesi ve bunun hedef kitle tarafından kabul edilmesi sonucu konuya dair alınacak her türlü önlemlerin meşru kılınması meselesiyle bağlantılıdır. Zira, Polonya kuvvetleri göçün ülkelerine yönelik bir istikrarsızlaştırma aracı olarak kullanıldığını ve bu duruma müdahale edilmesi gerektiğini ifade ederek göçü önce güvenlikleştirmiş, ardından da AB'nin de desteğiyle kuvvet kullanımını meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştır.

2.2.Rusya

Rusya, Belarus'un göçmenlerin Avrupa topraklarına göç etmeleri noktasındaki tavrını desteklemekte, hatta Putin Lukaşenko'nun göç konusundaki izlediği politika sebebiyle de bu noktadaki desteğini sürdüreceğini ifade etmektedir (Demirkan, 2021). Rusya'nın göçmen krizinde Belarus'un yanında yer alması AB ile olan ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Zira Polonya sınırlarına dayanan göçmenler AB'nin güvenliği noktasında büyük bir risk olarak görülmekte ve Belarus ve Rusya burada kilit ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Putin'in her fırsatta Lukaşenko'nun izlediği politikadan dolayı desteğini esirgemeyeceğini net bir şekilde ifade etmesi göçmenlerin Polonya ve AB için gelecekte bir güvenlik tehdidi olarak varlığını sürdüreceğini ortaya koymaktadır. Bu noktada göçün güvenlikleştirilmesi özelinde konunun değerlendirilmesi de ayrıca bir önem arz etmektedir.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un her fırsatta Avrupalı devletleri ve uygulamalarını eleştirmiş ve AB'nin "insani değerlerini hiçe saydığı" vurgusunun teoride olduğunu, pratikte uygulama alanı bulmadığını, balsa bile bunun "çifte standartlı" yürütüldüğünü iddia etmesi de diğer ülkelerin göçmen krizi noktasında dikkatlerini AB ülkelerine çekmesine sebep olurken;

Polonya ve AB tarafının göçmenlerle ilgili alınacak güvenlik tedbirleri açısından da hareket alanını kısıtlayarak Belarus'la giderek daha yakın bir ilişki içerisinde olmaktadır. Dahası Lavrov, “Mülteci akını konusunda çifte standarttan kaçınmak ve Avrupa Birliği ülkelerinin durumunu ilgilendiren konularda ortak bir yaklaşım kullanması gerektiği” ifadelerine sıklıkla yer vermektedir. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, AB ülkelerinin Türkiye'deki göçmenler için bir fon oluştururken, Belarus'ta bulunan göçmenler için neden böyle bir uygulamanın gerçekleşmediğini sorgulamaktadır. Ayrıca göçmenlerin insani yaşam koşullarının sağlanabilmesi adına paraya ihtiyacı olduklarını ve bu insanların Belarus'ta kalmak yerine Avrupa'ya geçmek istediklerini de ifade etmiştir (TASS, 2021b). Lavrov'un ifadelerinde AB ülkelerinin “ikircikli tutumuna” vurgu yapıldığı görülmektedir. Dahası Rusya'nın, AB'nin “Batılı değerler” kavramına yönelik de bir eleştirel söylem geliştirdiği görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin göçmen krizi konusunda ortak hareket etmesi gerektiğini vurgulayan Lavrov, Birlik içerisindeki politik çok sesliliğin/çatlağın olduğuna dair bir imaya da yer vermektedir. Rusya'nın, yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere göçmenlerle ilgili alınacak kararlarda müşterek bir tavır belirlenmesinin üzerinde durması da Rusya'nın, Polonya ile Belarus arasında yaşanan göçmen krizinde göz ardı edilmemesi gereken bir ülke olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Bir başka değerlendirmeye göre; Rusya'nın insani değerlerden ziyade siyasi nüfuz alanının ve etkinliğinin ön planda tutulduğu söylenebilir. Bu noktada da Aleksey Navalni'nin zehirlenmesi konusu gündeme gelmektedir. Putin'in en önemli muhaliflerinden olan siyasetçi Aleksey Navalni'nin zehirlenmesinin ardından AB'nin yaptırım uygulamaya başladığı Rusya, Avrupa'ya yönelik göçmen akınıyla AB'yi zor durumda bırakmayı uygun bir taktik gibi görmektedir. Dolayısıyla Rusya, Lukaşenko'dan bu husustaki desteğini esirgemeyeceğini net bir şekilde ifade etmiştir (Demirkan, 2021). Ayrıca yaşanan krizle ilgili olarak Rusya'nın Belarus'a verdiği destek önemlidir, zira AB ülkeleri ve Batılı ülkelerle temas halinde olan Rusya'nın, sorunun çözümünün AB'nin tutumuyla ilgili olduğu yönündeki inancını taze tutmaya çalıştığı da söylenebilir.

2.3. Avrupa Birliği (AB)

AB ülkeleri, Polonya sınırında yaşanan göçmen kriziyle alakalı net bir duruşa sahip gözükmemektedir. Konunun baş sorumlusu olarak gördükleri Belarus hükümetini eleştiren AB ülkeleri, Irak, Suriye ve dünyanın diğer çatışma bölgelerinden gelip Belarus'a sığınan göçmenleri, AB sınır ülkelerine doğru bilinçli ve istekli bir biçimde yönlendirdiğini

düşünmektedir. AB'ye göre Belarus bu politikayı uygulayarak, düzensiz göçü bir enstrüman gibi kullanarak, Birliğin ekonomik, siyasi ve sosyal yaşantı olarak istikrarsız hale getirilmesini amaçlamaktadır (Cura, Yılmaz ve Kıyağan, 2021).

Yoğun bir göçmen akınına uğrayacağı düşüncesine hakim AB, konu hakkında birtakım girişimlerde bulunmayı tercih etmiştir. Özellikle bu noktada Almanya'nın oynadığı rol oldukça önemli gözükmektedir. Nitekim o dönemki Almanya Başbakan Vekili Angela Merkel, Rusya Devlet Başkanı Putin ile AB'ye yasadışı göçmen akınının engellenmesi hususunda görüşmüş ve Rusya'nın göçmen krizini önlemesi adına Belarus Devlet Başkanı Lukaşenko üzerindeki etkisini kullanmasını talep etmiştir (TASS, 2021c). Dahası, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, güncel meselelerin masaya yatırıldığı bir görüşme gerçekleştirmiştir. Taraflar, Belarus sınırındaki AB ülkeleriyle olan duruma da değinmiş ve göç krizinin uluslararası insancıl hukuk temelinde daha da büyümeden erkenden çözülmesinin önemine dikkat çekmiştir (Trend News Agency, 2021).

Ayrıca konuyla ilgili Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Elysee Sarayı'ndan yapılan açıklamada, görüşmede gerginliğin azaltılması üzerinde mutabık kalındığı bildirilmiştir. Açıklamada, "*Güncel krizin nedenleri konusunda hemfikir olunmasa da Putin'in, özellikle de araçsallaştırılan göçmenlere duyulan saygıdan ötürü, bu krizin sona erdirilmesi gerekliliğini kabul ettiği*" ifade edilmiştir (Deutsche Welle, 2021a).

AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen ise, Polonya sınırında yaşananların bir "göçmen krizi olmadığını", aslında bunun "otoriter bir rejimin demokratik komşularını istikrarsızlaştırma girişimi" olarak yorumlamıştır. Ayrıca Leyen, Avrupa Birliği'nin bir bütün olarak meydan okumayla karşı karşıya kaldığını ve bu yüzden de Belarus'a yönelik yeni yaptırımların çalışmalarının yürütüldüğünü ifade etmiştir (Deutsche Welle, 2021b). Von der Leyen'in demokratik ülkelere yönelik göç dalgasının ülkenin istikrarsızlaşmasına neden olacağı ifadelerinden aslında örtülü olarak göçmenleri birer "tehdit" olarak sunduğunu görmekteyiz, zira göçmenler tam da bu noktada bir ülkenin toplumsal benliğine bir tehdit olarak görülmekte ve "biz" kimliği için tehdit arz etmektedir. Kuramsal çerçevede de ifade ettiğimiz gibi göç/göçmen konusu politize edilmemiş yani kamusal anlamda tartışma meselesi olarak görülmeyen bir alandan, politize edilen yani kamu politikasının bir parçası olarak görülen bir

alana taşınmış; ardından da bir siyasi aktörün söylemleriyle birlikte güvenlik tehdidi olarak inşa edilerek güvenikleştirilmiştir.

Sonuç

Göç olgusunun uluslararası sistemde, özellikle Soğuk Savaş sonrasında ciddi bir tehdit/mesele olarak görülmesi; konunun güvenlik bağlamında ele alınmasını gerekli kılmıştır. Buradan da hareketle Kopenhag Okulu, göç konusunun güvenikleştirilmesinin anlaşılmasına yönelik izahta bulunmuştur. Okul'un öncülerinde Wæver, kullandığı "güvenikleştirme" kavramı, göç ve güvenlik ilişkisindeki organik bağın oluşturulması adına kavramsal bir katkı sunmuştur.

Bu makale kapsamı itibariyle güvenikleştirme, toplumsal güvenlik ve güvenlikdışlaştırma gibi kavramları açıklamıştır. Çalışmanın örnek olayı olarak seçilen "Belarus göçmen krizi"nin de arka planı, nedenleri ve süreci işlenmiştir. Teorik çerçevenin pratik bir vakayı açıklamada bütünsel açıdan bir uyumluluk olamayacağı gibi, bu çalışmada da söylem analizi yöntemine başvurularak bazı bulgular tespit edilmiştir. Bu da çalışmanın özgün değerini ortaya koyması açısından dikkate değer görülecektir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ülke sınırları konusunda katı kuralların yavaş yavaş erimesiyle beraber, ülkeler arasında "göç" önemli noktaya gelmiştir. Devletler, yaşanan bu gelişmeleri zaman zaman güvenlik tehdidi olarak algılayabilmektedir. Bu konu, devletlerin bekası açısından önem arz ettiği için ilgili devletler göç konusunu güvenikleştirebilmektedir. Nitekim bu bağlamda, Belarus'un Rusya'yla devam eden entegrasyon sürecinin hızlanmasının ardından Batılı ülkelere karşı yeni bir caydırıcı güç olarak yapay bir "göçmen krizinin" Polonya sınırında oluşturulmaya çaba harcandığı görülmektedir. Bu sonuca hem Lukaşenko'nun hem de Lavrov'un söylemlerinden ulaşabilmek mümkündür.

Çalışmanın diğer bulgularından biri olarak da; AB üyesi olan Polonya'nın göçmenlerin "canlı kalkan" olarak kullanıldığı iddiasının ardında aslında siyasi planların uygulandığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Dolayısıyla Kopenhag Okulu'nun göçle ilgili "göçün, devletlerin nüfuslarını homojenleştirmeye yönelik siyasi bir programın parçası olarak kullanıldığı" hipotezini destekler niteliktedir. Dahası Polonya, çalışma içerisinde de yer aldığı üzere göçmenler üzerine ateş açması ve sınırlarına giriş sağlayamaması adına sınırlarına duvar örmesi ve göçmenleri bir güvenlik tehdidi olarak algılaması, her türlü önlemin alınması adına meşru bir zemin olarak değerlendirilmiştir; zira Polonya, ülkesine yönelik göçü bir

istikrarsızlık aracı olarak kullanmış ve göçü güvenikleştirmiş, akabinde de AB'nin desteğini sağlamak adına kuvvet kullanım temelli meşru bir zemin yaratmaya çalışmıştır.

AB tarafından gelen açıklamalar incelendiğinde, üyesi olan Polonya ile eş değer olduğu görülmüştür. Nitekim konuyla alakalı açıklama yapan AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen ve diğer AB ülkeleri Belarus üzerinden başlayan göç dalgasının ülkelerini istikrarsızlaştıracağını ve örtülü olarak da göçmenleri birer tehdit olarak sunduğu görülmüştür. Özellikle Birlik adına açıklamalarda bulunan Von der Leyen, toplumsal benliğe vurgu yapmıştır. Böylelikle göç/göçmen konusu, politize edilmemiş bir alandan, politize edilen bir alana doğru geçerek, nihayetinde bir güvenlik tehdidi olarak sunulmuştur.

Yukarıdaki gelişmeler ışığında Polonya ile Belarus arasında yaşanan göçmen kriziyle ilgili birkaç tespitte bulunmak mümkündür. Bunlardan ilki taraflar arasında yaşanan bu mücadelenin insani açıdan göçmenler için büyük bir risk oluşturduğu yönündedir. Bununla birlikte sayıları giderek artan göçmenlerin AB açısından bir güvenlik meselesi haline geldiği ve ilerleyen süreçlerde AB'yi güvenlik açısından nasıl bir tehlikenin beklediğinin bilinmezliğidir. Bu noktada "kimin güvenliği" sorusu akıllara gelmektedir. Makalemizin konusu olmaması sebebiyle burada bu konu üzerinde durulmamış olsa da ilerleyen süreçlerde belki de konuşulması gereken önemli konulardan biri olduğu da düşünülmektedir. Zira giderek artacak olan bir göçmen nüfusu hem AB'nin mevcut durumu açısından bir bilinmezliğe sebep olacak hem de göçmenlere yönelik alınan/alınacak tedbirler açısından göçmenlerin bu süreçten nasıl ve ne şekilde etkileneceği hala belirsizliğini koruyacaktır. AB'nin bu süreçte izlediği/izleyeceği politikalar Batı'nın demokrasi ve insan hakları açısından gerçek tavrını da ortaya koyacak olması sebebiyle önemlidir. Dolayısıyla taraflar arasındaki göçmen krizi önemli bir insan hakları sınavı olarak karşımızda durmaktadır. Konuyla ilgili Rusya'nın da kilit bir ülke olduğunun unutulmaması gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Zira Rusya tarafından yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere, süreçte Rusya'nın Belarus'a desteğini sürdüreceği beklenmektedir.

Son olarak sorunun çözüme kavuşabilmesi adına birkaç seçeneğin varlığından söz etmemiz mümkündür. İlk olarak, Lavrov'un AB'nin ikircikli tutumu konusundaki eleştirisi kabul edilerek, AB tarafından göçmenler için bir insani yardım fonu oluşturulabilir. Bu durum, AB'nin politize edilmeyen, güvenikleştirmiş olduğu göçmen sorununun rahatlaması anlamına da gelecektir. İkinci olarak, Belarus ile AB masaya oturarak, Belarus'a karşı uygulanan yaptırımlarda yumuşamaya gidilebilir. Bu seçeneklerin gerçekleşmemesi halinde ise göçmen

krizinin ilerleyen dönemlerde büyüyerek devam edeceği söylenebilir. Bu durum ise Batılı değerlerin tartışılmaya başlandığı günümüz uluslararası sisteminde, tartışmaların boyutunun artarak süreceğini de göstermektedir. Ayrıca krizin yaşanmasında doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisi bulunan aktörlerin “insani değerlere” öncelik vererek hareket etmesi gerektiği ve güvenlikleştirilmiş göç krizinin çözümünde samimi yaklaşım içerisinde olması da gerekmektedir.

Kaynakça

- Açıkmeşe, S.A. (2014). “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”, *Küresel Siyasete Giriş*, İletişim, İstanbul, 241-253.
- Baboulias, Yiannis (2021). “How Turkey is fuelling the Belarus-Poland migrant Crisis”, *The Spectator*, <https://www.spectator.co.uk/article/the-eu-is-letting-humans-become-pawns>, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).
- Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of international studies*, 23(1), 5-26.
- Buonanno, Laurie (2017). “The European Migration Crisis”, In D. Dinan, N. Nugent, and W. E. Patterson (Ed.), *The European Union in Crisis*.
- Buzan, B. (1991). *People, states & fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. Ecpr Press.
- Buzan, Barry, Ole Wæverve Jaap de Wilde (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cura, Ali, Mehmet Yılmaz ve Aşkın Kıyağan(2021). “Belarus’ta kalabalık bir düzensiz göçmen grubu Polonya sınırına ilerliyor”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/belarus-ta-kalabalik-bir-duzensiz-gocmen-grubu-polonya-sinirina-ilerliyor/2414908>, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).
- Demirkan, Tarık (2021). “5 soruda Polonya-Belarus sınırında göçmen krizi”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59220897>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

- Deutsche Welle (2021a). “ABD Belarus'a karşı yaptırım hazırlığında”, <https://www.dw.com/tr/abd-belarusa-kar%C5%9F%C4%B1-yapt%C4%B1r%C4%B1m-haz%C4%B1rl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda/a-59832195>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- Deutsche Welle (2021b). “Von der Leyen: Belarus AB'yi istikrarsızlaştırmaya çalışıyor”, <https://www.dw.com/tr/von-der-leyen-belarus-abyi-istikrars%C4%B1zla%C5%9F%C4%B1rmaya-%C3%A7al%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor/a-59911566>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- Euronews (2021). “Polonya-Belarus sınırındaki mülteci krizi: THY yasadışı göçmen taşıdığı iddiasını yalanladı”, <https://tr.euronews.com/2021/11/09/turkiye-polonya-belarus-s-n-r-ndaki-multeci-krizinin-icine-cekiliyor-ab-ek-yapt-r-mlara-gi>, (Erişim Tarihi: 26.04.2022).
- France24 (2021). “Russia, NATO weigh in as migrant crisis worsens at Belarus-Poland border”, <https://www.france24.com/en/europe/20211110-poland-accuses-putin-of-masterminding-belarus-border-crisis>, (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- Küçük, M. N. (2021). Göç-Güvenlik Bağlantısını Yeniden Düşünmek. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 18(69), 3-28.
- Metcalf-Hough, Victoria "The migration crisis? Facts, challenges and possible solutions", *Shaping policy for development, ODI*, <https://cdn.odi.org/media/documents/9913.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).
- Miş, N. (2011). Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Özerim, G. (2014). Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusunda Dönüşü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 11-48.
- Rumelili, B., ve Karadağ, S. (2017). Göç ve güvenlik: Eleştirel yaklaşımlar. *Toplum ve Bilim*, 140, 69-92.

- Soylu, Ragıp (2021) "Poland accuses Turkey of “synchronising” refugee crisis with Belarus and Russia", *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/news/poland-turkey-synchronising-migration-crisis-russia>, (Erişim Tarihi: 02.05.2022).
- Sputnik (2021). “Belarus’a mülteci taşıma suçlaması: THY’ye karşı yaptırım gücü masaya sürülebilir”, <https://tr.sputniknews.com/20211111/belarus-multeci-tasima-suclamasi-thy-karsi-yaptirim-gucu-masaya-surulebilir-1050701919.html>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- TASS (2021a). “Minsk says Polish forces used machine guns to stop refugees”, *TASS*, <https://tass.com/world/1365675>, (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- TASS (2021b). “Lavrov calls on EU to avoid double standards over Belarusian-Polish border situation”, *TASS*, <https://tass.com/world/1359163>, (Erişim Tarihi: 30.04.2022).
- TASS (2021c). “Merkel confirms she asked Putin to influence Lukashenko over migrant Crisis”, *TASS*, <https://tass.com/world/1359857>, (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- Trend News Agency (2021).“Heads of Russia, EU discuss situation in Karabakh”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3516914.html>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).
- Wæver, O. (1995). *Securitization and desecuritization*. Ronnie D. Lipschutz (Ed.) On Security içinde (ss. 46-86).
- Wæver, O. (2003). *Securitisation: Taking stock of a research programme in Security Studies*. Unpublished draft, 1-36.

İKLİM ADALETİ BAĞLAMINDA SINIRLAR VE İKLİM GÖÇÜ

Ayşe Nur BALCILAR*

Geliş Tarihi: 25/05/2022

Kabul Tarihi: 17/06/2022

Özet

Küresel iklim değişikliğinin neden olduğu çevresel afetler ülkeleri ya da ülkelerin belli bölgelerini yaşanmaz hale getireceğinden, bununla mücadele edilememesi ya da mücadele edilmesi mümkün olmayacak düzeyde gerçekleşen afetler nedeniyle küresel bir göç yaşanması beklenmektedir. Hâlihazırda iklim değişikliği kaynaklı afetler, tarımın verimsizleşmesi, kuraklık vb. nedenlerle göç edenlerin mevcut olması ile birlikte önümüzdeki on yıllarda bu göçmenlerin tüm dünya için bir insani kriz yaratacağı tahmin edilmektedir.

İklim değişikliğinden en az sorumlu olanların, iklim değişikliğinin neden olacağı felaketlerden en çok etkilenecek olanlar olması durumunun ortaya çıkardığı adaletsizliği dile getirmek için iklim adaleti kavramı kullanılmaktadır. İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonundan en çok sorumlu ülkelerin aynı zamanda iklim göçüne karşı sınır duvarlarını en çok güçlendiren ülkeler olmaları durumu iklim adaleti açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Küresel İklim Değişikliği, Sınır Yönetimi, Sınır Güvenliği, İklimsel Göç, İklim Adaleti

BORDERS AND CLIMATE MIGRATION IN THE CONTEXT OF CLIMATE JUSTICE

Abstract

Since environmental disasters caused by global climate change will make countries or certain regions of countries uninhabitable, it is expected that there will be a global migration due to disasters that cannot or will not be fought against. Currently, disasters caused by climate change, inefficiency of agriculture, drought, etc. It is estimated that these immigrants will create a humanitarian crisis for the whole world in the coming decades.

* İstanbul Gedik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Araştırma Görevlisi, aysenurbalcilar@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-5667-5187 (Bu çalışma Doktora tezinden oluşturulmuştur.)

The concept of climate justice is used to express the injustice caused by the fact that those who are least responsible for climate change are those who will be most affected by the disasters caused by climate change. The fact that the countries most responsible for greenhouse gas emissions that cause climate change are also the countries that strengthen their border walls the most against climate migration is an important issue that needs to be evaluated in terms of climate justice.

Keywords: Global Climate Change, Border Management, Border Security, Climatic Migration, Climate Justice

Giriş

Güvenlik kavramı yeni boyutlar kazanmış durumdadır ve artık sadece ulusal sınırlarımızdaki tehditlerle sınırlı olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle küresel iklim değişikliğinin yol açacağı değişimlerin önümüzdeki birkaç on yılda kitlesel göç ve ayaklanmalara, çeşitli politik, sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açma potansiyeli olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde iklimsel güvenlik kavramının ana fikri, çevresel bunalımların ve bunun meydana getirdiği iklim değişikliğinin tüm dünyadaki devletlerin varlığını, devamlılığını ve güvenliğini tehdit etmekte olduğu düşüncesidir. Geline nokta, ulusal ve uluslararası güvenlik faaliyetlerinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Küresel İklim değişikliği kaynaklı seller, fırtına ve kasırgalar, deniz seviyesinin yükselmesi, artan sıcaklıklar, kuraklık ve çölleşme nedeniyle göçler gerçekleşmektedir. Bahsedilen bütün afetlerin önemli boyutlarda göçlere neden olması ile birlikte deniz seviyesinin yükselmesi durumunu; ada ülkeleri için tamamen bir vatansızlaşmaya neden olması ve birçok kıyı ülkesi için yarattığı büyük riskler nedeniyle daha detaylı incelenmiştir. Son yıllarda en çok gerçekleşen afetler seller ve fırtınalardır. Küresel deniz seviyesindeki artış kıyıları bu taşkınların çok daha büyük alanlar için yıkıcı olmasına neden olacaktır.

Tarihi emisyonları en yüksek olan ülkeler sınırlarını güçlendirirken, en düşük olanlar ise iklim değişikliğinin neden olduğu felaketler yüzünden göç etmek durumunda kalmaktadır. Örneğin Somali, 1850'den beri toplam emisyonların %0.00027'sinden sorumlu iken 2020'de iklimle ilişkili felaketler nedeniyle bir milyondan fazla insan (nüfusun yüzde 6'sı) göç etmek durumunda kalmıştır (Miller vd., 2021:2).

Gelişmiş ülkeler ve yine çoğu ülkeden daha fazla emisyon yayan büyük şirketler bir taraftan kirletmeye devam ederken, bir taraftan küresel iklim değişikliğinden olumsuz etkilendiği için

yerlerinden edilmiş insanlarla aralarına her geçen gün daha fazla silahlandırılmış duvarlar örmeye devam etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2014 ve 2020 yılları arasında sınırları geçmeye çalışan 41.000 göçmenin öldüğünü tahmin etmektedir. Göçmenler ve mülteciler güvenlik için giderek daha tehlikeli yolları seçerken, denizde ve uzak çöllerde birçok can kaybolmaya devam edecektir. Bu sayıların milyarları bulacağı tahmin edildiği için büyük bir insani kriz bizi beklemektedir.

1. İklim Göçünün Hukuki Boyutu

Göç; bulunduğu yerden başka bir yere yönelen insan hareketi olarak ifade edilir. Göç etme kararı, mevcut olan durum ve hayatı tehdit eden durumlar dışında genellikle itici-çekici aktörlere göre alınır. Genellikle gönüllü olarak ekonomik nedenlerle, mevcutta sahip olduğundan daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için, vatandaşı olduğu ülkeden farklı bir ülkeye göç eden kişiye göçmen denir. Zorunlu göç ise, mülteciler ve sığınmacılarla birlikte çevresel nedenler ya da baraj, fabrika gibi gelişme projeleri sebebiyle göçe zorlanan kişilerin yaptığı göçü ifade eder (Dedeoğlu, 2017:220).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Sözleşmesi (1951) ve bu sözleşmenin 1967 yılındaki yapılan değişikliğe göre mülteci; “ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal guruba üyeliği veya politik düşüncesi nedeniyle baskı gören, hayatlarından endişe eden kişiler.” olarak ifade edilmektedir(Dedeoğlu, 2017:220).

Çevresel göçmenler, ağırlıklı olarak, yaşamlarını veya yaşam koşullarını olumsuz etkileyen çevrede meydana gelen ani veya aşamalı değişiklik nedeniyle, geçici veya kalıcı olarak, alıştıkları evlerini terk etmek zorunda kalan veya ayrılmayı tercih eden kişi veya gruplardır (IOM, 2007:33).

Ancak uluslararası hukuk belgelerinde henüz iklim mülteciyi ifadesini karşılayan bir statü bulunmamaktadır. İklim değişikliğine bağlı nedenlerden ötürü yer değiştiren insanlar sadece sınır ötesi yerinden edilme değil, ülke içinde yerinden edilme de yaşamaktadır. Bu nedenle ne mülteci ne vatansız ne de göçmen kavramları ile tanımlanmaları mümkün olabilmektedir. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği de “iklim “mülteci” ifadesini kabul etmemektedir. Bu statünün mülteci hukukunda olmadığını belirlemektedir (Guterres, 2009: 9).

İklim mültecilerinin durumu, korunması ve yerleştirilmeleri, milletlerarası hukukta netleştirilememiştir. Bu nedenle devletlerin, milletlerarası hukuk, insan hakları hukuku ve çevre hukuku alanlarında iklim göçmenlerine koruma sağlama sorumluluğunun olup

olmadığı, eğer varsa bu sorumluluğun kapsamının ne olacağı kesinleşmemiştir ve hukuki açıdan bunların durumunu açıklığa kavuşturacak düzenlemeler gerekmektedir (Ekşi, 2016: 18).

Küresel anlamda geçici koruma statülerine bakıldığında her devletin kendi durumuna göre bir düzenleme yaptığı görülmektedir. Avusturalya’da geçici koruma statüsü göçmenlere ve küresel iklim değişikliğinin neden olduğu felaketler nedeniyle yerinden olmuş kişilere verilmektedir. Kanada göçmenlere; ülkelerinde silahlı çatışmaların devam ettiği, iklim değişikliğinden kaynaklanan doğal afetlerin yaşandığı, olağanüstü ve geçici durumlar nedeniyle sınırlı süreli olarak bu statüyü vermekte ve koruma sağlamaktadır. ABD’de ise, mevcutta ABD topraklarında bulunan, kendi ülkesinde silahlı çatışmaların devam etmesi, çevresel afetlerin geçici etkileri ve diğer sıra dışı ve geçici durumlar nedeniyle ülkesine döndüğünde kişisel güvenliği ciddi tehdit altında olan yabancı ülke vatandaşlarına tanınan bir statüdür. ABD’nin şu ana kadar ülkesinde bulunan vatandaşlarına geçici koruma sağladığı ülkeler; Haiti, El Salvador, Honduras, Nikaragua, Somali, Sudan, Güney Sudan ve Suriye’dir (Avrupa Birliğinde Geçici Koruma, 2021).

ABD’de 1990 yılında çevresel afetlerden zarar gören insanlara geçici koruma statüsü verilmiştir. ABD’de geçici koruma statüsü üç farklı durumda verilmektedir (Yücel, 2020: 49):

1. Silahlı çatışmaların devam etmesi nedeniyle can güvenliği olmayan ve yerinden edilmiş kişiler,
2. Sel, fırtına, deprem, kuraklık gibi afetlerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemesi veya yabancı bir devletin çevresel sorunlar nedeniyle yerinden edilen vatandaşlarına uygun yaşam koşullarını sağlayamamasından ötürü ABD’den geçici koruma talep etmesi,
3. ABD’nin kendi çıkarlarına aykırı olmamak koşulu ile geçici nedenlerle kişilerin kendi ülkelerine dönmelerine engel sebeplerinin olması.

Bahsedilen durumlarda geçici koruma verilmesinden söz edilse de çok sınırlı bir kabul söz konusudur ve yine hukuken netleşmeyen, tanımlanmayan durumlar mevcuttur. İklim değişikliğinin yeterli bir iltica gerekçesi olarak görmeyen kararlar mevcuttur.

Örneğin; iklim değişikliğinin neden olduğu çevresel afetler ve ekonomik nedenlerle Yeni Zelanda mahkemelerine iltica başvurusunda bulunan Tuvalu halkına mülteci statüsünün verilmemesine karar verilmiştir. Kiribati Adasından Avustralya mahkemesine başvuran bir aileye 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin hükümlerinde yaşanan iklim değişikliği nedeniyle

yaşanan çevresel afetlerin iltica için yeterli olmadığı gerekçesiyle mülteci statüsü verilmemiştir (Ekşi, 2016: 34). Tuvalu ve Kiribati deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle halihazırda afetlerle mücadele eden ve yakın gelecekte sular altında kalacak olan ada ülkeleri arasında olması sebebiyle önemli örneklerdir. Bu ülke vatandaşları için bile olumsuz olan iltica kararları beklenen göçler için nasıl bir durumla karşı karşıya kalınacağına göstergesi olabilir.

2. İklim Değişikliği Kaynaklı Göçler

Günümüzde uluslararası göç ve bunun göçmenler ve göç edilen ülkeler üzerine etkileri tüm dünyanın dikkatini çeken konulardan biri olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası göç, ekonomik, sosyal, politik ve çevresel nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Geniş anlamda çevresel faktörler, özelden de iklim değişikliği günümüzde Özellikle ülke içi göçün itici gücü olmuştur. Giderek artan sayıda insan daha iyi şartlarda bir hayata ulaşmak için ülkelerinin daha yaşanır bölgelerine hareket etme eğilimindedir. İklim değişikliğinin etkileri hakkında yapılan çalışmalar bu göç hareketinin sadece ülke içinde kalmayacağını, deniz seviyesinin yükselmesi, su kaynaklarının yok olması, tarım arazilerinin verimsizleşmesi, hava sıcaklıkları ve yağışların değişmesi gibi nedenlerle uluslararası boyutta göçe neden olacağını göstermektedir (Sağsen, 2020:302).

2020'de yaklaşık 40,5 milyon yeni yer değiştirme kaydedilmiştir ve bu rakam on yılın en yüksek rakamıdır. Afetler, yerinden edilmeyi, çatışma ve şiddetten üç kat daha fazla tetiklemiş durumdadır. Bu rakamlar, hareket kısıtlamalarının veri toplanmasını engellediği ve enfeksiyon korkusunun insanları acil durum sığınağı aramaktan caydırdığı Covid-19 pandemisine rağmen kaydedilmiştir (IDMC, 2021: 6).

İklim değişikliğinin neden olduğu göçleri, 'İklim Değişikliği Kaynaklı Hızlı ve Ani Gelişen Afetlerle ilişkili Göçler' ve 'İklim Değişikliği Kaynaklı Yavaş ve Kademeli Gelişen Afetlerle ilişkili Göçler' olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Kısa bir zaman içerisinde gerçekleşen hızlı ve ani gelişen afetler çok kısa bir zamanda gerçekleşmekte ve fırtınalar, seller, kasırgalar gibi felaketleri yaşatmakta, alt yapı ve mülkiyet konularında önemli hasarlara yol açmaktadır. Böyle durumlarda orada yaşayan nüfus afetten önce kaçma, olay sırasında veya sonrasında o yeri boşaltma şeklinde göç etmek durumunda kalmaktadır. Toprak bozulması, kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi gibi yavaş ve aşamalı gelişen olaylarda ise nüfusun başvurduğu ilk uyum adımının kalıcı bir yer değiştirme şeklinde

olmadığı, onun yerine kısa vadeli değişiklikler yapma yoluna gidildiği literatürde ifade edilmektedir (Bilben, 2019: 338).

2.1.Seller ile İlişkili Göçler

Yoğun yağışların görülme sıklığı ve miktarı iklim değişikliği ile birlikte artmaktadır. Yaşanan seller hayvancılığa, tarım ürünlerine insanların yaşam koşullarına ve ekonomiye büyük zarar vermektedir. Bununla birlikte seller, kanalizasyon gibi alt yapı sistemlerinin ve hastalıkların yayılması, geçim kaynakları ile ekonomik zarar görülmesine de yol açmaktadır (Bilben, 2019:339).

Çatışma ve afetlerin yeniden gerçekleşeceğini düşünmek, birçok insanın ikinci, hatta üçüncü kez yerinden edilmesine, savunmasızlıklarının artmasına ve uzamasına neden olmaktadır. Yemen'deki selden kaçanların çoğu, yaklaşık yedi yıldır hükümet ile Husi milisleri arasında devam eden çatışmalar nedeniyle en az bir kez yerlerinden edilmiştir. Somali'de ise Ahlu Suna gurubu ve federal ordu arasında süren çatışmalar nedeniyle yüz bin kişi yerinden olmuştur. Somali'deki kuraklık, insanları kırsal alanlardan kentsel alanlara kaçmaya yöneltmiştir ve buralarda artık daha fazla tahliye ve silahlı gruplar tarafından saldırı riskiyle karşı karşıya kalmışlardır (IDMC, 2021:6).

2.2.Fırtınalar ve Kasırgalar ile İlişkili Göçler

Küresel ısınma kasırgaların temel nedeni olan su buharında değişiklik yaratarak onları tetiklemektedir. Fırtınalar 1995-2016 yılları arasında hava koşullarıyla ilişkili afetlerin en ölümcül tipidir ve 242.000'den fazla insanın ölümüne neden olmuştur. (CRED'denakt.Bilben, 2019:341) Afetler, 2020'de dünya çapında kaydedilen yeni yer değiştirmelerin dörtte üçünden fazlasını tetikledi ve 30,7 milyona tekabül etti. Yüzde 98'den fazlası fırtına ve sel gibi hava ile ilgili tehlikelerin sonucuydu (IDMC, 2021:8).

2020'de kaydedilen tüm afet yer değiştirmelerinin yüzde 98'inden hava ile ilgili olaylar sorumluydu. Yoğun kasırgalar, muson yağmurları ve seller, Çin, Filipinler ve Bangladeş de dahil olmak üzere Güney Asya ve Doğu Asya ve Pasifik'teki yüksek düzeyde maruz kalan ve yoğun nüfuslu bölgeleri vurdu. Atlantik kasırga mevsimi, kayıtlara geçen en hareketli mevsimdi ve Orta Doğu ve Sahra altı Afrika'daki uzun yağışlı mevsimler, milyonlarca kişiyi daha yerinden etti (IDMC, 2021:6).

2.3. Deniz Seviyesi Yükselmesinden Kaynaklanan Göçler

Buzulların erimesinin neden olduğu birçok sorun olmakla birlikte, bunların başında deniz seviyesinin yükselmesi gelmektedir. Son yıllarda geçmiş yüzyıllara göre su seviyesi iki kat hızlı yükselmektedir. Bunun sebebi iklim değişikliği kaynaklı buzul kütlelerinin erimesidir. 500 yıllık sürede deniz seviyesinde görülen değişim, günümüzde 50 yıl kadar kısa bir zamanda beklenmektedir (Gökpınar, 2020: 48).

Erimenin gerçekleştiği ve dünyaya en fazla zarar vereceği tahmin edilen erimelerden biri Grönland'da yaşanmaktadır. Buzulların on iki de biri Grönland'da bulunmaktadır. Her geçen gün Grönland, 100 milyar tondan fazla buz kaybetmekte ve okyanusa karışan bu buz kütleleri deniz seviyesini yükseltmektedir. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Grönland'ın tamamen erimesi deniz seviyesinin 7 metre yükselmesi anlamına gelmektedir (Witze'denakt. Gökpınar, 2020: 49).

İklim sistemindeki birçok değişiklik, artan küresel ısınmayla birlikte daha büyük ve önemli bir konu haline gelmektedir. Bu değişiklikler; aşırı sıcakların, denizlerin içindeki sıcaklık artışlarının ve yoğun yağışların, bazı bölgelerdeki tarımsal ve çevreyle ilgili kuraklıkların ve yoğun tropik siklonların oranındaki artışların yanı sıra Arktik deniz buzu, kar örtüsü ve permafrosttaki azalmaları kapsamaktadır. (IPCC, 2021) Atmosferin her 1°C ısınması, atmosferdeki su buharının %7 artmasına, atmosferdeki fazla su buharı ise yağış rejimlerinin değişmesine neden olmaktadır (Kurnaz, 2021).

Devam eden küresel ısınmanın, değişkenliği, küresel muson yağışları ile yağış ve kuraklık olaylarının ciddiyeti dahil olmak üzere küresel su döngüsünü daha da yoğunlaştırması bekleniyor (IPCC, 2021). Bu nedenle, bir yandan kuraklıklar olurken, diğer yandan da şiddetli yağışlar artacaktır. Bu iki nokta ilk bakışta birbirine ters gibi görünse de, basitçe şu şekilde açıklanabilir: atmosferden yere düşecek yağmur miktarı çok değişmeyecek, ama kuraklıklar uzadığı için sonunda gelen yağışta da çok fazla su yeryüzüne inecektir (Kurnaz, 2021).

Geçmişteki ve gelecekteki sera gazı salımlarından kaynaklanan birçok değişiklik, özellikle okyanus, buz tabakaları ve küresel deniz seviyesindeki değişiklikler, yüzyıllardan bin yıllara kadar bir süre içerisinde geri döndürülemeyecektir (IPCC, 2021).

Küresel deniz seviyeleri 1900'den bu yana yaklaşık 0,2 m yükselmiştir (Rahmstorf, 2007:368). Bununla birlikte, gelecekteki küresel ortalama deniz seviyesi yükselişi tahminleri büyük ölçüde değişmektedir. 2100 yılı için yapılacak tahminler, gelecekteki sera gazı emisyonları, termal genleşme, buzulların erimesi ve Antarktika ve Grönland buz tabakaları ve

buz tabakaları için izostatik ayarlama gibi birçok değişkenin hesaplanmasını gerektirir (Kopp vd., 2014:390).

Deniz seviyesinin yükselmesi riski ile karşı karşıya olan çoğu yer, kalıcı olarak sular altında kalmadan çok önce, afetlerle karşı karşıya kalacaktır. Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi (NOAA), ABD kıyı bölgelerinde rahatsız edici sellerin 50 yıl öncesine göre günümüze kıyasla %300 ila %900 arasında daha sık görüldüğünü belirtmektedir (Iavarone ve Kaya, 2021:55). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC, 2019) raporuna göre, küresel ortalama deniz seviyesindeki artışın önceki öngörülerin aksine 10 cm daha yükselerek 1,1 metre seviyelerine kadar artması beklenmektedir (IPCC, 2019). IPCC'nin değerlendirmelerine göre, küresel iklim değişimine bağlı olarak Türkiye'de deniz seviyesinin 74 cm artması beklenmektedir (IPCC, 2019). Bu artış üzerinden gerçekleştirilen gelecek senaryolarında, Türkiye'de sadece İstanbul ve İzmir'de 50 cm yükselmesi durumunda bile 252.000 kişinin taşkınlara maruz kalması öngörülmektedir (WWF, 2021). Deniz seviyesindeki değişikliğin önemli bir boyutu, belirsizliğini korumaktadır çünkü bu etki azaltma çabalarının amacına, dikkate alınan yere ve zamana bağlıdır. Küresel ortalama sıcaklığın +5°C'ye ulaşabileceği yüksek emisyon senaryosunda, deniz seviyesindeki artış 178 cm'ye ulaşabilir. Dahası, termal genişleme ve büyük buz tabakalarının katkısı hesaba katılırsa, deniz seviyesi 2100'de 2 m'yi bile aşabilir (Bamber vd., 2019: 11195). Bu artışlar göz önüne alındığında, özellikle dikkat edilmesi gereken durum, deniz seviyesinde meydana gelmesi muhtemel her 1 metrelik artışın denizin kıyıdan 100 metre içeriye kadar taşmasını ifade etmektedir (Kurnaz, 2019).

Sonuç olarak, deniz seviyesinin yükselmesi sorununun, küresel iklim değişikliğinin gelecekteki en pahalı ve geri döndürülemez sonuçlarından biridir. Gelecekte dünya toplam 600 milyonu aşan küresel kıyı nüfusuyla (bu yüzyılda bir milyar insanı aşması beklenmektedir) karşı karşıya kalacaktır (Neumann vd., 2015: 18) ve bu durumun maliyetinin küresel gayri safi yurtiçi hasılanın %4,5'ine ulaşması beklenmektedir (Desmet vd., 2021:444)

Deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle göç etmek durumunda kalacak olan insanların sayısının tahmini 88 milyon ile 1,4 milyar arasında değişmektedir. Bu tahminler arasındaki büyük fark kimin “risk altında” olduğuna dair farklı tanımlardan kaynaklanmaktadır (Hauer vd., 2020:29).

Risk altındaki kişilerin en yaygın tanımları şu şekilde yapılmıştır;

1. Düşük rakımlı kıyı bölgesinde yaşayan nüfuslar, (Düşük rakımlı kıyı bölgesi; yüksekliği 10 m'nin altında ve bazen kıyıda 100 km'lik mesafe içinde olan alan olarak tanımlanır.)
2. 100 yıllık taşkın yatağında yaşayan nüfuslar ve
3. Seçilen deniz seviyesi yükselmesi senaryolarında sular altında kalacak alanlarda yaşayan nüfuslar.

Her üç yaklaşımın da deniz seviyesi yükselmesi ve göç arasındaki bağlantıları anlamak için güçlü yanları, zayıf yönleri ve çıkarımları vardır (Hauer vd., 2020: 32).

Amerika, Bangladeş, Atol adaları, Çin, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Mısır ve Nijerya başta olmak üzere birçok ülke deniz seviyesindeki artış nedeniyle yüksek tehdit altındadır. ABD nüfusunun yaklaşık %40'ı şu anda gelecekte de büyüme ve gelişmenin devam edeceği tahmin edilen kıyı topluluklarında yaşamaktadır (Crossett, 2013:2). Deniz seviyesinin yükselmesi ve yine bu nedenle sel ve taşkınlardaki artışın Amerika'da 2100 yılına kadar 3 milyon ile 43 milyon arasında insanı tehdit etmesi ve koruyucu önlemler alınmadan 13 milyonunun kalıcı su baskını ve yerinden edilme ile karşı karşıya kalabileceği öngörülmektedir. Bangladeş, 2 milyon ila 110 milyon insanın deniz seviyesindeki artışla bağlantılı olarak risk altında olduğu için en riskli üçüncü ülkedir. Atoll adası ülkeleri ise milyonlarca insanın deniz seviyesindeki artış riski tehdidi altında olduğu ABD ve Bangladeş'in aksine, seyrek nüfuslu atol adası ülkeleri, nispeten daha az nüfusludur (Neumannvd, 2015). Ancak tamamen vatansız kalma durumu ve nispeten daha yakın bir zamanda göç etmek durumunda kalacak olması nedeniyle önemlidir.

Deniz seviyesindeki artış riski, en alçakta bulunan ülkeler için o kadar şiddetli ki, yersiz yurtsuzlaşma olasılığı, birçok atol adası ülkesi için bu konudaki söylemlerin çoğunu ele geçirmiş durumdadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 10 yıl önce Maldivler, Tuvalu, Kiribati ve Marshall Adaları gibi alçak atoll ulus devletlerinde vatansızlığı önlemek için erken önlem alınması gerektiğini belirtmiştir. Bütün bir bölgenin kaybedilmesi veya bütün bir nüfusun sürgün edilmesi emsali görülmemiştir (UNHCR, 2009: 1). Bu durum, bir devletin batık olması halinde varlığının sona ereceği belirsiz olsa bile, benzeri görülmemiş bir devlet çözülme ve olası vatansızlık senaryolarını ortaya koymaktadır (Kälin vd., 2012: 27). Bu beklenen vatansızlaşma veya önemli toprak kaybı, diğer konuların yanı sıra devlet olma, ulusal kimlik, mülteci statüsü, devletin sorumluluğu ve kaynaklara erişim ile ilgili yasal endişeleri beraberinde getirmektedir. Su baskını önemli bir endişe olsa da, atoll ülkeleri, tatlı

su eksikliği ve artan toprak tuzlanması nedeniyle tamamen su altında kalmadan önce yaşanmazlıkla karşı karşıya kalacaktır (Vidas vd., 2015).

2.4. Artan Sıcaklıklar, Kuraklık ve Çölleşme ile İlişkili Göçler

Uluslararası iklim değişikliği kaynaklı göçün önemli bir kısmı ülke içi yerinden edilme şeklinde gerçekleşmektedir. İklim değişikliğinin kuraklık gibi etkileri uzun mesafeli göçler için ciddi kaynaklar gerektirmektedir (IDMC 2017,36).

İklim değişikliği kaynaklı yavaş ve aşamalı gerçekleşen felaketlerden biri artan sıcaklıklardır. Sıcaklıklar arttıkça topraklar verimsizleşmekte, yağışlar azalması ve bununla birlikte sıcaklığın artması ve artan buharlaşma sonucunda toprak nemini kaybetmekte ve azalan tarımsal üretim ekonomik sıkıntılara neden olmakta ve aynı zamanda insan sağlığını da tehdit etmektedir. Kuraklık ve çölleşmenin getirdiği verimli toprakların kaybı geçim sıkıntılarını yol açmakta ve bu da göçü tek çare haline getirmektedir (Stabinsky ve Hoffmaister, 2012: 3-6).

İklim değişikliğinin neden olduğu artan sıcaklıklar ve azalan yağmurların sonucunda gelen kuraklık ve çölleşme, ani hava olayları ve deniz seviyesinin yükselmesinin getireceği felaketlerden daha geniş bir alanı ve nüfusu etkilemesine rağmen, yavaş ve aşamalı gerçekleşmesi nedeniyle bu etkiler fark edilmemekte ve çoğu zaman iklim değişikliğiyle ilişkilendirilmemektedir. Kuraklık, uzun mesafeli göçler için ihtiyaç duyulan kaynakları yoksulluk nedeniyle yok ettiği için yaşanan göçler genellikle ülke içerisinde ve kısa mesafeli yapılmaktadır. Tarımsal verimliliğin azalması ve geçim sıkıntısı nedeniyle göç etmek genellikle göç için başvuru son seçenektir. Bu yüzden geçen zamanda buna maruz kalan kişilerin kaynakları azalmakta ve hatta bu kişiler, göç edemeyecek kadar fakir kırılgan topluluklara dönüşmektedir. Bu doğrultuda kuraklık dezavantajlı toplulukları daha fazla etkilemektedir (Bilben, 2019:351).

3. Sınır Güvenliği ve İklim Değişikliği

Birinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan yenedünya düzeninde meydana gelen ve günümüze kadar toplumsal hayatın her alanında etkili olan ulusal sınırlar, ülkelere kazandırdığı pek çok avantaj ve dezavantajla birlikte tüm insanlık tarafından kabul edilmiş durumdadır. Devletlerin bölgesel faaliyet alanlarını belirleyen çizgiler olarak ifade edilen ulusal sınırların bir amacı bu olmakla beraber, sınır kavramının hem etki alanı hem de uygulanan politikalar ile düşünüldüğünde çok daha kapsamlı bir ifade olduğu anlaşılmaktadır (Çınar ve Çapcıoğlu, 2021:147).

Genellikle kıyıda yer alan büyük kentler, liman şehirleri gibi bölgeler için deniz seviyesinin yükselmesi ve doğal afetlerin verdiği zararlar ekonomik açıdan ciddi tehdit oluşturmaktadır. Kara ve deniz sınırlarında meydana gelebilecek değişiklikler ve bölgesel haklar konusunda çok daha fazla anlaşmazlıkların yaşanması mümkün görünmektedir. Bölgesel uyuşmazlıklar ve sınır uyuşmazlıklarının çözümü için mevcut deniz hukuku kurallarını tekrar gözden geçirme ihtiyacı doğabilir. Bununla birlikte Kuzey Kutbu'nda yaşanan hızlı değişim, yeni ticaret yolları, kaynak kullanımı ve turizm konuları rekabet ve gerginlik yaratabilecek potansiyele sahiptir. Küresel ölçekte iklim değişikliğinin neden olduğu göçler ve bu durumun uluslararası hukukta tanınması, göç etmek durumunda kalanların karşılaşacağı güvenlik konuları ve göç edilen yerin güvenliği konuları uluslararası güvenlik boyutunda incelenmesi gereken konulardır (Karakoç ve Kovancı, 2019: 5).

Tarih boyunca normal bir durum olan insan hareketliliği günümüzde sınırlar üzerinden ifade edilen, yönlendirilen ve sınırlandırılan bir olguya dönüşmüştür. Tarihte bu hareketliliği sınırlandırarak ırkların nispeten tek başına kalmasına neden olan etken dağlar, denizler, mesafeler gibi doğal yeryüzü şekilleri iken; küreselleşmiş ve mesafelerin ortadan kalktığı modern dünyada uluslararası zeminde korunmayı mümkün hale getiren temel aktör, zamanla daha belirsiz hale geleceği varsayılan ancak günümüzde hala insan hareketliliğinin en önemli belirleyicilerinden olan ulusal sınırlardır (Çınar ve Çapcıoğlu, 2021:148).

Farklı nedenlerle ülkesini terk ederek, yollara dökülen milyonlarca kişinin mülteci sayılma talepleri, askeri ihlaller kadar sınır güvenliğinin klasik yaklaşımı içinde değerlendirilmelidir. Hukuk dışı sınır hareketliliği bu yönü ile "ulusal sınırları korumak" kavramına karşılık gelmektedir (Toprak, 2019: 221).

İklim krizinden en çok sorumlu ülkeler sorunun kaynağı ile mücadele etmektense kaynaklarını göçmenleri uzak tutmak için sınırlarını silahlandırmaya harcamaktadır. 2013 ile 2018 yılları arasında dünyanın tarihi sera gazı emisyonlarının %48'inden sorumlu yedi ülke (ABD, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa ve Avustralya) sınır ve göçmenlik uygulamalarına (33,1 milyar dolardan fazla) iklim değişikliği finansmanına göre en az iki kat daha fazla harcama yapmıştır. Sınır güvenliği endüstrisi hızla artan karlar sağlarken iklim değişikliği nedeniyle yaşanabilir yerler aramak için giderek daha tehlikeli ve ölümcül yolculuklar yapan göçmenler hayatta kalma mücadelesi vermektedir (Miller vd., 2021:1).

2003'te Pentagon'un hazırladığı bir rapor, en kötü iklim senaryosunda ABD'nin Guatemala ve Haiti gibi ülkelere gelen "istenmeyen açlıktan ölmek üzere olan göçmenleri" durdurmak

için "savunma kaleleri" inşa etmesi gerekeceği konusunda ülkesini uyarmıştır (Schwartz, 2003). 'Kaleler' sadece Washington tarafından önerilmemiştir. Aynı zamanda dünya çapında yaygın ve dünyanın en büyük emisyon yayıcıları tarafından yönetilip ve finanse edilmektedir (Miller vd., 2021:6).

Sınır güvenliği sektörü, sınır ve göçmenlik uygulamalarına yönelik artan yatırımlardan kar etmeye, iklim değişikliği nedeniyle kötüleşen koşullar nedeniyle giderek artan şekilde devam edecektir. Küresel İç Güvenlik ve Kamu Güvenliği Pazarının 2018'de 431 milyar dolardan 2024'te 606 milyar dolara ve yıllık %5.8 büyüme oranına ulaşacağı tahmin edilmektedir (Miller vd., 2021:2).

Sonuç

İklim değişikliğinin neden olacağı felaketlerin yüzyıllar sonra değil, önümüzdeki birkaç on yılda günlük yaşamı içinden çıkılmaz bir hale getireceği ve şu anda da birçok ülkenin bu felaketleri yaşamaya başlamış olduğu herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Geçmişte ortalama yüz yılda bir görülen afetlerin, salgınların ve aşırı olayların görülme sıklığının artması bunu doğrular niteliktedir. Örneğin,geçtiğimiz 500 yılda gerçekleşen küresel deniz seviyesi artış miktarının önümüzdeki 50 yılda gerçekleşmesi beklenmektedir. Küresel olarak bu hızlı değişimle mücadele etmek hem dünya hem de devletler için çok zor olacaktır.

Dünyayı en çok kirleten ve bunun neden olacağı göçü engellemek için sınırlarını silahlandıran, yeni duvarlar ören ülkelerin bu davranışlarını iklim adaleti açısından açıklamak mümkün görünmemektedir. İklim değişikliğinden etkilenen ülkelerin bu değişikliğe uyum sağlamaları için vereceklerini taahhüt ettikleri iklim finansmanının çok daha fazlasını sınırlarına harcamaktadırlar. Bunun yerine iklim finansmanının uyum ve sürdürülebilirlik için harcanması daha akıllıca bir tercih olacaktır.

İklim değişikliğinin neden olacağı felaketler için gelişmiş ülkelerin iklim finansmanını arttırması ve bu şekilde göç etmek durumunda kalacak ülkeler için mümkün olduğu kadar kendi buldukları ülkede kalma süresinin uzatılmaya çalışılması gereklidir. Ancak, gelişmiş ülkelerin sağladığı finansman sınırlıdır. Uyum çalışmalarının maliyetini karşılayamayacak ya da uyumun yeterli olmayacağı ülkeler olacaktır. Örneğin, tamamen yok olacak ada ülkeleri için bir göç planı yapılmalıdır. Deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle yaşanmaz hale gelecek tüm şehirlere set yapmak ya da buna uygun bir teknoloji ile donatmak mümkün olmadığından göç, kaçınılmazdır.

İklim göçmenleri küresel bir sorundur ve uluslararası bir platformda çözülmeye çalışılmalıdır. İklim göçmenleri için öncelikle mevzuat eksikliğinin giderilmesi ve uluslararası antlaşmaların yapılması gerekmektedir. Türkiye bu göçe karşı savunmasız durumdadır. Gelişmiş ülkeler sınırlarını güçlendirmek için yatırımlarını arttırırken, Türkiye'nin bu olası göç senaryoları için hazırlık yapması bir ihtiyaç halini almıştır. Ülkesi yaşanmaz duruma gelen insanlar kendi kaderine mi terk edilmelidir? Yoksa ülkeye kabul mü edilmelidir? Bu soru önümüzdeki yıllarda ülkelerin büyük bir çıkmazı olacaktır.

Kaynakça

Bamber, J.L., Oppenheimer, M., Kopp, R.E., Aspinall, W.P., Cooke, R.M. (2019). IceSheetContributionsToFutureSea-Level Rise FromStructuredExpertJudgment. Proceedings of theNational Academy of Sciences, 116(23): 11195-11200.

Bilben, M. (2019). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak. MediterraneanJournal of Humanities, 9(2): 335-355.

Crossett, K.,Ache, B., Pacheco, P. & Haber, K. (2013). Nationalcoastalpopulationreport, populationtrendsfrom 1970 to 2020. NOAA.

Çınar, R.,Çapcıoğlu, İ. (2021). Türkiye-Suriye Sınır Hattının Oluşum Süreci ve Sınır Güvenliği Politikalarının Göç Yönetimine Etkisi. Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Göç ve Sınır Politikaları 147-174. Ankara: Gazi Kitabevi.

Dedeoğlu, M. (2017). İklim Değişikliğinin Göç Hareketleri Üzerine Etkileri. Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri. 220-231. Ankara: Nobel Yayınevi.

Desmet, K. (2018).Evaluatingtheeconomiccost of coastalflooding. NberWorkingPaper Series. <https://doi.org/10.3386/w24918>

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. Göç Araştırmaları Dergisi, 2(2), 10-58.

Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma> Erişim Tarihi 22.11.2021.

Gökpınar, F. (2020). 21. Yüzyılda Yeni Bir Güvenlik Sorunu: İklim Mültecileri. (Yüksek Lisans Tezi).

Guterres, A. (2009). Climatechange, naturaldisastersandhumandisplacement: a UNHCR perspective. Geneva: UN. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/4901e81a4.pdf>

Hauer,M. E., FussellE., Mueller, V., Burkett, M., Call, M., Abel, Kali., McLeman, R. Wrathall, D.,(2020).Sea-levelriseandhumanmigration.Nature Reviews Earth & Environment, 1(1): 28–39.

Iavarone, A. H.,Kaya, İ. (2021). Deniz Seviyesinde Yükselme Riskleri Odağında Kentlerin İklim Eylem Planı Söylemlerinin İncelenmesi. Resilience, 5 (1) , 51-66.

IDMC. (2017). Africa Report on InternalDisplacement. InternalDisplacementMonitoringCentre,Switzerland.

IDMC. (2021). Ülke İçinde Yerinden Edilme Endeksi 2021 Raporu. Erişim adresi: https://www.internaldisplacement.org/sites/default/files/publications/documents/grid2021_idmc.pdf

IPCC (2021) ‘Climatechange, widespread, rapid, andintensifying’. <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/>

IPCC. (2019). Climatechangeandland: An IPCCspecialreport on climatechange, desertification, landdegradation, sustainablelandmanagement, foodsecurity, andgreenhousegasfluxes in terres-trialecosystems.Erişim adresi: <https://www.ipcc.ch/2019/>

İklim ve Enerji.Erişim adresi: https://www.wwf.org.tr/calismalarimiz/iklim_ve_enerji/.

Kälin, W.Schrepfer, N. (2012). Protecting People CrossingBorders in theContext of ClimateChange - NormativeGapsandPossibleApproaches. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/4f33f1729.pdf>

Kopp, R. E., (2014).Probabilistic 21st And 22nd Century Sea-Level Projections At A Global Network Of Tide-GaugeSites. EarthsFuture, 2:383–406.

Kovancı, E.,Karakoç, D. (2019). Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Assam Uluslararası Hakemli Dergi 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 344-357.

Kurnaz, L. (2019). Son Buzul Erimesinden İklim Değişikliği Hakkında Öğrenmek İstedığınız Her Şey. İstanbul: Doğan Kitap.

Kurnaz, L. (2021). IPCC 6. Değerlendirme Raporu. Erişim adresi: <http://sonbuzulerimeden.blogspot.com/2021/08/ipcc-6-degerlendirme-raporu.html>

Kurnaz, L. (2021). Su Altından Kıymetlidir. Erişim adresi: <https://sonbuzulerimeden.blogspot.com/2019/12/>

Miller, T., Buxton, N., Mark, A. (2021). Global Climate Wall “How The World’s Wealthiest Nations Prioritise Borders Over Climate Action. Erişim adresi: <https://www.tni.org/files/publication-downloads/global-climate-wall-report-tni-web-resolution.pdf>

Sağsen, İ. (2020). Bir Uluslararası Güvenlik Meselesi Olarak İklim Temelli Göç. Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları 289-310. Ankara: Nobel Yayınevi.

Stabinsky D., Hoffmaister J. P. (2012). Loss and Damage: Defining Slow Onset Events. Briefing Paper Third World Network.

Toprak, Z. ve Sancakdar, O. (2019). Afetler ve Güvenlik Yönetimi. Ankara: Palme Yayınevi.

UNHCR. (2009). Observations on Greece as a Country of Asylum. Available. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b4b3fc82.html>

Vidas, D., Freestone, D., McAdam, J. (2015). International Law And Sea Level Rise: The New ILA Committee., " ILSA Journal of International & Comparative Law: 2(21): 397–408.

Yılmaz, F. (2016). Bütünleşik Sınır Yönetimi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yücel, G. (2020). İklim Mültecilerinin Türkiye’deki Hukuki Statüsü. Middle East Journal of Refugee Studies, 5 (2): 43-62.